

Tartalom

LXIV. ÉVFOLYAM, 9. SZÁM

2010. SZEPTEMBER

TÉREY JÁNOS: A hétfői körözüény	3
MÁRTON LÁSZLÓ: A kaméleon	25
LÁSZLÓFFY CSABA: A halálugrás-mítosz	41
TANDORI DEZSŐ: „Füzi”	46
PETŐCZ ANDRÁS: Zárójelvers op. 98.; Zárójelvers op. 99.	52
GYÖREI ZSOLT: Hétvilág vándora (Oswald von Wolkenstein versei elé)	54
OSWALD VON WOLKENSTEIN: Ha azt lesem...; Hej, gazd- uram...; Csak ámulok...; Menj, igyekezz, vidám dal...; E csitri lánytól ugyan...; A köd fölött...; Benedicite (GYÖREI ZSOLT FORDÍTÁSAI)	57
GEREVICH ANDRÁS: Fénykisérlet	68
Felszín alatti sodrás (Gerevich Andrással Lanczkor Gá- bor és Orcsik Roland emilezget)	69

TANULMÁNY

BÍRÓ-BALOGH TAMÁS: Kosztolányi Dezső és a <i>Széphalom</i> (Kosztolányi szegedi kapcsolataihoz)	76
LENGYEL ANDRÁS: „A földmíves verset ír” (A költő-föl- fedező Kosztolányi)	93

KRITIKA

MÉNESI GÁBOR: Danse macabre a metróállomáson (Té- rey János: Jeremiás avagy Isten hidege)	98
HALMAI TAMÁS: Szélén a szédületnek (Kiss Anna: Szél- örvények vonulnak)	103

OLASZ SÁNDOR: A rejtőző klasszikus (Szegedy-Maszák Mihály: Kosztolányi Dezső)	106
TURI TÍMEA: Tükörben tükröződő? (Gerevich András: <i>Bárátok</i>)	113

MŰVÉSZET

SASS ERVIN: Brighton-i fotográfiák (David Miles képeihez)	116
---	-----

Szerkesztői asztal a belső borítón

ILLUSZTRÁCIÓ

DAVID MILES fotói a címlapon, a 24., 45., 67., 75., 105., 112. és a 115. oldalon

TÉREY JÁNOS

A hétfői körözüény*

Mikor leszáll a gép, rögtön Baláznak,
Szófukar öccsének telefonál.
Vera, az anyjuk, mondja, nem beteg, de –
„Beutalták az onkoci... az onkoc...
Az onkocitológiára...” „Pontosabban?”
„Nézd, azt állítja, megnagyobbodott
A nyirokmirigye.” „Szerinted?” „Én csak...
Annyi biztos, hogy vizsgálatra megy.
Reggel meg fogják szűrni a nyakát,
Sejtet vesznek, akad-e valami.” –
„Kizárható, hogy szimulál?” „Szerintem...”
Leteszi a telefont Mátrai.
Bűvös zörgés, ahogy bőröndje gördül
Ferihegy betonján. Kánikula
Telepszik a pályára, forr a lég,
Szűk, fojtó, levegőtlen július van.

Hétfőn belép a minisztériumba,
S átvág a titkárságon Mátrai.
Ellenőrzi az aznapi körözüényt
(Mert van még irodája, s van körözüény;
És ők szerkesztik, a protokollosztály).
Skultéti déli sajtótájékoztatója
Kelt némi kaján médiafigyelmet;
A minisztert nagyon nyugtalanítja
„A magyar-román partnerkapcsolatban
Fölgyülemlett feszültség”. Bejelenti:
„Nem adtak leszállási engedélyt
Vásárhelyen az államfői gépnek.”
Binder odasúgja Mátrainak:

* Részlet a *Protokoll* című verses elbeszélésből

„Egyedül Európában, megható,
Budapestnek nincs különgépe...” „Persze,
Ez igazából katonai gép.”
„De nem nehézbombázó. Mit remegnek?”
„Alaki vagy tartalmi kifogás
Merült föl?”, kérdezi egy hírlapíró.
„Kérem, egy apró félrefordítás
Miatt nem tudott leszállni az Elnök.
Nos, »önkormányzatot« írtunk »tanács«
Helyett.” „A mód fura és pitiáner,
Megmosolyogtatóan pitiáner
Kifogás. Belekötnék bármibe”,
Háborog Kovács a beszéd után.
„Megtudhatnám, ki volt a fordító?”,
Kérdezi Skultéti, idegesen.
„Az államiak”, közli Mátrai.
„Fölhívom őket.” „Már telefonáltam.”

„»A látogatás rossz üzenetet küld«,
Nyilatkozta a nagykövetük.” „Éppen
A látogatás ellenzése küld
Lesújtó üzenetet.” „Komolyan
Azt hitték, ripsz-ropsz visszavesszük Erdélyt?
Forszírozzuk az autonómiát, vagy...”
„Urak, független székel tartományt
Föltételeztünk, Nagy-Romániában?”
Az államtitkár lép Mátrai mellé:
„Mikor végül autóval keltek át
A mieink a nagyromán határon,
Tagonként ellenőrizték a konvojt:
Az elnöki autó utasait!”
„Azonnal megy a jegyzék, odaát.
Bekérjük a nagykövetüket
Éjfélre, mint ők húsz éve csinálták”,
Fontoskodik fojtott hangon Kovács;
Binder leinti: „Nem jó üzenet.”
„Ez, kérem, a partnerségi viszony
Megsértése, sőt, megtiprása. Sőt:
Ez barátságtalan fogadtatás –,
Dobol az asztalon Skultéti is.

Skócia óta csöndes. Okulásul
Szolgált az eset, de most... – A románok!...
Mikor műveltünk akár csak hasonlót?”
„Véletlenül sincs semmi kölcsönösség”,
Zsörtől a titkár, s így fordul Kovácshoz:
„Ön mit szól?” „Ennek fölbecsülhetetlen
Következményei lehetnek.” „Úgy van!
Kemény föllépést sürget ez a húzás”,
Ad nyomatékot szavának a titkár.

Meglehetősen sűrű ez a nap.
Kicsire zsugorodik Mátrai,
Begubózik rutinügyeibe.
„Huhh.” Teklával leltározásba kezd
Négytől. „Megőrzendő archívumunkban
Csak egy példányban a tartalmi program,
Cím- és ajándéklista, ültetésrend,
A megrendelőlevél és a számlák...”
A raktárpolcra hajtja homlokát.
„További ügyintézés nem igényel.
A dosszié megtelt, lezárható”,
Sóhajt Tekla. Mátrai hallja a
Vészcsengőt. Elgémberegett az ujja,
Mint januárban utoljára. „Hoppá.”
Fölhívna az anyját. Hívna akárkit,
De mindene úgy elnehezedett, hogy
Tárcsázni sem tud. Görcs állt a kezébe,
S a hüvelykujja teljesen merev.
Tekla részvétellel nézi. „Mit segítek?”
„Van fejfájás-csillapítója?” „Persze.”
Az anyja pedig kikapcsolva éppen.
– Csöppet összetorlódtak az ügyek...
Földrőlünk a fekete firmamentum.
Az Isten irtalmazzon minekünk –,
Mormolja Mátrai az új fohászat.

Az ujjtorna hatásos. De utána
Azt érzi, szörnyen szúr a bal szeme.
A mosdóbeli, maszatos tükörben
Bepillant fölvont szemhéja alá,

De minden tiszta, nincsen idegen test.
Táncol egy ideg a szeme alatt,
Csak apró tikk, de bosszantó azért;
Sok hete nem volt szerencséje hozzá,
Május és Ferieggy mosdója óta.
Az átriumban újra csak Kovács,
Flegmán odaköszön Mátrai.
Mátrai megtorpan. Tisztázni kéne
Ezt-azt, de nem most. Görcsöl Mátrai,
Hunyorog, grimaszol. Kovács kíváncsi:
„Nem tudod, mi van a Foreign Affairsszel?”
„Jegyzék nem jött... Kaptunk egy telefont
Hogy Skócia, úgy tudják, egyelőre
Nagy-Britannia része. Futurista
Beszéd hangzott el Edinburgh-ban...” „Úgy?”,
Csap le Kovács. Lehalkítja a hangját
Mátrai: „Mondd, kérlek, te érted ezt?
Karcsúsodik a diplomácia,
Követségeket kénytelen bezárni
A Külügy, egyre-másra...” „Mire gondolsz?”
„Hogy nemsokára nyílik Betlehem!
Hogy Edinburgh-ban éppen most nyitottunk
Egy vadonatúj konzulátust!” „Örvendj
Minden expanciónak!... Sajna, hallom,
Hogy sikerült a fogadás.” „Na, hogy?”
„Bénán.” „Az én bűnöm?” „Akkor kié? –,
Kérdi Kovács, és hozzáteszi: – Nyitnunk
Muszáj. S miniszterünket megítélni
Nem az én dolgom.” „Jó vagy és lojális,
Tudod, hogy nincsen különvélemény”,
Dúdolja idegesen Mátrai.
Kovács Mátrai bal szemére pillant:
„Te ilyenkor mit is csinálsz?” „Milyenkor?”
„Figyeltelek. Te hunyorogsz.” „Na és?”
Kovács morcosan elhúzza a száját.
„Nem akarom átvenni.” „Hát ne vedd.”
„Tudod, nem akarom, hogy rám ragadjon.”
„Hát akkor ne akard”, szól Mátrai.
– Bár apróságról van szó, ez beszélés.
Hogy lehet ilyen szemtelen Kovács?

Mivel szolgált rá? Rejtély, buta rejtély.
A beosztottam, vagy mi a fene –,
Gondolja Mátrai, távolodóban.
A helyettese! Hogy merészeli?
Sosem látott ilyen pimasz helyettest.
– Beszölt Blankára, az italra szintén;
Ő, ő a túlköltekezés barátja,
S milyen makacsul sulykolja a témát...
Nagyon fájhat neki, hogy mi utaztunk. –
Kovács búcsúzik. Varázslatos érzés
Az ellenlábásával parolázni,
Gondolja büszkén, szinte győztesen.

Szemben vele a fázó Mátrai.
Kettőt lát Teklából, kettőt Kovácsból.
Szédül, csöngéshangot hallucinál,
S mikor megnézi: üres a kijelző.
Remeg a gyomra, hányingere van.
Megint a mosdó, kikerülhetetlen.
Kiadja pár löketben az ebédjét,
És megkönnyebbül néhány perc alatt.
Este autóval tart hazafelé.
Mikor a benzinkútnál besorol,
Balázs telefonál. Őt fölveszi.
„Valamit elszúrtak... Tapintatos légy
Verával.” „Rendben”, mondja Mátrai.
Nem jelzi, hogy nincs sokkal jobban ő sem.
Az anyját hívja újra, és kicsöng.
„Ma mehetek?” „Gyere.” És ott van este
A Balzacban, sötétedés után,
Mert alig talált parkolóhelyet.
Mielőtt átlépné a küszöböt,
Fölsóhajt. Előkészíti az arcát;
Fogalmazza a nyájas mondatot,
Amit Verocska hallani szeretne.
– Ha rosszul néz ki, döbrentnek ne lásson.
A helyzetemről nem fogok beszélni.
Politikáról sem, és semmi színház:
Az fölizgatná. – Nyitva áll az ajtó.
Becsukja maga mögött, nesztelen.

*Idégesen tördeli a kezét,
Nem a betegágy: a fotel előtt,
Amelyben Vera ül. Mátrai puff,
Mit is tehetne. Vera remekül fest,
A homloka sima, olümposzi.
Karba tett kézzel néz a fiát.
Tükörtiszta tekintet. Szinte jókedv.
Nincs mit sajnálni. Nincs mit ünnepelni.
„Kérlek szépen, bénáztak, nem találták
El, amit akartak, töketlenek; de
Telibe kapták a hajszálerem.
Tényleg ne aggódj, édes kisfiam.
Ez sem visz el”, suttog bizakodóan,
Nem mint máskor: ádáz-cinikusan.
Erős a hangja, ez is föltűnő.
Vészjósló Vera, így hívja magában:
A vészjósló Verocska. Mátrai
Leteszi a csokrot és a gyümölcsöt,
Amit hozott. Vera csak odapillant
Az éjjeliszekrényre. S a plafonra
Szögezi rögvést a tekintetét.*

*Egy forró kedd a minisztériumban.
„A románokkal nincs megegyezés.
Fájlalják azt a félrefordítást, na”,
Mondja Binder. „Ja, fájlalják – de sportból.”
Tekla délben megáll az asztalánál.
„Miniszter úr... Miniszter úr szeretne...”
„Hm?” „Majd beszélni szeretne magával.”
Skultéti bekérte délutánra.
„Sietek. Miről van szó pontosan?”
„A követekről.”*

*Pakol Mátrai,
S egy óra múlva Skultéti előtt áll.
„Hogy van az édesanyja?” „Javulóban.”
„Bizakodjunk, Ágoston.” „Köszönöm...
Igen?” „A súlyponti nagykövetek
Aggódnak értünk, tudja. Azt üzenték,
Világosabb viszonyokat kívánnak
A kormánytól.” „Ez érthető, uram.”*

„Na persze, nem a kormányt kritizálják:
Pártokat, független csoportokat.
A médiát, a közszolgáltatást!
A közlekedés.... A leépítések...
A fő befektetőik aggodalmát
Átláthatatlan megnyilvánulások
Váltották ki, főként a gazdaságban...
Hangsúly: a korrupció elleni
Föllépés legyen a legfontosabb.”
„A találkozó előkészületben,
A kormányfői. Péntek, Parlament,
Nándorfehérvári terem?” „Igen.”
„Megyek.” „Várjon, még volna valami.”
Skultéti zord. „Van valami gubanc
Ezen az osztályon. Hallom, van itt egy
Irigye.” „Tessék?” „Nos, nem szeretik
Egymást Kováccsal? Ágoston, harag van?... –
Mindketten kihagynak egy ütemet.
– Mondja, maga nehezményezte, hogy
Új házakat nyitunk?” „Hogy én? – Megáll
A levegő közöttük. – Én csak azt,
Hogy költségmegtörlesztés évadában
Nyitunk. Páran szkeptikusak vagyunk.”
Elszégyelli magát. Mért mondta: „páran”?
De mindegy, mert Skultéti ügyis éber:
„Maga és Binder... Páran, persze, bízunk.
Szíve joga a kétely, szabad ember;
De hogy jön ahhoz, Ágoston fiam,
Hogy fölülbíráljon minket vagy engem? –
Skultéti most megcsillogtatja legszebb
Aranytekintetét. – Ágostonom,
Maga fáradt, de tudom, hogy velünk van.
A költségről sűrűn egyeztetünk:
A Külföld biztos nem fog csődbe jutni.”
„Én csak...” „Menjen.” Odakint már világos,
Kovács nem csak gonoszul csipkelődik,
Hanem célzatosan kijátssza néhány
Kollégáját a miniszterük ellen.
Most már látja Kovácsot lakkozás
Nélkül, álarc-levetve, csupaszon.

– Egy harmincéves taknyos. Döbbenet,
Nemcsak piszkál, de árulkodik is!
Így viselkedni szörnyen férfiatlan –,
Gondolja szomorúan Mátrai.
Átmegy a hallon, ős parketta reccsen
Cipője alatt. Szemben áll a súlyos
És sokfiókos tabernákulum:
Mint egy nagybácsi, szakasztott olyan;
Meg egy intarziás, finom komód,
Unokaöcsi minőségben áll itt:
Tikkadtan megsimítja mind a kettőt,
Halott, főúri ismerőseit.
Kilép a fényben úszó folyosóra.

– Kiestem Skultéti kegyeiből?
Ez volt tehát az utolsó körözüvény,
Mely kezeimen átment? És ha mégsem?
Itt az átadás-átvétel lidérce? –,
Merül sötét álmába Mátrai.
Binder belép, leül az asztalához.
„Mondd csak, sikerült mindent megbeszélni
Skultétivel?” „Úgy érzem, nem eléggé.”
„Tehát, Ágoston?”, kérdi Binder. „Ő a
Potenciális utódom: Kovács.
Ízlelgezzük a nevét és a rangját:
Kovács, főosztályvezető.” „Na neeee!”
Bújik ki a szelíd Binder önmagából.
„Lassan lejár a három pesti évem;
Előbb-utóbb külföldre küldenek, nem?
De neki ennyi sajnos nem elég:
Örökre ki akar utálni innét.”
„Az nem fog menni. Tudd, vigyáznak itt rád;
És a helyedre mégse álljon ő.
Ugyan, kérem. Kovács, Békásmegyerről?
Bullshit degrees on University
Of No Name”, legyint félelmére Binder.
„Miért, mit végzett?” „Hát, kérlek alássan,
Valami jó sulit Minnesotában.
Álljon vigyázzba, ha veled beszél,
Aki Oxfordban...” „Két évet csupán.”

„Tehetséges...” „Ja, a hátad mögött.”
„Bemárt a főnöknél akármért.”
„Ez már ilyen, az egy tál lencse-effekt.”
(– Egy intelligens ellenség varázsa
Csiszol minket, épít és inspirál –,
Gondolta régen. Ám most szigorúbb,
Ma sértődésre hajlik Mátrai.)
„Ez a feltörekvő pincérfiú-
Fazon? Vajon mit képzelsz magáról?
Hadd higgye csak, hogy övé a világ”,
Nyugtatta Binder. „Újévig te vagy
Főosztályvezető.” „S aztán... ki tudja?
Búcsúzzam, koktélparti-nagyüzem?
Távolodom, aperitif, digestif?
Már Isten veled, spanyol etikett? Nincs
Több pukedli a királynők előtt?
Pour prendre congé... Mit monddak búcsúzóul?
Jaj, hiányozni fogtok, kakadu
Nagykövetek, papagáj ügyvivők!”,
Simítja meg az asztalt Mátrai.
Kiesett Skultéti kegyeiből?
Még nem játszott meccs, dehogy, korántsem;
És közben tudja, hogy nincs egyedül:
Binder mellette; bár Skultéti rejtély...
Binder vigyáz rá, bárhogya lép a főnök.
Folynak még az életgyakorlatok.

Munka végén ezúttal délnek indul.
Kockás abroszos helyen vacsorázik,
S megalázóan nagy borraivalót ad.
Alkonyatkor nincs kedve hazamenni,
Sok csillámló látnivaló akad
Ezen a szeles, júliusi estén.
A fölbontott rakpart. A büszke Lánchíd.
Szélirány szerint mozgó, színes szemcsés
Ikonokkal ékes üveglamellák
Egy újdonsült hotel homlokzatán
(A hullámmzó üvegtáblákra festve
Fodros, villódzó víztükör; s a habban
Pikkelysor mozdul, halacsák cikáznak,

*S óriás bűvár szeldeli a hínárt).
 Az áramlásba bámul Mátrai,
 És elsédül, amint elnézi hosszan
 Ezt a villódzó épületköpenyt,
 Amelynek mozgásban van minden íze
 Száz függőleges fémtengely körül.
 – Minimálból nem látni gazdagabbat!
 Állandó próba, hogy a véglegesség
 Tökélye, tiszta kristályszerkezet
 Rajzolódjék ki a ház homlokán. –
 Továbbhajt a kocsival, délre gördül,
 A Gellért szállón túl, s túl a Szabadság-
 Híd kivilágított korlátjain,
 Mígnem fekvőrendőrhöz érkezik,
 Megdöccen, elbizonytalan'... Lelassít.
 „Huhh... „ Émelyeg. Úgy dönt, fékez, kiszáll.
 – Utálatos szédülni a volánnál. –*

*Kiszáll az autójából. Odalép a
 Múgyetem elé. Nézegeti
 A lépcső zászlórúdjai előtt
 A főhomlokzat négy nagy női szobrát,
 A fegyelmezett hajfonataikkal;
 A mérnökség istennőit csodálja,
 Trónuson ülő, nagy hatalmú nőket,
 Akikben van valami birodalmi
 Vonás, bár csöppet sem drabálisak.
 – Ó, négy nővér, ó, négy felügyelőnő!
 Ő a Vegyészet, ő az Építészet,
 És ő itt a Mérnöki Tudomány,
 S jobboldalt... ő a Gépészet, a legszebb
 Műszaki fejedelemnő közöttük,
 A súlyos fogaskerékkel kezében. –
 „Jól jegyezd meg, mindegyik: másolat.”
 Vera mesélte még gyerekkorában
 – „Ez is amolyan városi legenda?” –,
 Hogy '45 csúf telén célba lőttek
 Rájuk az ádáz kedvű oroszok,
 És tapsoltak, mikor találatuk volt,
 A pesti oldalról. Alig maradt*

*Hiteles fénykép, de újrafaragták
Őket bő hatvan év után. „Ja, luxus
Szellemidézés.” Tudja hallomásból,
Mindegyiknek van egy élő modellje,
Szép, kézzelfogható budai lány.
– Most két külön, egymásba olvadó
Lényük van: az a szétlőtt, régi-régi,
Meg ez az idej, vadonatúj;
Lehet, csak picit hasonlítanak
A törött Énre. Némi átfedés van,
A póz, a mozdulat eredeti,
De eltérő az arcuk, kézfejük más;
Nos, ezek a nők nem azok a lányok:
Színültig töltik a négy láthatatlan
Alak helyét, kik szilánkká szakadtak. –*

*Mátrai fölnez. Szálka a szemében
A túlparton fehérlő, csúnya színház,
Amely akár egy képzeletbeli
Türkmén diktátor mauzóleuma,
Virul. – Napon felejtett marcipán-
Tortát idéz –, vizsgálja más irányból.
Itt rendez az idéetlen Ócsai
Előadást a „nyomszimatolókról”
(De minden élmény nagyon messze van,
Minden pompás-pocsék színházi este).
De ettől eltekintve, mély s magasztos
A raktárakkal, az egyetemekkel
A látkép. – A láthatáron viharvert,
Rangrejtett világváros. Pedig egykor
Hiú volt s nagyzó. És mindene,
Monarchiára méretezve, túloz;
Letörhetetlen méltósága van!
Hogy balkanizálódott volna, mondják.
Kormányai igen, s némely lakói;
De Pest lelkében nincsen semmi Balkán.
Különben is: mi baj az Adriával?... –*

*Meglát egy kislányt. A rakparti korlát
Mellét áll, tejfölszőke copfja van.*

Biccent, s köszön a férfinak: „Szia.”
Mátrai nézi, álmélkodva nézi.
– Vigasztaló pár száz rossz arc között
Egy csipkézet. Valódi almaarc.
Egy gimnazista lány látványa, csak
Egyetlenegy pozitív szava izzít.
Ezek a karcsú örömök manapság.
De kire emlékeztet? Nem tudom. –
„Szia, Ágoston. Megismersz?” „Juli!”
A Blanka lánya. Huhh, zavarba ejtő.
Áll, behatóan nézi ezt a lányt.
Mi teszi, hogy ma súlyosabban hat rá,
Mint valaha? Megrándul Mátrai.
Kemény minden utólagos ütődés;
Mintha egyetlen kósza mozdulatra
Az egész cimbalom fölzengene,
Minden érzékeny húrja rezonálna.
– Blankával New York óta nem beszéltem.
A Rádler szerint közönségbarát
Látványtárlat lett a múzeumukból:
„Populisták. Kutatómunka semmi;
De a nézőszámaik magasak.”
Nem láttam sem a Hoppert, sem a Klimtet.
Oda többé be nem teszem a lábam:
Nekem az ő helye stigmatizált hely.
Haza kéne valahogy keverednem...
Voltam már lejjebb. S föl bírtam kerülni.
Nagyon erősen élni akarok,
És hazajutni –, mormol Mátrai,
S fönnhangon annyit kérdez csak: „Na, és
Egyedül vagy, Juli?” „Ja, nem. Dezsóvel.”
„Dezső, milyen Dezső?” „Burány Dezső.”

Burány püffedt és szederjes feje.
Ahogy kiszáll az autóból. – Mi lesz most?
Ez volna az a luxus Citroën?
Nőcsábász autó, harsogó piros. –
Gondolkodik: vajon demonstratív
Fordítsa félre a fejét? Dehogy,
Inkább Burány tekintetébe fúrja

Tekintetét, és fölszisszen: „Szevasz.”
Elnézi ezt az embert Mátrai,
Alkonyi fénynél, ívlámpavilágnál.
– Szerencsés fickó, meg kell hagyni, tényleg.
Hát nem egy szép ember. Nem is helyes.
De valamit tud, kétségtelenül:
Az unokanővérem vőlegénye!
Elérte: ő fuvarozza Julit,
És nem a vér szerinti apja, Géza.
És nincsen mit sajnálnom: hogyha így, így.
A férje lesz? Az utolsó? Mi nem
Húzhattuk volna Blankával sokáig;
Elvégre, a szerelem unoka-
Testvérek között nem tarthat örökké.
Burány mégsem rokon. Őneki könnyű,
A gyűrődés még nem viselte meg.
Mindig a maszkok, színes kamuflázs;
Arcáról soha nem hervad le a
Szórakoztatóipari mosoly. –
„Jó honlapod van. Gyakran frissítik?”,
Szól oda a festőnek Mátrai.
„Komolyan érdekel? –, kérdi Burány
Rosszhiszeműen. És Mátrai bólint.
– Havonta többször. A fiatalok
Gondoskodnak rólam reggeltől estig.”
Egyik lábáról a másikra áll
Burány, mosolyog, úgy próbál dacolni:
Miért ilyen zavart ma? Mátrai
Elnézi Burány szégyenpiros arcát.
„És olvasol-e fórumot – magadról?”
„Sajnos, igen.” „Megörültél, Dezső?
Fórumot olvasol saját magadról?...
Gondolom, mélységesen megvisel.
Hát ez nem is csoda. Te, elsejétől
Ne olvass fórumot saját magadról!”
A kocs felé hátrál Mátrai.
„Szia, Julika. Szervusztok, Dezsőkém.”
Percekre eltöpreng a kocsiban.
– Itt szorongott, a lábát váltogatva,
Nem tudott mit csinálni a kezével.

Fél tőlem? Arra semmi oka sincsen –,
Gondolja Mátrai, s szivarra gyújt.
„Viszlát, Ágoston.” Elhúz Julival
A sztárfestő. Távolodó motorhang.
– Ó, Burány... Ő csak élte a világát,
És nem hagyott ki egy ajánlatot sem;
És ezért kárhoztatni nem szabad. –

Péntek. Bárhány súly a vállán, nyugodtabb.
Minisztere arcán is nyugalom
A Parlamentben. Binderrel beszélget,
S közben mindketten Mátrait lesik.
– Kitérgyalnak, vagy...? – Fölvillan kicsit,
De csakis belső szemei előtt
Fruzsina. – Biztos nincs bent, nincs ülőszék...
Egy országházi nő mit is csinálhat
Nyáron, mikor üresen kong a ház? –
A falhoz simul. Binder rázza föl.
„Skultétit – hallod?! –, meghívták Kabulba.
Kérdés, hogy részt szeretne venni vagy sem
Az új afgán elnök beiktatásán?”
„Kabulban neki forró a talaj.”
„Sejtem, az államtitkár fog utazni.”
Megáll előtte Tekla, és: „Szeresse
Bindert.” „Bindert én nagyon szeretem”,
Sápad el Mátrai. „S ezt mire véljem?”
„Magáért lobbizik.” „De Tekla, kérem!”

Novák telefonál, mikor a menzán
Beáll a sorba Mátrai. A tálcán
Grízgaluskaleves, tökfőzelék.
„Na, mi van? Régen hallottalak, István.
„Üzentek a Géndiagnosztikáról.
A kullancsunkat átvilágították.
Kérlek szépen, ez szem nélküli kullancs.
Egy csertölgylevél fonákján lakott.
Föl lehet lélegezni. Semmi baj”,
Sóhajt Novák. „Ezt tudtuk eddig is.”
„Na jó, de most a mikroszkóp alól
Üzenték, hogy csak minden ezredik

Fertőzött.” – Szóval, mindenki nyelésben –,
Gondolja mosolyogva Mátrai.
– Novákot, bárhog is van, visszavárom,
De olyan nehéz egyeztetni bármit!
Bár szomszédok vagyunk. Mégiscsak abszurd!
Olyan szétszórórt lett a válása óta –,
Gondolja. Novák szentül azt ígéri:
„Legközelebb színes, zárt öltözékben
Kirándulunk... Olyan furcsa a hangod.
Mondd, mit csináltál tegnap, Mátrai?
Egész este hívtalak. Merre jártál,
Halljam.” „El voltam dőlve.” „Most is el vagy.”
„Igazán? Na ne mondd.” „De mondom.” „És?
Napokon belül föltápszokodom.
Nézd, sok a dolgom. Jó? Ne haragudj,
Le kell tegyem”, mormolja Mátrai.
– Hol vannak most már ezek az ügyek?
Hol van már ez a kullancs? És Novák?
Novák még itt van, és itt is marad.
Számomra milyen mondandója van? Hm.
Nem izgat, mit mesél, pedig barátom,
Gondolja, és kicsit tanácstalan:
Mi ez a túlsorduló szeretet-
Hullám megint? – Kajszibaracklevébe
Hörpint, s melankolikusan
Csak kanaliz. Ízlik a főzelék.
Fölnéz. Fogadja Kovács köszönését.
Már rég nem az a csonka „Jó napot”,
Hanem egy kimért, nem-baráti „Szervusz”.
És bámulva Kovács sima faarcát,
Azon töpreng, hogy bosszút kéne álljon.
– Megszívatom még, lesz valami csapdám?
Minek tervezni? Én nem forralok
Bosszút, az Istenért, nem stílusom.
Sodródás közben majd beteljesül
Vagy így, vagy úgy a sorsa, bárki által.
Belészalad előbb-utóbb a súlyos,
Az enyémnél megtermettebb ökölbe –,
Gondolja undorodva Mátrai.

Álmát elúzve, szombat délelőtt
A nyugdíjasházból telefonálnak.
Zavart az ápolónő, kertel és
Krákog. „Hogy mondjam el, uram?
Gerdesits tanár úr meztelenül
Sétált éjjel a folyosón.” „Ilyet
Ő sosem csinált azelőtt. Na ne!”
Mátrai dörzsölgeti a szemét.
– Sosem volt nagyon kitárulkozó.
Kerekesszékes társait kitolta
A napra, hogyha jött a március.
Nem pörölt. Előzékenyen viselte
A szipirtyókat, bányarémekeket,
Az átlagosnál sokkal jobban élt
A dérütött homlokú páriák,
Kataton, leszedált, valószínűtlen
Férfiak, asszonyok komor körében.
Az én szeretve tisztelt Laci bácsim
Nem rossz öreg, ha bosszúsan legyint sem.
A hurrogók, az őrzöngők közé
Sosem vegyült túlságosan, nem, ő nem.
Se bús szenilitás, se vakulás.
Azt állítják, éjjel a folyosón
Szétszórta régi tanulmányait
(Antik tárgyban: sűrűn gépelt sorok
A hártavékony átütőpapíron...)
Ide váratlanul jutott, zuhanvást.
Mi volna ez? Maga az összeomlás,
Avagy csak a romlás előszobája? –

Már ott is van Zuglóban. Kint találja
Laci bácsit egy eldugott padon,
A nyugdíjasház hátsó udvarában.
„Túl ritkán látjuk egymást. Elfelejttem,
Milyen kellemes társaság vagy.” „Ez jól
Esik. Annyira szégyellem magam.”
„Mikor is voltál itt? Jé, februárban.
Fél éve, fiam – korholja a bácsi.
– Kivételesen kittedőző időnk van.
Hm, borsmenta-illat a levegőben.”

Mátrai végigméri. Laci bácsi
Nem apapótlék; ő szerette volna,
Ha az lesz, akarta a bácsi is; de
Folyton elvesztették a fonalat.
Tél vége óta csak pár szót beszéltek.
„Jöhettek volna gyakrabban, igaz.”
„Jöhettél volna. Elhiheted, én csak
Maroknyi emberrel beszélgetek.”
„Tudom. Sejtettem, hogy valami baj van.”
„Te csálhatatlanul megérzel engem.”
„Aha”, nyugtázza Mátrai, de hozzá-
Gondolja: – Másfél éve nem tudom
Hová tenni, hogy ő a Blanka apja:
Egyszerre groteszk s fogcsikorgató is. –
Látja, itt van a krumpliorrú nő
Buján vöröslő hajfürtjeivel,
Akivel adventkor találkozott.
Most nem köszön, csak nézi Mátrait.
„Járáskálál éjszaka?”, kérdi a bácsit.
„Olyat nem szoktam.” Nem szokott csinálni
Ilyesmit, nincs semmi baj vele, csak –
„Jártam egyet, jó.” Lesüti szemét.
„Értelmét nem találja semminek,
És képtelen szépet meglátni bárhol”,
Búg egy orvosnő Mátrai fülébe,
Mikor kifelé megy a folyosón.
„Nem tudja, minek él, ezek között.
Büntetés, hogy nem az övéi közt van?
Családja, kasztja...? Nem „mi” és nem „ők”;
Edzetten bár, de mindig: egyedül –,
Gondolja. Kezét szorítja a bácsi:
„Te, Ágoston, figyelj. Régen olyan
Fehér voltál.” „Mért, most milyen vagyok?”
„Olyan... pozsgás.” „Pozsgás? Jó, Laci bácsi.”
„Anyád javul?” „Köszönöm, hát, javulgat.
Honnant tudtad, hogy...” „Megírta az újság.”
– A hűgáról!, az újságból! Ez abszurd. –
Kókadtan indul haza Mátrai.

Vera estefelé telefonál.
„Van ez a duzzanat, de tiszta rejtély.
Konzílium duruzsolt a fejemben,
S az álláspontok, kérlek, összezsaptak.
Rák szempontból negatív a lelet,
De azért duzzadtak még a csomók.
Az egyik orvos azt állítja, hogy
A foggyökerem bedagadhatott!
Azt tanácsolta nyersen, sürgetőleg,
Hogy akkor menjek fogászhoz!... De semmi.”
Vera jól van, kedve támadt fecsegni,
Gondolja fősóhajtva Mátrai.
„Kérlek szépen, a másíkuu szerint
Egy régi influenza maradéka
A csomó. Antibiotikumot
Kellett szednem egy hétig.” „Jó, de hogy vagy?”
„A gégész szerint gyógyultan. Csupán
A megpiszkált hajszálér nyomja a
Nyaki idegeket, de semmi súlyos.
Adott rá gyógyszert, volt-nincs gyulladás.”
„És?” „Makkegészséget mutat a kontroll.
Hát, ezekről megvan a véleményem.
Jó volt, hogy láttalak.” „Jó volt, igen”,
Sóhajt a Dunát nézve Mátrai.
– Idei szerepe a zseniális,
Gyógyíthatatlan operettbeteg:
Azt játssza, fojtogatja végzete.
Igen, mindannyiunkat; főleg engem –,
Gondolja Mátrai, sörébe nézve.

Reggel Binder lép be az irodába.
„Nézd csak, nem akarom elkiabálni.
Kicsit bizalmasabb lett az öreg.
Lesz Európában pár üresedő poszt.
Még nem tudod. Alakul a jövőd,
Ágostonom.” „Egy percre állj le, Binder.
Mit hallok, te partizánakciókat
Folytatsz a hátam mögött, nemdebár?”
„Én? Izzítom a lobbí szálait,
Hogy unott posztodról máshova léphess;

Hogy januártól sokkal testhezállóbb
És sokkal kreatívabb...” „Jó, elég lesz.”
Találgat Mátrai, Binder vajon
A tulajdon lelkiismerete
Megnyugtató végett mondja? Hát...
Skultéti Binderrel: bizalmasabb lett,
Mint ővele volt három éven át.
„Mindig a te érdekedben cselekszem.
Annyit mondok, Mátrai, tedd magad
Nélkülözhetetlenné.” „Hogy csináljam?”
„Hogy? Szárazon. Szenvedélymentesen.
Viaskodik tebenned szüntelen
A rend embere és a szenvedélyé...
Csak egy tanács. Ne igyál mostanában,
Azt ő sem nézi jó szemmel, világos?
Most ne igyál.” Mátrai tudja, ez
Csak egy kis fejmosás, a legbarátibb.
Binder nyugodt, szögletes arca szép
A nyírt pofaszakáll zárójelében.
„Ágoston, össze kéne szedd magad.
Maradnál Pesten?” És Mátrai néma.
Látszik a szemén, érleli a döntést,
Időt kér, még nem tud mit mondani.

„Na, hajrá.” Megpróbálja összeszedni
Magát – ez lesz a mai föladat.
Leszegi fejét, konokul, unottan.
Régebbi köreit elhanyagolja;
De még utoljára egy búcsúkört!
Bolyong a Wesselényi utca táján,
Be is téved egy színes bútorokkal
Berendezett udvarba. Vacsorázik
Valami szendvicset. Kis sört iszik rá
A bárpultnál (nagyon vegyülni nem fog),
S fejébe száll az elvonás miatt.
Egy romkocsmában mit keres ma, vénen,
Negyvenegy évesen? Az fiatal még?
Na jó, picit iszik, jelképesen.
Kírí az öltönye, arcéle is,
De a gombszemű, bögyös, babaarcú

*Pincéernő mintha szemezne vele,
Míg el nem kapja a tekintetét.
– Nem bősztítenek a fiatalabbak,
Egyáltalán nem. Minden jó. Ma este
Mindent jóváhagyok, megengedek –,
Gondolja, vidáman és megadóan.
– Erőt merítetek harmadik sörömből,
Fülemet néhány percre betapasztom;
Az áldásos tisztítókúra jön –,
Gondolja, míg a számlájára vár.
Csettint és taxit fog a kert előtt.*

*Másnap délben, otthon, a Rómain
Rádlert várja, mert bejelentkezett
Hozzá egy salátára. Napra ül,
S az olvasmánya egy napon felejtett
Magazin, viszonylag politikamentes.
Link lovaglólülésben ül a székén,
Elnézi a beállításokat.
Lakberendezés. Modellek. Dubaj.
Zenékre vadászik, régi zenékre,
Sötét gitárzenékre. Újraéli
A harmadik gimnáziumot. – Ez jó,
Beteljesítő fölszabadulás
E gyönyörteljes, régi vérkeringés. –
Rádlert csönget. Szereti a salátát.
Jóllakva kérdi: „Menjünk teniszezni?”
„Hát teniszezni, azt most nem.” „Igyunk?
Menjünk templomba? Menjünk temetésre?”
„Nem, azt sem, Péter. Nézzük a Dunát.”
A hídon átzúg az esztergomi
Vonat, a gömbölyű orrú piroska.
„Jó neked, Rádlert. Szeret a családod.”
Rádlert nem reagál az állításra.
A Csónakházból bős, egynyári sláger
Bömböl, az erkélyig tolakodik.
„Kemény rotációban, óra per
Kétszer, kíméletlenül, szüntelen!
Valami DJ, valamilyen ömleny,
Valami idióta nyárköszöntő,*

*S arra szólít föl: »Táncolj, Budapest!«
A kommersz, ami nem ismer kegyelmet.
Ki ez, mi ez? Egyslágeres csoda.
Nem lehet, hogy magától, önerőből,
Önakarattól ilyet tesz az ember.”
„Nyugodj meg, Ágoston, kérlek, nyugodj meg.
Lélegezz mélyeket! Nagy levegő.
Nagyon fontos, hogy tényleg megnyugodjál!...”
„Ne tegye mivélünk, ne énekeljen!
Mondd, Rádler, ép koponyával hogyan
Lehetett ezt a nótát létrehozni?,
A világra rászabadítani?,
Az emberek arcába köpni, mondd?, e
Kulturális környezetszennyezést?
Mit vétettünk, hogy ezzel büntet minket?
Ennyi erővel becézhetne is”,
Bömből a barátjának Mátrai.
És elbocsátja. „Nem, ma semmilyen sport...”
„Nagyon jó volna tényleg megnyugodnod!
Két percig legyél nyugodt, légy szíves.
Kataton lettél.” „Úgy van. Isten áldjon.
És akárhogy is, táncolj, Budapest!”*

*Kamaszkorába kéjesen merül,
A britek nyers gitárzenéibe.
Szemlét tart a szobákban, szerteszét.
Jó régen vitte le a szemetet.
Régen volt takarítás: otthonában
Káosz. Kamaszkora növényvilága
Sejlik: a Balzac utcai lakásra
Emlékezteti otthon, a sarokban
Egy csodacserje („Vagy hogy nevezik?”),
Melyet ritkán méltatott figyelemre:
Egy méteres krotoncserje, cserépben,
Vastag húsú és bőrszerű, hatalmas,
Vörös és krémsárga erezetű
Levelekkel. A derekáig ér;
Soká huzatban állhatott, mivel
Az idősebb leveleit ledobta.
Mátrai bűnbánó, hozza a kannát,*

Szaporán meglocsolja a növényt.
 A csodacserje cserepe körül
 Pormacskák mindenütt, apró vörösbör-
 Foltok a parkettán, festői csíkok
 Múlt hétről. Bejárónője nem ért rá.
 Nem-másnapos, nem-rút vasárnap este
 Igazán stílszerű és józan ötlet
 Az „ezüstitálcán keksz és zöld tea”
 Komótos szertartása. Agya tisztul
 És teste tisztul, tisztul minden íze.
 Hát számoljon föl, végigzongorázva
 A telefonkönyvét? Több száz találat:
 Száz ember akar tőle száz akármit;
 S ő nem hisz senkiben és senkinek.
 Nem, nem számol föl. Végigzongorázza
 A telefonregisztert. Egy találat:
 – Kíváncsi volnék... egyvalakire.
 Fruzsina, hé, Fruzsina!, Fruzsina.
 Levegőt! – Nyitott erkélyajtaján
 Galamb röpi ki-be. – Egy szemtelen
 Vendég, a lehető legmezeibb
 Balkáni gerle. – Látja, tűri, hagyja.

MÁRTON LÁSZLÓ

A kaméleon

Sokféle nevet adtunk neki. Eleinte Leonnak vagy Leónak hívtuk, már csak azért is, mert fiúnak hittük igen sokáig, majdnem végig. Hívtuk Kaminak, sőt Kamunak is, és csakugyan, egész lényében, főleg a mozdulataiban – abban, ahogyan kiöltötte a nyelvét, és ahogyan egymástól függetlenül, különböző irányban forgatta a szemeit – volt valami kamu jellegű. Nem tudnám pontosan meghatározni, mi volt benne a kamu, de kamu volt. Hívtuk Teflonnak is, mert egyszer, amikor Samu a függönyön kapaszkodott fölfelé – a Samu nevet is megkapta egy időre –, Tamás azt mondta: ha ez a Samesz muflon volna, akkor Teflonnak hívhatnánk. Mire én azt feleltem: attól még, hogy nem kifejezetten muflon, hívhatjuk nyugodtan Teflonnak. Elvégre nem tehet róla, hogy nem muflonnak született. Egyáltalán nem is született, hanem tojva lett a világra. Valaki – egy anyaállat – letojta a világot vele. Akkor aztán Teflonnak hívtuk egy darabig. És valóban, valami teflon jellege is volt neki.

Ezek a teflonos kamu dolgok még akkor történtek, amikor mindenben és mindenkinben észrevettem a jelleget. Némelykor például be-becsöngetett hozzánk egy végrehajtó, akit úgy hívtak, hogy Csirke Áron (kezembe nyomta a névjegyét), de én, persze csak magunk között, úgy emlegettem, hogy Csirke Leszállított Áron, mert volt benne valami leszállítottságra utaló jelleg. Továbbá volt egy kis kopasztott vagy tisztított jellege is, ezért a következő látogatása után Pucolt Csirke lett belőle, még később meg egyszerűen csak Puci. Ez akkor történt, amikor már negyedszer jött, és én, magamról megfélelve, mint régi ismerőst üdvözöltem: „Kerüljön beljebb, jöjjön csak, Pucikám!” Pucikám pedig fogta és elvitte az Apu vadonatúj laptopját, melyről aztán kiderült, hogy nem is az Apué volt, hanem Kornéliáé, aki akkoriban az Apu barátnője volt, de aztán róla is kiderült, hogy nem az Apu barátnője, hanem valaki másé. Akkor már nem Pucikám járt hozzánk, hanem egy másik végrehajtó, akinek nem volt semmilyen jellege, és aki a maga teljes jellegtelenségében komolyan fontolóra vette, hogy elviszi a kaméleont, mert más elvinnivaló pillanatnyilag nem állt rendelkezésre.

A mi kedves kis elvinni való jószágunk Tanzániából vagy Ugandából került hozzám, persze nem közvetlenül, hanem az ilyenkor szokásos állomások bejárásával. Tamás egy rákospalotai állatkereskedésben vásárolta, az ilyenkor – születésnap esetében – szinte kötelező nagy csokor piros rózsa helyett. Az állatkereskedésben kaphatók voltak nagyobb termetű gyíkok és kígyók is, de Tamás válasz-

tása az akkor még egészen fiatal kaméleonra esett, mert az – ahogy ő mondta – „olyan kis cuki”.

Engem leginkább egy elvetélt magzatra emlékeztetett.

Vannak ezek a vicces ajándékboltok, ahol mindenféle hátborzongató vagy meghökkentő utánzat kapható: élethű óriáspók, varangyosbékák és giliszták, nyirkos tapintású műanyagból, de láttam én már kocsonyásan remegő, műanyag hányadékot is. Továbbá láttam igencsak életszerűnek ható műanyag embriót is. Egy ilyen embrió volt az, amit a negyedikes osztálykiránduláson a fiúk becsempésztek Pafranek tanárnő hátizsákjába. Nem voltam ott, amikor megtalálta, de a többiek mesélték. Ilyen emlékek és ilyen életszerűnek ható tárgyak tesznek viszszaemlékeztetővé egy közösséget.

A kis Kamu – azáltal, hogy úgy nézett ki, ahogy kinézett – egy közösséget összetartó utánzatnak volt az utánzata, függetlenül attól, hogy a műanyag embrió csak egy ízléstelen és kegyetlen tréfa, Kamunak pedig minden porcikája át volt itatva étellel. Egy-egy pillanat erejéig, amikor Tamással összeölelkezve feküdtünk az ágyban, és a plafonnak ugyanazt a kissé homályos vagy árnyékos foltját figyeltük, Kamu maga volt az élet, a mi közös életünk.

Láttam aztán igazi embriót is, méghozzá éppen a mi hűtőszekrényünkben, amikor a jellegtelen végrehajtó azt is el akarta vinni, és megparancsolta Pistinek, hogy mindent pakoljon ki belőle. Pisti orvostanhallgató, és az a szokása, hogy hazahoz a boncolásról ezt vagy azt, amire éppen ráteheti a kezét. Aztán itthon lefagyasztja. Apu és Kornélia kapcsolatának zátonyra futásában komoly szerepet játszhatott az a pillanat, amikor a drágalátos hölgy egy reggel benyúlt a mélyhűtőbe, és ott a kezébe akadt egy kőkeményre fagyott emberi agyvelő, melyet aztán ijedtében a lábára ejtett. Nem tudom, hány grammot nyomhat egy emberi agy, de tény, hogy Kornéliának megfeketedett, majd le is vált a körme, és még örülhettünk, hogy megúsza csonttörés nélkül. Egyébként Kamu jelenléte is számottevően ártott kettejük kapcsolatának, de ez már tényleg csak az ő hibája volt. Mielőtt meglátta Kamut, kijelentette, hogy vagy ő megy el a háztól, vagy a kaméleon. Én persze értésére adtam, hogy akkor inkább menjen ő.

Egyrészt: mi köze hozzá, hogy milyen ajándékot kapok a szerelmemtől? Másrészt... na mindegy.

Szóval, a végrehajtó, a tulajdonságok nélküli ember megkérdezte Pistitől, hogy azok az izék – több is volt – ugye garnélarákok? Merthogy a rákot, azt ő is nagyon szereti!

Aztán produkált egy igen-igen életszerű hányadékot, mely a legkevésbé sem volt műanyagból, és nem vitte el a hűtőszekrényt. Igaz, hogy a konyha padlóját sem takarította fel, pedig Pisti nyomatékosan megkérte rá, és nem sok hiányzott hozzá, hogy hivatalos személy elleni erőszakra kerüljön sor.

Pisti között és köztem alig másfél év a korkülönbség. Gyerekkorunkban árulkodtunk és irigykedtünk egymásra. Aztán elmúlt a gyerekkor, abbamaradt az

árulkodás, az irigység pedig új, bonyolultabb és megtévesztőbb formákat kezdett ölteni. Pistinek is van egy barátnője, a Vali, akit néha, amikor neheztelek rá, Valériának szólítok. Valéria minden szégyenkezés vagy gátlás nélkül beleül a fürdővízbe, amit magamnak eresztettem, máskor pedig a szemem láttára kiveszi a szekrényből és felhúzza a harisnyámat.

Pistinek megvan az a tulajdonsága (ha ugyan tulajdonságnak nevezhető egy előítélet), hogy gimnazista korától mostanáig összesen négy barátnője volt, és mind a négyet Valinak hívták. Ez a négy lány olyan szembeötlően különbözött egymástól, hogy azt kell hinnem: Pistit sem a testük, sem a lelkük nem érdekelte különösebben, ő a nevükbe volt szerelmes. Hogy ő csak a nevet és csak ezt a női nevet szereti. Csak ez hozza őt izgalomba, de ez aztán – mint egyszer egy orvostanhallgatóhoz illő szakszerűséggel elmagyarázta –, de ez aztán nagyon.

I. Vali klasszika-filológiát tanult az egyetemen. Intelligens kutyaarca volt, hűséges, bánatos kutyaszemekkel. Öt évvel idősebb volt Pistinél, és tengerből fölbukkanó Aphroditének vagy tengerbe ugró Szapphónak képzelte magát csak azért, mert időnként ógörögül beszélt az ágyban. Illetve nem is beszélt, hanem Platón-idézeteket mondott. (Egyszer félig öntudatlanul megadta a szöveghelyet és a kiadás évét is. Pistinek viszont már tizenhat éves korában sem volt ínyére a plátói szerelem.)

II. Vali táncosnő volt. Jóval apróbb termetű volt I. Valinál, és, ellentétben elődjével, élete során eddig még soha egyetlen könyvet sem olvasott el, amire bizonyos mértékig büszke is volt. Ezzel szemben olyan hajlékony volt a teste, hogy kézen állva is át tudta dugni a fejét a combjai közt, és közben megőrizte az egyensúlyát. Máskor pedig a szemünk láttára átváltozott valamiféle skorpióhoz vagy poliphoz hasonlító, ritmikusan vergődő lénné (ezt nevezte koreográfiának), és míg ott vonaglott előttünk a kézi csomózású perzsaszőnyeg madár- és gyümölcsmotívumain, egy pillanatig sem vehettük biztosra, nem fog-e mindjárt átalakulni valami még nagyobb, még borzalmasabb rejtéllyé, csakhogy ezúttal visszacsinálhatatlanul. Mindig nagy kő esett le a szívemről, amikor visszaváltozott közönséges fiatal nővé, emberré. Pisti nem jelentéktelen örömet lelt benne (vagy, ahogy egy ízben kijelentette rejtélyes arccal és csalódást keltően szakszerűtlenül, „ő ott belül is táncosnő”), ám szavainak ostobasága és arckifejezésének üressége hétről hétre, napról napra, percről percre mindinkább eltávolította Pistitől.

III. Vali rendszerint egyenruhában jött hozzánk, ő tudniillik rendőr volt, őrmesteri rendfokozattal és ennek megfelelő modorral, egyébként pedig a BRFK pingpongszakosztályának volt az egyik alelnöke. Nálunk is mindig első dolga volt, hogy lement a pincébe a pingpongsztalhoz, és a markába köpött, mint egy favágó. Utána egy kicsit nyálkás volt az ütő nyele. A környéken lakók mindezt úgy értelmezték, hogy „F.-ékhez rendszeresen kijár a rendőrség”; így a szomszédok azon sem csodálkoznak, hogy mostanában a végrehajtó látogat minket, eleinte Kopasztott Csirke, újabban Jellegtelen Jevgenyij. Ez utóbbit az egyszerűség

kedvéért elneveztem Cicának, bár a legkevésbé sem érdemli meg, hogy ilyen kedves nevet kapjon. Mindenesetre a kézi csomózású perzsaszőnyeg madár- és gyümölcsmotívumait elvitte a Cica, és a hűtőszekrényt, melyet a fagyasztott embriók egy időre megmentettek az elhurcolástól, az „egy idő” elmúltával szintén elvitte a Cica. Ennyit III. Valiról.

IV. Valiról pedig annyit, hogy ő meg takarítónő, és egy ideje majdnem pontosan olyan illata van, mint nekem, tudniillik használja a dezodoromat. Egyszer már majdnem rászánta magát, hogy jelentkezzen a Vendéglátóipari Főiskolára, de aztán annyi maradt az egész nekibuzdulásból, hogy egy darabig felszolgált az egyik Ráday utcai kávézóban, amíg ki nem rakták a szűrét. Most pedig az a dédelgetett nagy álma („még nem kézzelfogható terv, de majd konkretizálódik”), hogy az édesanyjával kimegy Írországba, és Dublinban a pályaudvar mellett saját készítésű szendvicseket árulnak. A magam részéről nem bánám, ha az álomból terv, a tervből pedig valóság lenne. Ugyanakkor azt is tudom, hogy valójában nem sokat nyernék vele, mert akkor jönni fog V. Vali, aki egyelőre még ismeretlen arcvonásokkal integet a jövőből. Másfelől én a magam részéről nem szívesen fogyasztanám Valéria saját készítésű szendvicseit, sem Dublinban, sem a világ egyéb városaiban.

Azt hiszem, Pisti nem a dallamossága miatt szereti a Vali nevet, hanem főleg azért, mert a vallomásra vagy esetleg a vallásra emlékezteti. Nekem erről az a személyes véleményem, hogy akkor már inkább egy Valdemár nevű fiatal (vagy nem fiatal) férfival kellene együtt élnie, mert ez a név majdnem pontosan úgy hangzik, mint egy komoly, számonkérő felszólítás.

„Valld be már!”

De hát úgysem fog bevallani soha semmit.

Azt viszont nem tagadhatom, hogy Valéria kifejezetten szereti a mi kedves kis Kamuflázsunkat, vagy legalábbis úgy tesz, mintha kedvelné. Beszél hozzá, gügyögve becézgeti. (Nem mintha áthatolnának az emberi hangok a terrárium üvegfalán.) Kérdi tőle: mit álmódott? Ízlettek-e azok a tücskök, melyeket ő vásárolt (a múltkor csakugyan megkértem erre az apró szívességre), nem éppen a rákospalotai állatkereskedésben, hanem Budán, a Böszörményi úton? Nem fázott-e meg tegnap délután, amikor egy hirtelen támadt vita miatt valamivel hosszabban szellőztettünk a kelleténél?

Még ajándékot is hoz neki, apróságokat, semmiségeket, melyeket leghelyesebb volna rögtön kihajítani.

Nyilvánvaló, hogy Vali azért ennyire kedves a hüllőhöz, mert hozzám akar kedves lenni. Nem veszi észre, hogy ezzel csak idegesít, és féltékennyé tesz. Ahogy ő mondogatja a maga primitív módján, „kepeszt” és „kuncsorog”. Nem vonom kétségbe, hogy jóindulatra még egy takarítónőnek is szüksége lehet, különösen, ha úgy akarja átugrani saját árnyékát, hogy Dublinban zsonglőrködik szendvicsekkel, de amikor azt veszem észre, hogy utánozza a hanghordozásomat

és a mozdulataimat, akkor összerázkódom, és egész testemben görcsbe rándulok. Vali elvesz tőlem valami olyasmit, amit nem lehet olyan egyszerűen visszaszerezni, mint egy lefoglalt laptopot vagy perzsaszőnyeget.

És amit ez a Vali meghagyott, attól a következő Vali egészen biztosan meg fog fosztani.

Már alig merek megállni a tükör előtt, mert ha egy pillanatnál tovább nézem magamat – például, hogy megvizsgáljam, jól van-e a szemem kifestve, vagy hogy illik-e a nyaklánchoz a fülbevaló –, rögtön ott áll mellettem IV. Vali, és rám nevet a tükörből: „Ugye most már egészen egyformák vagyunk?” És hiába, hogy újra meg újra megállapítom: nem, nem vagyunk egészen egyformák, ha ugyanakkor feltolakszik bennem az a kényszerítő erejű gondolat, hogy már csak a szemfesztekben és az ékszerekben különbözünk.

(Vali vastagon – és ami ezzel együtt jár: pazarlóan – hordja fel magára a festszékeimet, továbbá hamis nyakláncot és olcsó, ízléstelen fülbevalót visel, mert Pisti, miután lebeszéltem róla, nem vett neki ékszert, amíg volt pénze, én pedig a magamét elzárva tartom. Talán ezért is mondogatja Vali, ha időnként rátör az érzélgősség: „De hiszen ti úgyis olyan gazdagok voltatok!” Mintha annak állítása, hogy valami egyszer volt, gyógyír volna arra a tényre, hogy már nincs, vagy nem is volt soha. Mert, hogy mást ne mondjak, *úgyis olyan* gazdagok azért nem voltunk. Akkor sem voltunk *úgyis olyanok*, amikor az Apunak még jól ment a vállalkozás, még volt fizetőképes kereslet, még nem volt válság, és a külföldi tulajdonos még nem vonta ki a pénzét. *Úgyis olyanok* egyrészt nem voltunk, másrészt nem biztos, hogy csak *voltunk*. Az Apu nem győzi hangoztatni, hogy „ez még nem egy lejátszott meccs”, meg hogy „innen szép nyerni”. Meg hogy „a remény hal meg utoljára”. Mindig ilyeneket mond, és közben annak örül, hogy legalább a ház meg a kert nem az ő nevében van. Úgyhogy igen falánk ez az együttérés, ez a Vali-féle sajnálkozás!)

Ezzel szemben a Böszörményi úti tücskök határozottan másmilyenek voltak, mint rákospalotai faj- és sorstársaik. Apróbb termetűek, halványabbak és mozgékonyabbak voltak, és az ízük is másilyen lehetett, mert Kamilló mintha kissé fanyalogva öltötte volna ki rájuk hosszú, fűrge nyelvét, és vagy ezzel, vagy az eredeti csomagolás fogyatékoságával magyarázható, hogy – ellentétben a rákospalotai transzporttal, melynek példányait Kíméletlen Tamerlán az utolsó szemig elfogyasztotta –, ezúttal maradtak túlélők. Magyarán szólva, néhány egyednek sikerült megszöknie és elrejtőznie valami lyukban vagy hasadéokban, amit onnan tudhattunk, hogy esténként rázendítettek a ciripelésre.

Cip, cip! Cipcirip!

Elképesztő, milyen óriási hanganyag szabadul ki abból a nyamvadt kis testből, ha el nem tünteti a kaméleon a „gyomor” nevű tömegsírban! És milyen sok tücsköt eltüntetett már! Talán bizony az ő hangjaik mind-mind ott vannak a gyomrában összepréselődve. De nem, az nem lehet. A kaméleon a tücsökkel

együtt a hangját is megemésztí és kiüríti magából. A kaméleonkaki javarészben reciprok tücsökciripelés. A ciripelés megghiúsult lehetőségeinek alkalmi konglomerátuma. Cip, cip! Cipcirip!

Tamás, aki régebben, amíg ráért, sok verset olvasott, ilyenkor a maga módján szintén rázendített:

*„Szobában szól már a tücsök,
az esztendőnek vége már...”*

(Illyés Gyula fordítása)

Én azonban kevésbé romantikusan fogtam fel ezt a dolgot. Egyrészt állatira nem volt vége az „esztendőnek”: május volt, vészesen közeledett az adóbevallás határideje.

Másrészt kibírhatatlan volt ez a véget nem érő, fülsüketítő ciripelés. Nem tudtam aludni, és ha ébren voltam, nem tudtam odafigyelni semmire. Tamás elmagyarázta, hogy a régi kínaiak háziállatként tartották maguk mellett a tücsköt, és szerencsétlenség előjelének tartották, ha téli estéken elnémult a vályogfalak repedéseiből ritmikusan elő-előtörő hang. A régi kínaiak megtanultak együtt élni a ciripeléssel.

De én nem vagyok kínai! Régi kínai meg végképp nem vagyok.

Tehetetlen voltam. Valahányszor elindultam a hang irányába, hogy nyakon csípjem a kis gonosztevőt, a ciripelés egyszerre csak elhallgatott, mintha elvágták volna. Aztán, amikor visszaültem a laptop elé, vagy visszabújtam Tamás mellé az ágyba, kezdődött előlről. (A laptop Tamásé. Esténként hozza, reggel magával viszi. Arra még csak rá sem nézhet a végrehajtó. Igaz, napközben én sem.) Olyan is volt, hogy a közelemben eldobta a hegedűt a hatlábú muzsikos, és abban a pillanatban megszólalt a szoba túlsó végéről.

Szóval többen vagytok! Azt a hét- meg a nyolcát! (Eleinte azt hittem, hogy csak egy van. Egy egyed egyedül. De aztán megértettem, hogy az „egyedem, begyedem, tengertánc” nevű rendezvénynek több előadója is van.)

Arra gondoltam, hogy rájuk szabadítom a teveoroszlánt (ahogy az állat neve magyarosítva hangzik), de Kampec Dolóresz csak arra ölti ki azt a ragadós nyelvé, amit azzal a két güllü szemével észrevesz. A látása kiváló, de a szaglása gyenge. Tamás azt javasolta: szerezzünk egy keresztes viperát, majd az keresztes háborút indít, és kiirtja az aleppói meg a jeruzsálemi pogány tücsköket. Esküszöm, madárinfluenzázt kapok Tamás ilyen és ehhez hasonló „konstruktív” javaslataitól. (Két szemeszteren át középkori történelmet is hallgatott, onnét ragadtak rá ezek a hülyeségek.)

Rovarirtóval végigspricceltem a falakat meg a padlót. Semmi eredmény. A tücskök vígan ciripeltek tovább, most már egyszerre három-négy irányból. Ez volt a fáradozás eredménye, valamint az, hogy Kamikazét szemlátomást megviselte a vegyszer: több mint egy hétig egészen halvány volt, még a Böszörményi úti

tücsköknél is halványabb, majdnem átlátszó. Hiába változtatta a színét, a színek is halványak voltak.

Erről jut eszembe: Immanuel Kant változó színeiről még nem is beszéltem, pedig ez volna a legfontosabb. De nem számít. Most nem akarok a saját szavam-ba vágni. Előbb zárjuk le a tücsökproblémát! (Azért Immanuel Kant, mert Kant-nak jellegzetes kaméleonfeje volt, Tamás egyszer mutatta a fényképét. Illetve azt hiszem, akkor még nem volt fényképezés. Vagy már volt? Mindegy. Az a lényeg, hogy egyértelműen látszottak a königsbergi filozófus arcán a kaméleonszerű vonások. Tamás filozófiát is hallgatott, szintén két szemeszteren át.)

Na szóval, az a lényeg, hogy egy idő múlva már az Apu sem tudott aludni a ciripeléstől, és egy szép napon hívott egy szakembert. A szakember fogta magát, jött, becsöngetett, és attól fogva semmi ciripelés.

Belátom, ez eléggé lapos és banális lezárása a tücsökkérdésnek, de történelmi távlatból szemlélve, a tücsök megszüntetése nem bír több lenni említésre is alig méltó, jelentéktelen eseménynél.

Ezzel szemben az milyen volt már, amikor Partvisnyakú Parszifál a milflór-mintás ágyneműn mászkált, és szépen, tisztán kirajzolódtak a bőrén a paplanhuzat apró virágai! Vagy amikor felidegesítette magát, és az egész teste olyan piros lett, mint az érett főzőparadicsom! Vagy amikor megijedt, és elkékült! Olyan is volt, hogy a fejétől szép lassan terjedt a farka felé a pirosság, és mire a farkához érkezett, addigra már a feje tiszta kék volt.

És az milyen volt már, amikor elaludt, és látszott rajta, hogy álmodik! Olyan-
kor különleges ábrák jelentek meg a bőrén: egyiptomi hieroglifák, székely rovás-
írás, arabeszkok, csillagocskák és egy atomrobbanás gombafelhője. Egyszer az volt az igen határozott érzésem, hogy minket is a Kampányfőnök álmodik, és egész életünk nem több, mint Kameruni Karmesterünk egyik álma, egy mérsékelt rémálom. De aztán Tamás értésemre adta, hogy ezt már mások is elgondolták, többek között egy régi kínai tanítómester, úgyhogy ez az elképzelés ma már közhely, és legyenek szíves, ne gondolkodjam közhelyekben.

Tamás bizonyos helyzetekben mindig a régi kínaiakkal hozakodik elő.

Tamás nem túri a másságot.

Ennek az lehet az egyik oka, hogy az ő nevében a „más” szócska már úgys benne van.

Az is megfordult a fejemben, hogy azért hozott a születésnapomra virágcsokor helyett Kamcsatkát, mert ezáltal akarta fölhívni a figyelmemet a saját két- és többszínűségére, pedig jelképek nélkül is tudom róla, hogy könnyen befolyásolható, gyöngé jellem. Ha nem ismerném közvetlen közletről, és nem bizonyítaná be sűrű rendszerességgel az ellenkezőjét, azt gondolnám róla, hogy a fiúkat kedveli. Nőiesnek érzem azt a mozdulatát, ahogyan a fejét megrázza, és a haját félre-simítja; feminin hanghordozással beszél, és nőkre jellemző beszédfordulatokat használ. Például mindjárt az elején, amikor azt mondta a kacsalábon forgó Pa-

tyomkin-cirkálóra, hogy „olyan kis cuki”, akkor én azt feleltem, rövid ideig tartó lelki tusa után, hogy: cuki, aki mondja! Ciki-cuki. Csiki-csuki.

Jellemző Tamásra, hogy ezt ő kedveskedésnek értelmezte. Szerinte aranyos vagyok, amikor ilyeneket mondok neki.

Egyszer a villamos ablakából megláttam őt a járdán, kezében műanyag ételhordóval. Akkor majdnem kiábrándultam belőle. Esküszöm, hajszálpontosan olyan volt, mint a saját nagyapja, pedig soha nem is láttam a nagyapját. Állítólag évekkel ezelőtt meghalt. De azért műanyag ételhordóval mászkálni az utcán akkor sem kellene.

Nem az a baj vele, hogy nőies, hanem az, hogy férfiatlan.

Finomkodó mozdulatokkal eszik, a tányéron a csirkecombról lefejtí elöször a panírungot (mert abban telített zsírsavak vannak), aztán a bőrt (mert arról az a golyóálló üveglap jut az eszébe, mely Párizsban a Mona Lisát védi a tapintatlan kíváncsiskodóktól), aztán a húst egészen apró darabokra vágja, és minden darabkát külön-külön a fény felé tart. Ez főleg étteremben hat kínosan, és az sem különösebben lélekemelő, amint a fizetőpincérnek (miközben én fizetek) tudomására hozza, hogy Thomas Mann, a *Lotte Weimarban* című regény szerzője rajongott a jóképű, fiatal pincérekért, de boxolója, sőt pilótája is volt neki. A deszszeret elfogyasztásakor szenvedélyesen bírálja a könyvtár állományának csoportosítását, de a véleményét soha nem mondja meg a könyvtárigazgatónak. Inkább úgy tesz, mintha nem volna véleménye. Mintha nem is tudná, mi fán terem a vélemény.

Egyszer Vali bizalmasan, amolyan „csajok egymás között” stílusban megkérdezte, miért nem szakítok Tamással. Amikor ilyesmit kérdez, mindig van egy kis izzadságszaga. Hiába használja a dezodoromat. Majd pont ő fogja meghatározni, hogy kivel mikor szakítsak!

Mégis emberszámba vettem Pisti IV. barátnőjét: lekezelő hangsúlyok nélkül, egész mondatokban válaszoltam neki. Egy bizonyos határig – ez volt magyarázatom lényege – nem gyengíti, hanem erősíti a szeretetet és a ragaszkodást, ha azt a másik nem érdemli meg. Persze csak egy bizonyos határig, mert azon a határon túl már más a helyzet.

Ezt IV. Vali sehogyan sem érte föl ésszel. Tovább kíváncsiskodott.

Annyira jó vele?

Vállat vontam. Mit lehet erre mondani? Pontosan tudtam, hogy egyszer majd a kiábrándulásnak is eljön az ideje. Amit a műanyag ételhordó látványa csak majdnem okozott, azt valami más – egy előre nem látható, jelentéktelen apróság – végérvényesen elő fogja idézni. Az a pillanat, melyben ez bekövetkezik, már megvan, már ugrásra készen áll a nem túl távoli jövőben, csak épp még nem jött el. (Az ilyen dolgok tudása erősíti a nagyvonalúságot, és elpusztítja a gondtalan gyöngédséget. De hát mindezt hiába mondanám el Valinak.)

Az Apu ezzel szemben a könyvtárosságot kifogásolta. Ő, ahogy kifejezte magát, a „produktív” és az „effektív” tevékenységet kedveli, a könyvtáros pedig, szerte legalábbis, ettől távol áll. Olyan távol, hogy nem áll sehol. Egy könyvtáros? Ha legalább könyvkötő volna! Az csinál valamit. A könyvkötő, az valami. Még a könyvvizsgáló is valami. (Úgy mondta ezt, mintha sejtette volna, hogy hamarosan meggyűlik a baja a könyvvizsgálókkal.) De a könyvtáros? Az semmi. Összekapcsolni a könyvmolyt a könyvészeti egységgel, a semmit a semmivel? Az semmi.

Az Apu, ha valamiért bosszankodik, hátat fordít az embernek, úgy beszél. A jobb és a bal válla fölött süvitenek el a szavak, mintha visszaverődnének arról a csupasz falfelületről, mely felé az Apu fordul ilyenkor. Az egész Apuból, ha rátelepszik a bosszús hangulat, leginkább a zakó- és az inggallér hátsó része látszik, és persze fölötte a nyakszirt. Az Apu-féle bosszús nyakszirt majdnem pontosan olyan, mint a húsz évvel ezelőtti „Tovariscsi, konyec!” plakáton a Magyarországot addig megszállva tartó, akkor azonban jobb ötlet híján eltávozó szovjet katonatiszt nyakszirtje (benne volt a negyedik történelemkönyvben): dacos redőkkel tagolt, keserű nyakszirt. Egy kicsit fenyegető, egy kicsit megalázott nyakszirt. Vissza-visszatérő, ismétlődő, szűnni nem akaró nyakszirt.

Egyetlen lényeges különbség, hogy az Apu fején sohasem láttam tényérsapkát.

Az Apu fején sűrű és erős a haj, és a nyakszirt fölött géppel van rövidre nyírva, és ez a nyakszirtnek annak ellenére fiatalos jelleget ad, hogy az Apu az utóbbi négy-öt évben teljesen megőszült. Amennyire meg tudom ítélni, az Apunak határozottan jól áll, hogy kiélesedtek az arcvonásai, és világosabb a haja az arcbőrénél.

Régen, amikor fekete haja volt, és sápadt, sima volt az arca, nem látszott erős egyéniségnek, most pedig mindenki azt állítja, hogy annak látszik. Ezt az állítást, amikor éppen eszembe jutott, sohasem tudtam ellenőrizni, mert mindig olyankor jutott eszembe, amikor az Apu bosszús kedvében hátat fordított, és úgy beszélt hozzám. Viszont az is eszembe jutott ilyenkor, hogy az Apunak talán nincs is arca: ugyanúgy nincs neki, ahogy a plakáton látható szovjet katonatisztnek sincs. Elvileg van, de a mindennapi életben nem fordul elő.

Amikor pedig az Apu bármilyen lelkiállapottól van ideiglenesen megszállva, nem bosszústól, olyankor sohasem érek rá azon gondolkozni, hogy erős egyéniségnek látszik-e vagy sem, és ha igen, akkor attól-e, hogy megőszült, vagy inkább attól, hogy a szája szélén és a homlokán meghosszabbodtak a ráncok. Olyankor annak örülök, hogy: tessék, mégiscsak megvan az arca! Íme, az Apu-féle higgadt és derűs arc! És nem elég, hogy egyszerűen csak megvan, hanem ráadásul meg is vagyok győződve róla, hogy az övé! Nincsenek kétségeim. Mihelyt felém fordul, azonnal ráismerek, ahogy már a múltkor is ráismertem, és megállapítottam, hogy két hét alatt úgyszólván semmit sem változott.

És abból, hogy valaki könyvtáros, meg lehet élni?

(Ezt persze úgy kérdezte, még mindig háttal nekem, mint aki érzékeltetni akarja, hogy a szóban forgó „valaki” valójában egy nagy „senki”: az Apu, ha boszszús hangulat fogja el, sűrűn használja a szóbeli idézőjelet. Igazi mestere a hanghordozással kirakott idézőjelnek.)

Adnak neki rendszeres fizetést?

Az, hogy Tamás a születésnapomra megajándékozott Kamalduli Kálmánnal, az Aput, ha nem hangolta is jóindulatra, de valamivel – furcsa módon – elnézőbbé tette iránta.

Megvásárolta? – kérdezte hitetlenkedő hanghordozással. – Állatkereskedésben? Pénzt adott érte? Na, ez sem fog már meglepődni!

Legyintett. Vagy inkább kalimpált, mint aki darazsat hesseget. De legalább nem fordított hátat, miközben hangot adott lesújtó véleményének. Aki megengedheti magának, hogy Kim Dzsong Ilt vásároljon a rákospalotai állatkereskedésben a szeretőjének, az már azért egy kicsit mégiscsak valaki.

Ám a kiábrándulás pillanata mégiscsak eljött. Úgy jött el, hogy akkor észre sem vettem. Utóbb rájöttem, hogy abban a pillanatban ábrándultam ki Tamásból, amikor lehajolt egy eldobott papírszalvétáért, de ez egy későbbi felismerés. Akkor, abban a pillanatban csak valami megmagyarázhatatlan rossz érzés fogott el, annak sejtelve, hogy mindez nem a valóságban történik velünk, hanem csak a TB (Tücskök Barátja) álmodja otthon az üvegdobozában. De az otthonunk is álom, és az üvegdoboz a kaméleonnal együtt is csak álom, ez volt a határozott érzésem. És akkor már végképp fogalmam sem volt, hogy valójában ki álmodik és miről.

És nem állt rendelkezésre a régi kínai tanítómester, aki esetleg elmagyarázhatta volna.

És főleg: nem voltunk otthon, hanem külföldön jártunk, ahol Tamás okfejtései és magyarázatai elvesztették maradék szavahihetőségüket is.

Pedig eleinte mennyire örültem, hogy elvisz nyaralni! Kevés időnk volt, mindössze öt napot tudtunk szabaddá tenni. De éppen ebben rejtett a meglepetés varázsa. Én Olaszországba vagy a horvát tengerpartra szerettem volna utazni (imádom a verőfényt és a fügefákat), de Tamás talált az interneten egy rendkívül olcsó repülőjegyet Malmöbe, és egy rendkívül olcsó szállodát is talált hozzá.

Úgyhogy odarepültünk.

Előzőleg Rusztavélt, a Párducbőrös Lovagot rábíztuk Pistire, aki megígérte, hogy Vali mindennap hoz majd friss tücsköt Machiavellinek, továbbá azt is megígérte, hogy Vali egy percre sem fogja kiengedni a terráriumból Nyikita Hruscsovot. Ő maga szigorlatra készült, ezért még arra sem volt ideje, hogy *ne* engedje ki Monte Christót az átlátszó falakkal körülvett hatalomvéde bensőségéből.

Miközben ültünk az olcsó repülőn, és bámultuk a végtelenített karfiolra emlékeztető felhőket, Tamás megnyugtatóan, hogy ne féljek, Malmöben is van tenger-

part. Igaz, hogy a víz egy kicsit hideg, de azért a svédek fürödnek benne. Azt a területet, melynek Malmö a központja, Schonlandnak hívják, és régebben Dániához tartozott. Dánia ugyanazt jelenti a svédeknek, mint nekünk, magyaroknak Horvátország. Ő, Tamás akár úgy is fogalmazhatna, hogy a skandináv szemszögből nézett Horvátországban fogunk öt szép napot eltölteni. Földrajzi értelemben észak felé visz bennünket a gép, de minthogy Malmö a svéd rétestészta legeslegdélebbi csücske, szellemi és lelki értelemben délebbre jutunk, mint voltunk.

Lesz verőfény, hiszen este tizenegyig süt a nap, sőt fügefák is lesznek, mert Malmö környékén annyira kedvező a mikroklima, hogy Ystad mellett (ez egy szép, ódon városka, Tamás az interneten olvasott róla) szőlőültetvények is vannak. Svéd szőlőhegyek!

Nos hát, a napsütésről annyit, hogy az öt nap alatt mindvégig borús volt az idő. Alacsonyan húzódó, vastag felhőrétegek telepedtek a skandináv Horvátország fölé, és igaz, hogy majdnem éjjelig elhúzódott a félhomály, de ez olyan érzéssel járt, mintha egy rosszul megvilágított bútorraktárban csetlettünk-botlottunk volna. Ami pedig a svéd fügefákat illeti: mihelyt szálltunk Ystadban a vonatról, és elindultunk a belváros felé, akkora felhőszakadás kerekedett (szőlőszem nagyságú jégdarabokkal), hogy menekülőre fogtuk, és ugyanazzal a vonattal, amellyel jöttünk, fél óra múlva mehettünk vissza Malmöbe. A svéd szőlőhegyeket és az ódon városkát (közepén a román stílusú katedrálissal, a katedrális körül rózsakerttel és eredeti formájukban megőrzött középkori épületekkel) nem láttuk, viszont annyi eredménye volt a kirándulásnak, hogy sokkal gyorsabban bőrig áztunk, mint ahogyan Malmöben ázhattunk volna.

De nem ez volt az igazi csalódás, vagy engem kellemetlenül érintő meglepetés, hanem valami más. Borús időt vagy jégesőt lehet előre kalkulálni, de ez valami olyasmi volt, amire álomban sem gondoltam. Egyszerre csak kiderült, hogy Tamás tud svédül. Tud svédül, és erről soha nem beszélt nekem. Utólag bevallotta, hogy két szemeszteren át skandinavisztikát is hallgatott az egyetemen, akkor ragadt rá. Nem nagyon jól tud, töri a nyelvet, de azért meg tud szólalni. Mindent megért, amit a svédek mondanak, és a svédek is megértik, amit ő mond.

Mindez önmagában véve szép és jó. Csakhogy az ilyesminek nem utólag kell kiderülnie!

Határozottan kellemetlen érzés, amikor valakiről, akivel hosszabb ideje együtt vagyunk, váratlanul kitudódik egy lényeges mozzanat, amiről addig sejtelmünk sem volt. A másik ember, akiről mindeddig azt hittük, hogy úgy ismerjük, mint a tenyerünket (vagy legalábbis mint a varrodobozunkat), egyik pillanatról a másikra ismeretlenné és átláthatatlanná válik, egyszersmind megbízhatatlanná is. Mert aki egyvalamit eltitkol a társa elől, az eltitkolhat más, még fontosabb dolgokat is.

Legközelebb majd az fog kiderülni, hogy Tamásnak három gyereke van egy korábbi kapcsolatból!

Szálláshelyünkön, melyet egy külvárosi csokoládégyárból építettek át az olcsó szállodalánc újabb láncszemévé, Tamás még angolul jelentkezett be. Azt még értettem. De már a vendéglőben az ebédet svédül rendelte meg. Előzőleg mondta, hogy ebben a vendéglőben igazi schonladi különlegességek szerepelnek az étlapon, például sörtesztában kisütött tehéntőgy. Mondtam neki: ha tehéntőgyet rendel, kiábrándulok belőle.

Ezek után Tamás legalább tíz percig társalgott a pincérrel. Mindketten nagyokat nevettek, és természetesen Thomas Mann neve is elhangzott. És a jó ég tudja, meddig csevegtek volna még, ha végül el nem fogy a türelmem, és oda nem szólok neki magyarul: „Ha nem vennéd észre, én is itt vagyok!” Aztán a pincér persze, hogy nem tehéntőgyet hozott, hanem lazacot, és azt meg lehetett enni. Ugyanolyan volt, mint bármelyik más vendéglőben a lazac. Laza volt, minden „c” nélkül.

Én viszont feszült voltam, mint Bibó István esszéjében a lényeglátás. Éppen erről van szó: láttam a lényegét. Láttam, amint a svéd nyelv percről percre mindinkább éket ver közénk. (Azt is Tamástól tudom, hogy ki volt Bibó István. Sok, túl sok, amit tőle tudok.) Az ebéd során mindvégig hallgattunk, de már a hallgatásunk sem volt azonos nyelvű, mert, mint azt már Kosztolányi Dezső is megfigyelte, lehet hallgatni svédül is, meg magyarul is. (És, basszus, az erről szóló versikét is Tamás mutatta nekem annak idején.)

Végre tud valami olyasmit is, ami már majdnem „produktív” és kétségkívül „effektív”, de hiába tudja, mert ezzel a tudással engem vérig sért, porig alá! Nem figyelmeztetett a tudására, és nem kérte hozzá a beleegyezésemet. Eleinte csak csodálkoztam, de aztán percről percre nőtt és erősödött bennem a harag. Amikor meghallottam Thomas Mann nevét az értelmetlen halandzsa közepette, akkor már legszívesebben megpofoztam volna Tamást is, meg a *Lotte Weimarban* című regény szerzőjét is.

Egyébként voltak szép dolgok is ebben a skandináv mediterrán városban, sőt most is megvannak, csak éppen számomra végképp múlt időben. Volt a tengerparton egy dugóhúzóra emlékeztető toronyház, az tetszett.

Az is tetszett, hogy a parkok tele voltak vadlibával: százával, ezrével ténferegtek a zöldfelületeken két lúdfajta példányai, a szürkék és a feketenyakúak, és nem féltek a svédektől (ez is tetszett), mert a svédek nem bántják a vadlibát, sem a szürkét, sem a fekete nyakút.

Tetszett, hogy az orrunk előtt haladtak el a Lund felé haladó buszok (az egy másik városka volt a közelben, állítólag ugyanolyan szép és ódon, mint Ystad), és tetszett, hogy a borostyánmúzeum mellett egy macskaugrásra volt a halpiac.

Tetszett, hogy a tengerparton volt egy régi erődtémény, és tetszett, hogy a tengerre néző bástya tövében egy néger fiú napozott. Tetszett maga a fiú, és tetszett, hogy néger létére napozik. Külön tetszett, hogy éppen Svédországban napozik, holott ezt Olaszországban vagy a horvát tengerparton is tehetné, és hogy éppen

olyankor napozik, amikor nem süt a nap. (Említettem, hogy mindvégig borús volt az idő.)

Tetszett a főpályaudvar, és tetszett a főposta. Tetszettek az utcanevek. Tetszett a tengerszoroson átívelő huszonöt kilométeres híd, mely aztán állítólag egy alagútban folytatódik, és tetszett, hogy ez az alagút, már amennyiben létezik, egyenesen Koppenhágába vezet.

Tulajdonképpen csak az nem tetszett, hogy Tamás már megint a régi kínaiakra hivatkozott, egymás után kétszer is. Reggeli közben azt mondta, hogy a régi kínaiak nem cukrozták, hanem sózták a teát, a tóparton pedig azt mondta, hogy a régi kínaiak nem túrték a rendetlenséget.

A tó, melynek a partján ültünk egy padon, a városi botanikus kert közepén volt. Az egész vízfelületet ellepték a vadlibák, szürkék és feketenyakúak vegyesen. Aztán a szürkék, mintha vezényszóra tettek volna, egyszerre csak kiúsztak a partra, és ott a füvet legelték, a fekete nyakúak pedig tovább nyújtogatták a nyakukat a vízben.

Előzőleg a tó túloldalán jártunk, egy vörös téglás toronyban, melynek tetején csillagvizsgáló volt berendezve (számunkra fölöslegesen, hiszen a felhők úgyis eltakarták volna a csillagokat, és különben is nappal volt), az alsóbb szinteken pedig egy kortárs festőnő akvarelljei voltak láthatók. Sőt, nemcsak az akvarellek voltak láthatók, hanem az alkotójuk is: negyvenöt év körüli, nagydarab, szőke nő volt. Tamás rögtön megszólította, és beszélgetni kezdett vele, mint aki azt a csodaszámba menő nyelvtudását akarja fitogtatni. A nő az egyik vízfestményről, mely a szürke és a kék egészen különböző árnyalatait vonultatta fel, és pusztán látványával annyira lehűtötte maga körül a levegőt, hogy bele kellett bújnom a pulóverembe, legalább fél óráig beszélt. Egy idő múlva nekem Tamás foghegyről odavetette, hogy az akvarell az 1999-es napfogyatkozást ábrázolja. Később még azt is jónak látta megjegyezni, hogy Ingrid (akkor már így emlegette, a keresztnévén: Ingrid!) azon a nyáron Magyarországon járt.

Ingrid a teljes napfogyatkozás kedvéért utazott a Balaton északi parjára 1999 nyarán.

Megjegyzem, abban a pillanatban és is szívesebben jártam volna a Balaton északi partján, mint a malmői botanikus kertben, pedig a páfrányokkal és a kúszó csillagfürtökkel nem volt semmi baj. Azok tetszettek.

Tamásnak is tetszett a napfogyatkozás. Láttam rajta, hogy meg szeretné vásárolni, de aztán lemondott róla. Nyilván sokallotta az árát, alkudozni pedig nem tudott. Azt is láttam rajta, hogy szívesen elkérné a nő mobilszámát, de aztán arról is lemondott. Vagy nem merte a szemem láttára megtenni, vagy belátta, hogy nem sok értelme volna.

Aztán ültünk a padon, bámultuk a libákat, és két különböző nyelven hallgattunk.

Az is tetszett Mamöben, hogy annyira tiszta hely. A svédek tiszták. Nem szemtelnek. Egész Malmö tiszta volt, mint egy kitörölt segg (ez meg egy Petri György-versben van, Tamás mutatta, mármint a verset). Csak éppen ott, ahol ülünk, a botanikus kertben, a tó partján volt elhajigálva némi hulladék.

Biztosan angol turisták voltak, akik elszórták.

Vagy török vendégmunkások.

Vagy a régi kínaiak. Akik nem cukrozták, hanem sózták a teát, és házörző kutyának használták a tücsköt.

Tamás, mintha olvasott volna a gondolataimban, megszólalt.

Nem, a régi kínaiak nem túrték a rendetlenséget!

Azzal felállt. Lehajolt egy almacsutkáért. Kezébe vette. Odament vele a hulladékgyűjtő kosárhoz. Bedobta. Beletörölte a kezét a nadrágjába, és visszaült melém a padra.

Akkor még szerettem.

De már egy kicsit nehezteltem rá.

Úgy látszik, Tamás tud olvasni a gondolataimban. Erre a tudására sem figyelmeztetett, és ehhez sem kérte a beleegyezését.

És takarít. Nem elég, hogy svédül beszél, és hogy beleolvas az eltitkolásrá szánt gondolataimba, de még a malmői botanikus kertet is kitakarítja! Meg nem történtté akarja tenni az angol gyarmatosítást! És a török hódoltságot! És a régi kínaiak rendetlenségét!

Erre már nem is mondott semmit, hanem csak felállt, lehajolt egy széttaposott pizzásdobozért, és azt is bedobta a hulladékgyűjtőbe.

Azt hiszem, még akkor is szerettem, de már eléggé csúnyán nézhettem rá, mert harmadszor is felállt, és lehajolt egy gombóccá gyúrt papírszalvétáért. Széthajtogatta, kisimította, és olyan figyelmesen tanulmányozta, mintha egy értékes, régi kéziratra bukkant volna. Pedig nem volt azon a papírrongyon semmi különös. Két nyuszi labdázott egy fa tövében, és egy őzike nézte őket nagy, kíváncsi szemekkel.

Tamás percekig nem tudott betelni az őzikével és a nyuszikkal. Nem tudom, mit vett észre rajtuk, és akkor nem is nagyon érdekelt. Valamit biztosan észrevett. Mégis ugyanott végezték, ahol sorstársaik: a hulladékgyűjtőben.

Hazafelé, a repülőgépen már nem ültünk egymás mellett. Ő az utastér elülső részében kapott helyet, én pedig hátul. Máskor ez nem lett volna baj, sőt igazából most sem volt az. Talán még jól is jött, hogy nem tudtunk két különböző nyelven hallgatni egymás mellett, és hogy az utastérbeli távolság percek alatt véglegessé tette azt a változást, ami máskülönben csak jóval később és lassabban szilárdult volna meg.

Ferihegyen azt mondta, hogy hív egy taxit. Ez a kijelentés vagy kinyilatkoztatás volt az utolsó mondat, amit hallottam tőle. A következő pillanatban felszálltam a kőbányai buszra.

*

Otthon, amikor benyúltam a mélyhűtőbe, hogy kivegyem és kiolvasszam a vacsorának valót, elsőként ő akadt a kezembe. Illetve, hogy pontosan fogalmazzak, nem is ő, hanem az. A mi kis Kampós Kamaszunk elvetélt magzatra emlékeztető, lefagyasztott hullája.

Sikoltani akartam, de nem jött ki hang a torkomon.

Sírni akartam, de a szemem visszatartotta a könnyeket.

Igazából nem is lepődtem meg. Egész idő alatt, amíg Malmöben voltunk, sejtettem, hogy valami baj lesz. Az ember elmegy hazulról, sorsukra hagyja a mindennapi élet kereteit, és a kereteket kitöltik a bajok, vagy hirtelen, vagy fokozatosan, de így is, úgy is elkerülhetetlenül.

Az ember elmegy hazulról, és meghal a hozzátartozója.

Az ember elmegy hazulról, és összedől a ház.

Az ember elmegy hazulról, és kiesik a parlamentből az a párt, amelyikre az apja húsz éven át szavazott.

Szörnyű gyanúk fogalmazódtak meg bennem, nagyjából Valival, kisebb-részt Pistivel kapcsolatban: először, hogy mi az, amit elkövettek, majd pedig, hogy mi az, amit elmulasztottak. Ezerféle változatban körvonalazódott lelki szemeim előtt a bűnös jelenet, amint nagyjából Vali, kisebb-részt Pisti (véletlenül vagy éppenséggel szándékosan) kioltja a színeit változtató életet.

Később gondolatban bocsánatot kértem tőlük, amiért gondolatban meggyanúsítottam őket. Olyan erős volt bennem a büntudat, hogy már azért sem neheztem Valériára, amiért nemcsak a ruháimat hordja, hanem használja a fogkefemet is. Pisti, miután kiolvadt a jégkorszaki gleccserben megőrződött minimammut, felszögezte a tetemet egy rajztáblára, és orvostanhallgatóhoz illő szakszerűséggel felnyitotta az életét veszített élőlény hasát.

És akkor láthattuk, mi volt az életvesztés oka. (Vali sírva fakadt. Neki bezzeg voltak könnyei.) Továbbá láthattuk, hogy akit férfinak hittünk, az valójában nő volt. Nem Rómeó, hanem Júlia. Nem Antonius, hanem Kleopátra. A felnyitott üreg tele volt kisebb-nagyobb tojásokkal. Már a dél-svédországi kéjutazás előtt észrevettem, hogy Lucillusnak egy kissé fel van puffadva a hasa, de az állatorvos ennek nem tulajdonított jelentőséget. Mindössze annyi annyi lehet a baj – ez volt a véleménye –, hogy Johann Sebastian Bach több tücsköt evett a kelleténél. Túlságosan jóllakott. Megcsömörlött a ciripeléstől.

Annyi baj legyen!

És tessék.

Isolda abba halt bele, hogy nem Tristannak pottyant a világra. Abba halt bele, hogy nem tudta követni a tojóanyja példáját, és elmulasztotta letojni a világot. Arra volt hivatva, hogy életet adjon, és ezt nem élte túl. Mi pedig félreismertük: nem akartuk észrevenni benne a nőt.

*

Azóta nem történt semmi különös. A ház üresen áll, a berendezést elvitte a Cica. Tárgyak nélküli világban élek. Körülöttem minden tárgytalan. De minél több az üres tér, annál több tere nyílik a bizakodásnak. Az Apu bizonyos értékpapírokról beszél, meg hogy az árfolyamuknak „egyelőre még nem akaródzik emelkedni”, de majd „előbb-utóbb muszáj lesz”, mármint az árfolyamnak, mármint emelkednie. Csak az a furcsa kisé, hogy mindezt nekem hátat fordítva mondja, mintha nyakszírtjének redőivel formálná meg a szavakat. Pisti készül az államvizsgára, és közben, pénzkereset végett, mentőzik is, úgyhogy ritkán van itthon. Az a benyomásom, hogy tulajdonképpen elköltözött hazulról, csak ezt az Apunak még nem jelentette be. Emiatt azt sem tudom egyértelműen megállapítani, hogy Vali – noha kétségkívül megvan, sőt újabban eljegyzésről is szó esik – még ugyanaz a Vali-e vagy már a következő.

Pillanatnyilag nincsenek állataim. Ha legközelebb lesznek, azok olyan állatok lesznek, akiknek nem lesz idejük, hogy az ember szívéhez nőjenek, mert *nem fognak ráérni*. Hadd neveljek csirkét, kacsát, malacot, vagy valami hozzájuk hasonlót.

Ja igen, azt majdnem elfelejtettem mondani, hogy Bonifácnak, a fagyosszentnek, miközben a rajztáblára szögezve olvadozott, még egyszer, utoljára megváltozott a színe. Lefagyasztott állapotában Kamilla vörös volt, mint aki dühbe gurul, amiért Kamillónak hiszik, de aztán égszínkék lett, mint akin haló poraiban is úrrá lesz a félelem. Tárgytalan félelem volt ez, mert hiszen az alanya sem létezett már. Tárgyaknak leginkább azokat az ábrákat és mintázatokat tekinthettük, melyek kirajzolódtak a holttetem lassan halványodó bőrén.

Láthattuk a paplanhuzat apró virágait. Látszottak egyiptomi hieroglifák, arabeszk, csillagocskák. Megjelentek az egykori perzsaszőnyeg madár- és gyümölcsmotívumai. Még a malmői botanikus kertből ismerős labdázó nyuszikat is láthattam, ha nagyon akartam. Egy pillanatig láttam az egész életet, de mindjárt a következő pillanatban el is felejtettem, hogy milyen volt.

A kaméleont elástuk.

LÁSZLÓFFY CSABA

A halálugrás-mítosz

Postscriptum

Amikor 1939. szeptemberének elején René Char francia költő azzal fejezte volt be a sárgarigóról írt háromsoros versét, hogy: „Minden örökre véget ért” – én kétségbeesett ordítással adtam tudtára a világnak, hogy szörnyen éhes vagyok; anyám a kimerültségtől félig már aléltan ölelt magához (valahogy elfojtott egy ásítást), és talán arra gondolt, hogy túl sok, amit a Teremtő egy három és fél hónapos poronty anyjától megkíván: mennyi türelem kell a parányi fejecskeből kiszellőztetni a ködös álmokat; mennyi bőségigény, amíg a mohón tapadó száj és szív jóllakik, s még annál is több kockázattal jár majd a gyöngye lelkét ostromló minden ránk örökített meg új betegséget, bűnt elkerülni, ki tudja, milyen szakadékszálen, ormokon. (Szerencsére, később mindezek miatt nem lehetett szegénykémnek lelkiismeret-furdalása.)

Mogorva órán

*A tagadás méltósága. Méltatlansága. A tagadás kora.
(A tagadások évszaka? – nem állítottam ilyet soha.) A tagadás légvára – lázas koholmánya.
Lélekszakadva, szótól szóig, szobáról szobára. A tagadás terhe, elvermelt titkok gyötrelme. S a kockázat: a fellapozhatatlan hajnalok (többé már nem lehetsz szabad) –
eljön a nap, midőn a kegyelem s az önsajnálát kimért ösztüzeiben leterítve, önmagad cinkos áldozata vagy.*

2009. augusztus 18–20.

A tordai a temetőben

*Elég, ha eltolódik néha
egy hangsúly (persze nem csak az),
s egy ezerötszáz éve néma
csontváz a sóbányák alatt
föltreppen. (Képletesen értem
– nem kell félni, hölgyek, urak. –
Még hogy a bombabiztos-mélyben
ősemberevő szörny ugat!)*

*Pondró kecskeszakállat rágcsál,
nagyapám mégis felröhög.
Mire képesek – Uram, láss már(?) –
az ultramodern ördögök!
Csillag, nem csupán gyertya lángja
ragyogja be a temetőt;
bár üszköt s kormot hagynak ránk a
világégető nagymenők.*

*Gyűjtogatók vad iramában
ronggyá ég remény, reneszánsz;
teszek az Angyalok Karára,
pokol a menny is: csupa ránc
s földfakó! – (Nincs esély a harcra,
középkort túlélő bakó!)
Kant kréta-, Einstein hamuarca
ablakunkból jól látható.*

2009. augusztus

A halálugrás-mítosz

*Gyönyör-fejese esztelen! –
emlék-halacsák teste lenn
száll, lubickolva, fesztelen.*

*Tánc ez, vagy rémület csupán
csapkodó szélvihar után?
(Halott fürj úszik el sután.)*

*Sípol a tüdő s hasogat
a sípcsontvelő – („ne sokat!
még nem te vagy az áldozat”).*

*Ha összekoccan a foga:
lúdbőrözve (bár van oka)
meg ne nevezze, jaj, soha!*

2009. augusztus

Korrekt. Ha eltűnik a közös múlt, mitől lenne közös a jelen?*

„Egészen... nem férek át önmagamon.” (Tandori)

*Nyomozás – mi után? Az ismétlésekből elegem volt. Vége.
Az ostoba helyzetekből kikerülve: mint elázott teasütemény!
S rém mulatságos – a sok ajnározott, félve
(félszájjal) ünnepelt történelmi Rém.*

*Gyűrött, viseltes: megbocsátó társasági képpel
– jobb lesz, ha elfordítom a fejem (s te is);
a bosszú dühe: elfüstölgött szellem, vagy éppen
a pókhálós padlásra kiebrudalt nemesis.*

*Ergo padlás! Romlatlan álmokkal világító, kívájt döblecfejek;
elhajított (fa)kardok, törött marsallbotok s te, képzeleted foglya
– az ujjbegyedre égett gyertyacsonk helyett –:
diplomamásolatokra, szoptatós mamáról őrzött fotókra
a fejed fölött cserépréseken át pislákoló égszelet.*

*Ki mondja meg: mi ez? Csak a jóságot nélkülöző, csúfságos Isten
krétaportól kiszáradt bőre s világ porától elnyűtt mosolya.
Mint papírzsákba gyömöszölt kőművestörmelék: vedlett, kifeslett minden.
Kényes gyomroddal minő magasságba kapaszkodhatnál még – hova?*

*(Nagyapja jár az eszében, a spiritiszta szeánszoknak hátat-
fordító autodidakta, akit bátorrá tett a tapasztalat,
elhamvadtt életével hiszékenyen ment, az Európa-zárat
feltörő tolvaj kontárok elől... Mennybe? Pokolba? Az ajkán lakat.)*

2009. október

* Matuz János: Carnivori (Húsevők)

Csak késeken

*Most már északnak tart
a férfi mindhalálíg –
mindegy: priccsen döglük
vagy látomások
selymes fellegfüzérein halad;
a hús megroskadt (rothadt)
a emberfeletti imádat
és gyalázat súlya alatt.*

*Kormos kövek fölött lebeg,
nem ér göröngyhöz lába.
Kitől várhatnak még kegyet
riadt emlékszilánkjai?
A vesztes ő: a rettegő,
pálcikákkal védekező kuli.*

*Szemérmesen, a résen át
(a zsúfoltság a szégyené);
csak késeken – se hátra, se tovább,*

*(Szemgolyódban a téli lomhaságra
ítélt kert füstös árnya;
a szó, a letört ág mind görcsös
és deres,
nincs könnyörület, hogy kiveret eb
gyanánt haladékot keress.*

*Ha a bomlás termékei
felélik tartalékaid –
érzés, bőr, minden érdes,
ami érint vagy elborít.)*

2009. december 6.

Egy emberöltő

*Áttörhetetlen kő-pokol;
eljátszott szótömeg, esély.
Elvesztett s -átkozott mosoly;
beomlott menny fölött ki fél?*

Két emberöltő

*A hátgerinccsigolyák – ugye, hallod?
– ropognak, mint a végek:
utódállamoktól görbített hangok.
Áldozatok és áldott szenvedélyek.*

2009. december 12.

TANDORI DEZSŐ

„Füzi”

(Ez az írás, így is mondhatnám, arról szól: miért tettem idézőjelbe itt pályatársam, tisztelt és szeretett szerkesztőm, érzületem szerint evidens barátom – távbarátom? mert azt hiszem, előben aligha találkoztunk még, jőllehet előben találkozunk munkák által –, idézőjelbe itt Füzi László nevének egy részét. A magyarázatok és okok nem olyan izgalmasak, hogy előlegezve el ne mondhatnám némelyiket máris.)

Füzi Lászlónak, mint az Olvasó már kritikákból (is) tudhatja, újabb könyve jelent meg, adatait nem ismertetem, tény, hogy küllemre *land art gyönyörűséggel* szép könyv, mert hogy a zöldnek és avval a rétnak, a víznek és evvel egy pataknak, színeknek különféle árnyalatai vannak a borítóján, mondom, tisztára land art, ha e kifejezés ismerős; és tény, hogy telitalálatosan album alakú, valamint szívszorítóan egyszerű képek vannak benne, fotók templomokról, házakról, közeli képek és tértávlatosabbak stb. De az ilyen szavaktól irtózni fogok, feltettem, e dolgozatban. Hű akarok lenni Füzi könyvéhez, melynek egész evidenciája (bocsánat a szóismétlésért), eredése, kiviteleződése a végiggondolás több-mint-belátó okosságát, gondolati kifogástalanságát adja, Füzi semmit se mond itt „csak úgy kb.”, végeredményleszűréseiben épp a legtömörebb, kifejtéseiben nem érzeltgős, holott a tömörség töménytelen részletet foglal egybe, az érzeltgősség teljes elmaradása pedig irdatlan mennyiségű érzést.

Kritikákból, szóból-beszédből Olvasóm azt is tudja nyilván, hogy itt valóban két világ határán járt a szerző, de ez nem elválasztható határ, sehol semmi átlépve, ellenben megengedően és henyén átúsztatva sincsen semmi. A patak a réttel egészen különleges hűség-gel mutatja annak egyszerűségét, hogy itt mi is van (volt).

Füzi László, ahogy valamennyien tesszük, „jön” valahonnan. Az „Iskola a határon” és a világháború utáni szovjet megszállás világát most itt – hagyom. A nyugati határ közelében vannak azok a falvak, kisebb-nagyobb városok, melyekhez Füzit gyerekkora kötötte. Mit, kötötte! Itt álljunk meg.

Ikerkönyv, ez az alcíme az „albumnak”. De itt e sorok írója is ikrezik erősen. Olvasóm, nem mentegetőzés, de igen hamar el akarom mondani: rólam is lesz szó a végén. Vagy közbevetetve is már.

Tehát ha a magamét vetem be: van egy ilyen eszmefutamodásom, a dolgozathoz jegeztem fel, tessék.

„2 lépés. Magamat fejeztem ki prózai írásaimmal, vallomásos esszékkal, cikkekkel, kis tanulmányokkal. De ma már magamat másképp akarnám kifejezni. Sőt. Szemernyi sem esszékkal stb., hanem azt szeretném megmondani” (Ottlik: Medve Gábor; Szép Ernő verse: „de hiába mondták meg”), azt, hogy romhalmaz és roncstelep vagyok fizikailag, ha

nem is „ügy” látványosan, meg nem is jó szavak ezek, csak egyre jobban érzem egészségem totális fenyegetettségét, szabadságomét így. S én pedig egyetlen orvosi rendelőbe nem akarok elmenni! Fogaim omolnak (ld. Nagy László verse?), elárulnak. Kiderül, mi lesz. Végső szabadságomat fenyegeti az elárul-tulajdon-teszem. S így nem akarok már elvi dolgokat, esztétikákat, filozófiákat kifejteni, közreadni írásaimban, hanem ahogy Babits mondta, önmaga különös hírmondójaként... meg ahogy az állatok érzik. Csak nem állat vagyok, hanem ember, aki akarni tud koncepciózusan... csak meddig. Megjegyzem halálom, ahogy mint Déry Tibor a médiából művelődött, én is a német nyelvből, szinte kizárólag, van olyan vírus/vírusbetegség, hogy az akarás hal el. S ez nem Parkinson, nem Alzheimer stb., nem viccleg mondom. Fejem csaknem mindig fáj, sokféleképp. Össze is zúztam egyik oldalát, jó, megzúztam, lehet meszesedés, lehet az erek meszesedése, lehet fogak ügye – volna lehetőség rá! –, és járásom elhagyott, lábam alig emelem, és ennek már-már abszurdban hajló túlsúlyom nem kizárólag az oka, persze, a szívnek is elég furcsa lehet 65, 72, 75 kg helyett 90-et cipelni! és légzésem egyre gyötrelmesebb, főleg ülni tudok, álltó helyből lefeküdni az esetek 90%-ában fulladással jár hosszán, pár gyógybogyóval próbálom elhitetni magamban, hogy kezelhető az ügy, és étvágyam közben lecsökkent, a lakásból, ha olyanok a körülmények, alig akarok már kimenni, az utcán sorozatban érnek halálos balesetfenyegetések, és nem az ital teszi, ja, az italt is könnyedén dobom el. Nehezen fogok munkákba, a legkisebb dolgozatok megírása ötször annyi időbe telik csak a nekikezdéssel, mint egykor... nem folytatom. Hideget nem ehetek-ihatok, mert eleve szűkülni hajló torkom is fulladást hoz. Túl sok is. Barátaim, megértem, hogy erre furákat gondoltok, elküldtök. Holott nincs igazatok. És nem arról van szó”, keveredek ki lassan a magam idézőjeléből, „hogy ha ez engem mind nagy magány felé sodor, mit zaklatlak titeket, maradjak magányomban. Megjegyzem, buta vagyok, hogy feleségemnek erről mind nyíltan beszélek, még rosszabb, célzásokat teszek az ügyre, mert a végén egyszer csak háziorvosunkkal fog beállítani, és akkor... igaz, orvosunk 4 éve már járt itt, de felülvizsgálatokra megkéréseit nem teljesítettem, akut panaszaim meg elmúltak. Ja, a prosztata, jut eszembe. Talán ellenőrzöm tünetcsoportját, talán. Vagyis ha én az írói önkifejezés világából, határon át, eljutottam az emberi, állagi, szó szerint egzisztencialista önkifejezés vágyához-kényszeréhez, mit várok? Itt csatolok vissza. *Mit* értenék? És mit értenének? Más életkorok... minden ember egyedileg is már, mennyire! Nem is vagyok érdekes. Minek beszélni? Elhagytam, mint Szép Ernő írja, semmibe-vándorlásáról, igen, „a várost és határát, emberi és írói.” Fenyeget, hogy világhagyott leszek.

Van hát kapcsolódásom. Füzi, a maga számára megrendítően, felénk is közvetített megrendültséggel élte meg a (már nem is szülei, de nagyszülei által megtestesített-lelkesített) nagy életformaváltást, életfelfogásváltást stb. Erről szól úgy, hogy besorolható irodalmunk nagy áramlatába. De két fontosabb dolog befolyásolja itt érzületemet. (Nem mondtam, hogy a besorolhatás ne lenne fontos!) Az egyik a hangnem, a beszéd módja, mely teljesen hű – s engem ez rendít meg –, megélt, írói jelességet, már-már szívbeli nagyságot, kiválóságot előtáró. S hogy íróiság és szívbeliség itt olyan közelségben jár, ahogy nálunk senkinél se jobban. Bár én Ágh Istvánt is nagyon becsülöm. Füzi határon járva elért egy másik közegbeli határt: az emberi és az írói, a magánlény és az egzisztencialista világteremtmény etc. határát, és ez keskeny sáv, de az alkotásra elegendőképp széles.

Ezt Füzi, tudva, nem tudva, birtokba vette, de a gyakorlati birtoklás minden henye, elítélendő, gyarló velejárója nélkül. Ahogyan ki tudja mondani, a könyvben a legjobb helyen éppen, mi is ez a lényeg... ahogy ezt nemcsak adagolni tudja, de önmagában is úgy met-szeni, a „játékot” hirtelen leállítva, stop! nagy írói teljesítmény. Besorolás ide, oda.

Megjegyzeteltem a könyvet. Rábízom magam itt ismerőire, Olvasóm, arra, hogy már olvasgattad, vagy majd alaposabban megnézed. Önszemlélet és világ, magány és közösség, van-e visszatérés, alakul-e új tér... ilyenekkel firkáltam tele a kötet első, fehér oldalait. Kamaraszimfónia, írtam, számos oldalszám. Ezek jelzik, miket nézek meg most. Régebbi Füzi-könyvekből a sziget-motívumot is elővettem, s ahogy magam ezt a „Mindenki sziget!” változatra váltottam (az angol költő nyomán), ahol is egy adott keretben minden sziget-egység határvonallal különül el rögtön a másiktól, de ez hangsúlyos, hogy rögtön! tehát mégse sziget senki? Aztán a határ. Mit mond Wittgenstein? Nem idézem a Traktátus pontos tételszámát, megnézn! idéztem eleget: szubjektumunk nem a világ, csak a világ határa. Mint a falu, város, megye stb. táblája jelzi az országúton, áthúzza a helynév, kifelé menet, de jövet nincs áthúzza. Ennyit a határokról.

Ahogy Füzi ilyeneket tud mondani: „Celldömölk azóta is része a magánvilágomnak, pedig soha nem jártam ott.” Nem idézek bőven, elég egy-egy példa. Vagy: „A legfontosabb az volna, hogy akkor mindennek éreztem a helyét.” – Vagy: „Nézem a leírtakat, látom, ha a régi világról beszélek, mindig a mi szerepel, soha sem az én. Nem véletlenül. Az én életemben a falu játszotta a legnagyobb szerepet.” – Aztán: „A mi életünkben történt meg a bennünket természeti jelenségeként körülvevő vallásosságtól való elszakadás.” És közelkép-es megjelenítéseket olvasunk a szegénység elemzésének és egy udvarsöprés-locsolás emlékének szembeállítódásáról. Le kéne írnom Füzi könyvének felét, hogy érzékeltessem, miről van itt szó. Közléseinek erejét helyi értékük is adja; hol állnak.

Nem elemzem a szülők foglalatosságainak, munkájának változó, mégis hű alakulását. A politikai határ-helyzet adottságait. Az elszakadás fokozatait, tényeit, elemeit. A könyv két-, mondhatni háromszálú, ez tipográfiailag is megkülönböztetéseket kíván. Elemző mondatok vannak az elszakadottak hazatéréséről, szépen áttekintve a családregegyek ily sajátosságát. Ady, Illyés, még Petőfi is előjön. Tamási Áron. S csak most látom, azonnal Albert Camus jön be, itt kell megemlítenem. Füzi egyik alapszerzője. S a camus-i hazatérés, *Az első ember* regénye. Füzi azt mondja: „A könyvet Camus hangja miatt olvasom. Szolid érzelmekkel és kíméletlen pontossággal ír a hazatéréséről...”

Aligha hágok kőbe, ha azt mondom, egyebek között én Füzi hangja miatt is olvasom ezt a könyvet. Ez, ahogy Camus egzisztencialista, ez a könyv is valami olyan, hogy nem Füzi László könyve a Kalligramnál 2010-ben, hanem valami, amit így jelölhetek: „Füzi”.

Ha a magam életéről (most nem fogom bőséggel tenni!) így gondolkodom, igen sokszor mondom: „Füzi”. Ez afféle „Füzi”. És nyugalmat érzek.

A munka volt világukban az elemi érzület.

Megannyi érzetemet látom viszont itt megfogalmazva, jó, ne mondjak felelőtlen-nagyokat: másképp megfogalmazva, engem bátorítóan megfogalmazva (ennyit azért mondjak!), például, ahogy hazatérve azt érezte, illetve a könyvhöz „leszűrte”:

A REÁLIS VILÁGNAK NINCS KAPCSOLATA AZ ELVONT VAGY ÁTTÉTELES GONDOLKODÁSSAL.”

Járva-kelve, s nemcsak piacon, utcán, kocsmában: mindig érzem ezt, el kell fogadnom. Füzi megírja a „kilépés” történetét. Az olvasással kezdődött, mondja.

Később ezt írja: „(Azóta) tudom, hogy a művészet individuális tevékenység, csak a leg-ritkábban szól a tömegekhez.” (Sánta Ferenc alapműve és a belőle készült film nyomán jött ez a felismerés, vagy hát ily formában.)

Elemzi a világot is. Miért jött létre „megbékélés” Magyarországon. Hogyan volt valamiféle derűvel körbevéve „mégis” a világ.

Tudatosan elszámol arról is, hogy nem volt nehéz éreznie, a tanulás „számunkra... a kitörési lehetőség”. A hatvanas évek elején „nem egyedül éreztük ezt”.

A játékban a legszabadabb az ember, de a játék, olvasom, mint sport nem válthatta be a reményeket. Nem testesíti meg az igazi játék rendeltetését már a sport.

Búcsúzások rendre.

Elszámol az írás kérdéseivel is.

Túl azon (ebbe nem mehetek bele, helyszűke), miképp látja a maga emlékező-elemző szerepét. Mindig ezt élte folyamatosan.

S ez az! Nem emlékezés, nem családrege. Ez igazi gondolati mű, csak annyira tiszta egzisztenciális emberhangon, hogy... átmenti minden konkrét részletet is a *szellemibe*.

Ezért kiemelkedő könyv, megdöbbentő vállalkozás.

Holott... vagy nem, sőt? A mű: múltényegű. Hol kerül bele az ember maga?

„Az irodalomról való beszédnek”, érzi, „az irodalom közelében kell maradnia”. Magam eleinte az irodalom-túlközelség által lettem kiakolbóltva („urbánus írók” laza köre), majd társadalmiatlanságom okán maradtam a rendszernek idegen, írom itt én. Bár hagytak, semmi kétség. De ennek máig megvan az a végkövetkezménye, hogy – kevés kivétellel – ha értékelnek, inkább *mérsékelnek*. A „népi”-nek nevezett körben alig mozogtam. Szerencsére ma már be-besorolnak legalább a „nemzeti”-be. Na jó.) Idézem inkább Füzit. „Ez a beszéd szabad beszéd, mindent megtehet, a mű, a szellemi magatartás igazságát viszont mindig figyelembe kell vennie.” Füzi László állíthatja *plusz* az (igen nagy, jelentős) irodalomszervezői foglalkozását, lassan kialakult holtbizonyossággal és tömörséggel fogalmaz ijesztő kérdésekben. Kötéljáró a magasban. Tessék: „A mű igazsága mélyebb a mű szöveg-szerűségénél, nélküle viszont nem létezik.” Camus, de Stäel, Artand, Wols, mások.

Érezgetem megalapozva lassan kialakult kölcsönösségünket Füzivel. S hogy „Füzi”.

De túl könnyen ne bánjunk azzal sem, amit vállalni lehetett e dolgozatban. (Nem fért bele – elvégzik a feladatot mások, tették máris, látom a védekezésük ezúttal is csak átfutott reflektív írásokból; a rólam szólókat 70%-ban csak átfutom, vagy annyi se, erről mindjárt... mit mondjak –, ugye, az, hogy a család, a falu homogénül evidens életet élt, de azért, Ágh István is írja, olvasom itt, minden rendben megvolt, nem fértek ide a gondolati összegzésekkel minimum egyenrangú konkrétumelemzések, Füzi Lászlói stb.) Az evidens homogenitás után egy nem homogén, boldogtalanabb, de kényszerűségeivel is konstruktív, alkotólagos életbe megy át akár a faluról, akár a már a város valamely kerületéből érkező tizenéves, ha érdeklődése szellemi; vagy ez egykor mindenképp így volt, ma minden globálisabb. Határok? Írásom alkotó eleme (így, külön írva), hogy semennyiben sem végezhetek magammal kapcsolatos felmérést, honnan és hová... jutottam-e valamire azóta, hogy ti-

zenőt évesen a haláltól félttem, képzeltem (?) betegség alapján, de orvoskézre nem adtam magam, így a karkai, önmardosó büntudatot, a magammal szemben elkövetett bűnét ízig átélhettem. Rákom van, képzeltem 1 és 1/4 évig, az öngyilkosság gondolatával foglalkoztam, éreztem, egyre elveszettebbé teszem magam. Ma egy fotelt nem tudok megemelni, egy könyvet magasabb polcra feltenni nem bírok úgy, hogy súlyosan ne lihegjek, ki ne verjen a masszív víz. S nem akarok a dolog mélyére látni. Efféle rémálomtörténeteim („életem 17 645 rémálom volt”, persze, nem álmokról, valóságról beszélek nagyon is) unalmasakká válnak. Gábor Miklós írta, nem lehetsz örökké náthás; akkor halj bele. Ha csak az kell...

Még ezt (mert hiába, a családtörténet tényleg 1000, de minimum 999 részletét csak újraolvashatom, nem idézhetem ide): „Írás, irodalom, nagy-nagy szabadság, szabadon gondolkodás. – Mint a játék. – Írás, olvasás, ma is a játékkal azonos élmény.”

Ó, hányszor „sajnálta le” engem egyrészt a házi kártyabajnokság „mániája” miatt, s hogy medvék, madarak stb. a klubok, én már 3-szor 20 klubnál tartok, 3 liga, és bajaimban is a legnagyobb segítőm, ha leülök játszani. Megtanultam egymagam – magam ellen – francia kaszinózni, kis kétszemélyes játék, remélem, feleségemet nem sértem ezzel (nem!), de nekem kevés, amennyire az ő idejét igénybe vehetem. Naponta négy nagy sűrű oldalt könyvelek a játék eseményeivel. Minden külvilági játék elmúlt a számomra, a magam-körének-játéka megmaradt. Orvoskézre adni is azért nem bírnám magam, mert szeretteim köréből – Főmedvémé, madárkáim, a ma még egyetlen élő, sánta madár, akinek sok dolgát egyedül én tudom, életbevágó dolog – nem szakadhatok ki. Életemből.

De erről nem beszélek. Kudarc az rögtön. Viccnek megírtam: mit hajtogassam én, így nem vagyok jól, úgy nem. Elég, ha írom: légzés, fej, fog, nyak, mellkas, torok, szív, gyomor, prosztata, rövidülő combizom, megdermedt 2 ízület stb. De így se jó. Mindenkinek van baja.

És cinikusnak veszik, ha azt mondom: ha nem fenyegettetéseimről beszélek, unalmas nekem az érintkezés, mert mindig ugyanarról beszélünk: nem az én egzisztencialista-létezésemről.

Füzi valami angyal-adta, ember-kiküzdötte formát talált magának, hogy másokról és másoknak is beszélhessen, s közben természetleg legyen önmaga. És a képekkel: szervleg ugyanaz. Ó.

(Könyvében együtt a fotók készítőivel, akiknek nevét az Olvasó többfelé is láthatja az oldalakon.)

Fáj, fizikailag szinte, hogy sok megjelölt oldalamon nem mehetek végig. De még Füzi neheztelnél, Olvasóm. Neheztelj rám csak, és így hadd fejezzem be a szerző iménti gondolat-sorát: „Írás, olvasás”, mondtuk, „ma is a játékkal azonos élmény”. Ezeket olyan röviden, bekezdés-erejű-mondatokként mondja. S végül (nem a könyv vége): „Ma mintha figyelmen kívül hagynánk a mű igazságát. Nem a kritikusok” (róluk hadd ne szóljak, tisztelet féltucat kivételnek, nálam, TD), „hanem mi magunk. A világhoz való viszonyunkból iktatottuk ki a műveket”. Nyugodtabb vagyok, hogy ez *van* és idefért.

Nem tudom, én a magam játékaival (nem nyelvjáték, hanem tényleg a Nagy Koala Kártyabajnokság, az Old Trafford és a Liga) visszatértem-e a világba.

A világ, melynek született szervezetem, a világra jött testem is a része, el fog árulni, ki fog innen tépni.

Meg fogok halni. Jó, ezt tudjuk, de...

Semmi de. Mindenkinek rémes ez. Csak... Mi az egzisztencialista? Ugyanúgy *van*, hangzik válaszom, mint mások, csak ezt folyton még mondja is.

Füzi László megindító, tényleg nagyszerű ábrázolásformát talált az ábrázolhatatlannak, és a gondolatot szuverénnek hagyta meg. De a világ-viszonyról nem feledkezve.

72-ik évemben, 3-4 éve állandó (angyal-ha-kivédi, kivédi) pusztulásfenyegetések közt élve (mit tegyek, én így érzem) nem tudom elviccelni a dolgot: „Széthulltam arra / az egy darabra, ami / mindig is voltam.” Hagyjuk. Mert...

Ennyire se egyszerű. Ennél is szimplább?

Az egzisztencializmusról még: „Annyira senki és semmi már, hogy a keletkezett űrbe lassan szinte kezd beleférni valaki, valami, ez és az.”

Maradok ennyinél.

Ezeket a dolgokat, ha nem Füzi Lászlóról szólnának, magam részében Füzi lapjába, a kecskeméti Forrásba írtam volna meg, talán. A Tisztájban viszont ugyanígy otthon vannak.

Visszatértem családom apai felének „vidékeire”. Ennyiben van visszatérés. De a kifejezése már mindig túlzás.

És Füzitől nem a túlzást láttam-tanultam. Amit ő csinált ezzel a könyvvel (mely is főmű!) épp ez, tömören, restelkedve bár:

„FÜZI”.

Persze, tudom, nehéz megszokni minden új fogalmat. De ez már nem az én dolgom. Kerülj ide, közel-polcomra, könyv, már „csak” olvasgatásra leszel, nézegetésre. Arra persze mennyire!

Vaskeservvel (lelt szó!), egzisztenciám rozsdapergése közepette fekszem le este, fulladástól félve... állok neki cikket, szemlélődést írni. Most sem volt könnyű. Persze, olykor jól is vagyok.

Sok hibája adódhatott a vállalkozásomnak. Mégis, az alapfogalom tiszta volt, s érzem, maradt is. Majd honosodik. De nem ismétlem magam. Vagy mégis: „Világok határán / felállok, fulladok. / Jobb módjuk jönne rám! / Ne maguk a dolgok. / Bármilyen örökvalók.”

2010. május–június

PETŐCZ ANDRÁS

Zárójelvers op. 98.

- ((Beterít engem, ami beterít, elföldel, aki megbecsül engem.
Aki megbecsül engem, visszatér: márványtáblámat tisztogatja,
és nem engedi, hogy pusztává legyen mindaz a közösség,
4 ami megtartott minket, ami összetartott.
Beterít engem porhanyós föld, gyönyörű pázsit, gyökerek
fonják be arcomat. Új világ születik síromon. Valamiféle
ligetet képzelek, nagy-nagy tisztaságot, és vizet, tavat, vagy
8 tengert a közelbe, hogy borzongató öröm járja át testemet,
amikor elnéző mosollyal arra járok. Mert arra járok majdan,
láthatatlan is, vagy láthatóan, és őrizem mindazt, ami voltunk:
11 sok-sok elszánással megvert, sietős szorongások.
Meg ne illessétek az én felkentjeimet, az én prófétáimnak
ne ártsatok!, suttogom majd egykor, magamban, miként
14 az falevelek, ha éjszaka egymáshoz dörgölődnek, láthatatlan ---))

* Petőcz András *Behatárolt térben (zárójelversek, 1984–2009)* című kötete hamarosan megjelenik a Tiszatáj Könyvek sorozatban.

Zárójelvers op. 99.

- ((*A zárójel, miként a koporsó: fekszik bent a Mozdulatlan Öreg,
nem kiabál, és nem is vitatkozik. Megőrzi őt a Kicsi Kis Létező,
megőrzi, avagy felemeli őt, fel, fel az égig, ismeretlen magasságba,*
- 4** *a hegycsúcsok fölé, de a házak fölé szinte bizonyosan.*
*Ki az, aki elfogad engem? Ki az, aki felmutat engem, győztesként
akár, fel, mind-mind a végtelen Világnak? Szavaimból ki fon majd
koszorút, kinek illesztenek a koszorúból koronát az ő homlokára?*
- 8** *Olyan sok halál tenyészik körülöttünk, annyi fogcsikorgató akarat,
a gyűlöletből és a haragból felhőkarcolókat lehetne építeni, ezernyi
tornyot, bazalt talpú hidakat, ha lennének közös elszánások ---*
- 11** *Olyan sok halál. Nem üzenek senkinek jobb hétköznapiakat, csak
a Kicsi Kis Létezőre emlékezem: a nyakamban ül,
szaladunk bele az őszi falevél-zuhatagba. És ebben*
- 14** *a futásban nincsen szomorúság, csak öröm van: boldogság, szinte ---))*

GYŐREI ZSOLT

Hétvilág vándora

OSWALD VON WOLKENSTEIN VERSEI ELÉ

Azt beszélük, egyszer, börtönéből megszabadulván, audienciát kért a császártól, aki nem fogadta jó szívvel, sokáig előszobáztatta. Türelmetlenül topogott az apró előtérben, hol a két szék, az asztal és a belső szobát is fűtő nagy kályhának díszes ajtaja s ormóttan elülő fele csaknem minden helyet elfoglalt. Mikor vagy tuca-todszor tévedt ideges pillantása a kályhaajtó közepén árválkodó kerek nyílásra, hirtelen felderült. Kilépett a folyosóra, majd temérdek fahasábbal tért vissza, és tömni kezdte a kályhát. Többször is fordult, mind újabb kupac fákat gyömöszölt a mérgesen huhogó, a hőtől majd' szétduzzadó cserépkályhába. Hirtelen kinyílt a belső szoba ajtaja, a császár rontott ki rajta: palástját és nehéz zubbonyát már lehányta magáról, felséges arca verejtékben úszott. „Ki míveli e pokoli hevet szobámban?” – ordította. „Csak én, felség” – hajolt meg az udvaroncok finomságával Oswald von Wolkenstein.

Ugyan, miért ne vehetnénk éppen ebben az anekdota megszentelte pillanatban, a pozsonyi vár királyi lakosztályában szemügyre őt, Luxemburgi Zsigmond német-római császár és magyar király utazó diplomatáját? Még a képzelőerőnket sem igen kell megerőltetnünk: ő az első költő a német nyelvű irodalomban, kinek arcképét ismerjük, saját maga illesztette bele versgyűjteményébe. Egyik szemében kettőre is elegendő virgonc pimaszság – a másikat még gyerekkorában vesztette el, tán valami nyavalyában, tán amiatt, mert másodszülöttként pontosan érezte, hogy apjának nem ő a szeme fénye. Mit tehet egy leleményes gyerek másik szemével, ha az

egyik világtalan? Elviszi világot látni. Tízévesen indult útnak Tirolból, mindenfelé, amerre a madár se jár: Krétát ugyanúgy megjárta hajósínasként, ahogy bolyongott Örményországban, Grúziában, Lettországon, a litvánok földjén; mézet a törököknél, bifszteket a tatároknál kóstolt; botcsinálta szerzetesként esett szerelembe, gazdag kalmárként vesztette el minden portékáját egy hajótörésben, s ha a sztyeppéken nekieresztette mokány lovacsáját, nem érte utol – csak apja halálhíre.

Érdemes volt-e azért hazatérnie, hogy fivéreivel hét évig pörösködjék a jusson? Talán erről nem volt meggyőződve, amikor Ruprecht királlyal itáliai hadjáratra indult, az időt elütni. Aztán csak megkapta örökét, sok köszönet abban sem volt: a hauensteini vár egyharmada jutott neki. A másik kétharmadot egy Jäger nevű lézengő ritter uralta – annak szemre- (félszemre-) való leányát rögvest megostromolta s hamarost bévette az ifjú lovag. Hanem elvennie mégsem akaródzhatott, úgy lehet, ezért sietett 1409-ben a Szentföldre, hol csak ádáz mórok mórrikálják maguk. Szenvedélye bizonyítékul nem volt oly állhatatos, mint ama nagy zsinat, melyet négyévi megingathatatlan fennmaradása okán konstanzinak is neveznek, s ahol újólág találkozunk vele. Nem fiatal ember már (1376-ban vagy 1378-ban született, anyja a megmondhatója), s a nagy hitújító is máglyán végezte eddigre – tehát kétszeresen is túl a Huszon szegődött el 1415 tavaszán Zsigmond király szolgálatába, évi háromszáz dukátért. Olyannyi kalanddal szorgos háta megett, mennyinél kevesebbért is kapkodó lanthangolásba fognának a hajdani eposzköltők, indult új utakra új ura megbízásából. Járt Angliában, Skóciában, Dániában csakhamar. Portugáliába is betette rendületlen lábát, s ha már oda, hát egyből Afrikába is át, megnézni az arabus Ceuta ostromát; az ősz már Perpignanban érte, Zsigmond diadalmas bevonulásának tanújaként, ahonnét Párizsba ment, azután végtére haza, Tirolba, egy-két izgalmas kalandért.

Margarete von Schwangaunak hívták azt a sváb nemeslányt, akit jólesőn Marcsász („Gret”) nem egy versében, s akit igaz szerelemből vezetett oltárhoz elébb, azután a hauensteini várba – ehhez már Jäger mesternek és az ő kifacsart s eldobott leányának is volt egy-két szava. Kelepcét állítottak, s tömlöcükben ecetes hónapokba fojtották mézesheteit az újdonsült férjnek, kit az arabus vár után most bús ara vár. Tették ezt mégpedig Ausztriai Frigyes herceg alamuszi támogatásával, kinek birodalomépítő igyekezetét nagyban gátolta a Zsigmonddal sűgőbűgő tiroli nemesi liga, élén a Zsigmond összekötőjeként sűrgő-forgó Oswaldal. A herceg innsbrucki várbörtönébe vitette át a rabot, ki örömmel szabadult meg az őt epedése helyett immár rafinált fogókkal kínozó Jäger-lánytól. A herceg szabadon is engedte őt hónapra, hogy kaparjon össze hatezer dukátot, amellyel kiváltja magát a rácsok mögül – ő Pozsonyba szaladt, s most nézi a császár izzadt üstökét, várván, széna-e vagy szalma.

Az elébb elmondottakkal bizonyítékul mind tisztában volt Zsigmond, sőt azt is tudta már, hogy ő meg melegért hideget ad cserébe, s olcsó szalmával fűt be az

ötletes lovagnak, ki így csakhamar vissza kénytelen vonulni tömlőcébe. Zsigmond és Frigyes megbékéltek egymással, s a vadász hajlandóságú Jäger üldözte Oswald mit tehet egyebet: felesküszik Frigyes hűségére, s az el nem tépett adósságlevél fenyegetésével feje felett elfoglalja, immár mindenestül, Hauenstein várát. Kevés szórakozása van: egyszer, afféle kicsinyes bosszúvágytól hajtva, kiadósan képen törli a Frigyes kinevezte új brixeni püspököt, hétszer pedig gyermeket nemz. Hét gyermeke körében morzsolja napjait a hétvilág megfáradt vándora, s az őrjítő zsvajból derűs úti élményeibe menekül; amikor 1431-ben Zsigmond a Sárkány-rend lovagjává avatja, gondolatai akkor is inkább lassacskán elkészülő verseskötetén járnak, mely a maga százharminc versével minden középkori lírai életmű legterjedelmesebbjét foglalja magába. Ezt azonban ott Pozsonyban, Zsigmond előtt, kezében az utolsó néhány hasábfával éppenúgy nem sejtette (ha részben kívánhatta is), mint azt sem, hogy 1445 augusztusában éri a halál, s a neustifti kolostorban helyezik örök nyugalomra.

De mi is az az örök nyugalom ehhez az örök kedvhez képest, mely ily rengeteg életet ily rengeteg versbe győzött szorítani? Grúziától Ibériáig, a skót felföldtől a litván alföldig nő-e annyi fűszál, ahány versrügy pattan e furcsa sipka alatt, s szökken aztán gyors, pompás virágba-gyümölcsbe? Mély vallásosság amott, hetyke dac emitt; trubadúri áhítat és pajzán, szeleverdi játékosság; kósza kalandvágy és csöndesség lankadt óhaja; harsány bordalok és könyörgés jámbor életért egyaránt, egyszerre. S fölöttük a csatákban edzett vasmarok, temérdek egyedi, kecses, de kacskaringós formába szorítani a számos mesét és számtalan indulatot; rímet rímhez illeszteni, s lelni rá aztán rímet, újat és újat, újra meg újra, négyet, ha kell, de ha az kell, mindjárt tizenötöt; francúz oskolát, itáliai mestereket, tetejébe a jó öreg Mönch von Salzburgot lesni, s haladni meg máris sosemvolt strófákkal, frissen hersenő rímekkel, egyik sorból a másikba kígyózó mondatokkal, olykor maga-szerzette dallamra – kévébe szedni mindent, mit a minnesang három százada aratott, de tallózni mégis, máris újat: tiroli tájnyelvet, ha éppen, hangutánzó szavakban elkapott madárfüttyöt, ha éppen, néhanap meg tíz nyelvű verset rittyenteni, mert vagy tíz nyelvet beszél valaki, vagy szóra se nyissa hitvány száját. Milyen cserépből rakhatni olyan kályhát, melynek ajtaján – egyetlen szemén – át efféle tűzre látni, mely szikrát hány és perzsel, s hat hosszú évszázad múltán sincs kedve hűlni?

Pontosan tudom, mi ez a borzongás, míg fordítom: a félszem.

OSWALD VON WOLKENSTEIN

Ha azt lesem...

*Ha azt lesem,
S naphosszat járatom azon az elmém:
Milyen gonosz s mi jó lehet,
Ki él, minden teremtmény –
Hát köztük egy olyat lelek,
Ki mindenek felett jó vagy galád...
Ne véld te sem,
Hogy semmihez sem fogható a sárkány,
Amelyről Szent János beszél,
S nincs randább a föld hátán –
Az elfajzott asszonyszemély
Sem adja annál sorscsapásban alább!
Betörsz oroszlánt, párducot,
Igába fogsz bivalyt,
A rossz nővel, ha megnyuzod,
Se fogsz te bírni majd!
Mégsem szelídül, mégse tér meg,
A széles nagyvilágnak főzne mérget!*

*Gőgös, kevély,
Ha tisztelet és hódolat fogadja.
Ha megvetés, úgy háborog,
Mint tenger szörnyü habja.
A rang kopott? a has korog? –
Cudar komiszsága nem fogy soha.
Egy nőszemély
Játszotta el az Édent egy faláson,
Nőért maradt aggon s vakon
Matuzsálem meg Sámson,
Dávid király és Salamon
Furfangos nők miatt lett ostoba.
Arisztotelészt, mesterét*

*Lefőzte egy leány,
A bölcs tudása mit se ért:
Más ült nyeregbe ám!
S ki elbukott, sok van soron még:
Hiába volt Sándor nagy, Absolon szép!*

*A beste nő:
Hímes bitóköté, a szívbe lándzsa,
Hamis barát, izgága kéz
Csalóka csillanása.
Elűzte Illést pusztába; mély,
Sötét tömlőben József lenn ragadt.
Keresztelő
Szent Jánosnak is így vágták fejét le.
Wolkensteint is, szegény fejét,
Cselt vetve csalta lépre
S börtönbe egy fehércseléd –
Ezért, hogy lépte olykor ingatag.
Hallgass rám, ifju s vén: kerüld
A szép, de csalfa nőt!
Kívül ragyog, de legbelül
Vad mérgű farka nőtt.
Hanem szolgálj a szende, szép lányt!
Dicsérem őt, mert fénylik, mint a gyémánt!*

Hej, gazduram...

*Hej, gazduram, a hegy levét
Idehordd, idehordd, idehordd!
Megáld az ég, ha raksz elénk
Kupa bort, kupa bort, kupa bort.
Test-lélek ép, amíg belénk
Fut a korty, fut a korty, fut a korty!*

Mariska, légy a kedvesem,
A babám, a babám, a babám!
„Hímzett szütyőt ha vesz nekem
Hamarán, hamarán, hamarán,
S ha nem harap, míg testemen
Matat ám, matat ám, matat ám!”

Janim, táncban nem andalodsz,
Hevesen, sebesen repesel.
De hogyha ily iramba' ropsz,
Elesel, elesel, elesel,
S akkor rögtön likamba, hopsz,
Belesel, belesel, belesel!

Szivünk vidám ritmust dobog.
Vali, fel! Mari, fel! Ani, fel!
Lóss-fuss, üsd-vágd az üstdobot!
Pali, fel! Kari, fel! Jani, fel!
E pártánc fürge, friss dolog.
Hali, hej! Hali, hej! Hali, hej!

Körtánchoz csúszik egy nyelet
Üde must, üde must, üde must.
Henrik, nyomunk még egy menet
Ütemest, ütemest, ütemest?
Jocónk, Lacink se mond nemet
Ugye most, ugye most, ugye most?

Sipirc haza, az asztalon
Lakománk, lakománk, lakománk.
Siess, Konrád, te vadbarom,
Szaporán, szaporán, szaporán!
Ne bámulj, mint a mafla ponty
A vacsorán, a vacsorán, a vacsorán!

Csak ámulok...

Csak ámulok,
Elherdált kincsüket hányan siratják,
Míg én csupán az ifjukort!
Akkor még nem túrt zablát
Friss szellemem – kajlán ugort,
S nem volt hálás a földnek, mert cipel.
Hogy elmúlok:
Ezt súgja fej, hát, kéz, láb gyöngesége,
S mert vétkeztem is oktalan,
Testem megbüntet érte.
Ráncos, sápadt vagyok magam,
Szemem vörös, lábam alig visz el,
A szív, a nyelv döcög nagyon,
A jókedvem: sóhaj.
Reszket, biccen minden tagom,
S az énekem: „Ó, jaj!”
Mely suta, reszketeg orrhang
Lett az a hajdan büszke tenorhang!

Göndör hajam –
Sűrű tincsekből szőke, vad vihar volt –
Fénytelen, gyér, szürke lett,
És benne mennyi tarfolt!
Rőt ajkam kékszínű, repedt,
Ezért lehet, hogy kedvesem kerül.
Csak csonkja van
Fogamnak, s hogy rágott, az is csak emlék.
Ha káddal mérném pénzemet,
Újat mégsem vehetnék.
Legfeljebb tán a képzelet
Pótolja – ez fillérbe sem kerül!
Kihunytak harsány harcaim,
Ha futnék, sántitok.
A dal hal gégém porcaim,

*A szusz rajtam kifog.
A hűvös föld testemre les,
Mi gyatra, s megvetésre érdemes.*

*Okulj, fiam:
Ne hencegj, hogyha szép vagy, izmos, délceg,
Magasztaló, boldog dalod
Ajánld inkább az Égnek!
Olyan leszel, mint én vagyok,
S te: én voltam – sajnálat nem segít.
Most már vigan
Élnék Isten kedvére, hosszú böjttel,
Templomba járnék, térdemen –
A vágy hiába tölt el,
A test törődött, vértelen,
Enélkül sem győzi keserveit.
Már négyet látok egy helyett,
Befalazták fülem,
Kicsúfolnak a gyermekek,
S a szép lányok külön.
Belőlem ily bús balga vált –
Isten kegyelme adjon halk halált. Ámen.*

Menj, igyekezz, vidám dal...

*Menj, igyekezz,
Vidám dal, fürge mersszel,
Nyerd el hölgyem kegyét!
„Henrikem ez,
Ki udvarolni egyszer
Végre élémbe lép?”
Hölgyem, velem tán csipkelődik?
„Henzim, attól az Isten őrizz!”
E báj: mi baj!
Egy irgalmas szaváért*

Öné az életem!
„Ily szörnyü jaj!
Reméld, hogy gyors halál ér,
Ha kínod éktelen!”

E test minő
Lángokra gyújt! S aranyból
Kezén e két kapocs?
„Én úrinő
Volnék, s a rang parancsol –
Övem is aranyos.”
Olyan, akár sólymon a pánya!
„Aki, ha bírna, messze szállna?”
Két ökrömet
S birtokom termését adom
Egy csókjáért oda!
„Kit ily szöveg
Szíven nem üt, te, vadkanom,
Nincs is tán oly koca.”

Nem is vitás:
E szőke haj, e hó kezecskék –
Mind kedvesen fogad!
„Ez ugratás,
Akármiben fogadni mernék.
Felteszem két fogad!”
Mit két fogam? Ez prima fogsor!
„Annak, Henz, ki kásába kóstol.”
Ha ily nemes
Hölgyet tucat mást nem kapok,
Magam vízbe ölöm!
„Csuromvizes,
Bósz Henriket ha láthatok,
Részemről az öröm.”

Úrnőm vidám –
Kicsúfol, míg fájón sóhajtok,
A mérgem így megesz.
„Szegény gidám,
Mit tegyek, ha nem kell a sajtod?

Hiába mért mekegsz?”
Hát elhagyom, ha sajtom papsajt.
„Hatása nincs. Legfeljebb hashajt.”
E gúny s negéd –
Melyről anyám is tudni fog –
Illetlen s nem való!
„Inkább gebéd
Etesd, s bajod annak nyifogd –
Szót ért a ló s a ló!”

E csitri lánytól ugyan...

E csitri lánytól ugyan mit kapok?
Olyan, mint a tizenkét hónapok!
Kezdetben lehet hideg és fagyott,
Mit se félek – ez a január!
A hó múltán engedni kezd a fagy,
Gondol velem, rám pillant olvatag,
A gyors örömtől óva int az agy:
Még tart a tél, a február!
Virítok, s kedvem máris morc, beteg,
Szerelmem fűt és láztól szenvedek,
Az orvosok csupán legyintenek:
A március még meg nem árt!
Csak nyűg vagyok, vagy drága, jó barát?
Kérdezd a holdnak túlsó oldalát!
Ez április bolondja odalát,
Míg föl-le, mint a kerge, jár!

Kibomló szépség, csábító alak,
Akin májusi napsugár a lakk,
Magaménak csak úgy óhajtalak,
Ha téged szintén vonz e juss.
A haj, az ajk, az arc: mind műremek.
Rubinnál tisztább, szebb fényű szemek,

Tüziükben vágyaim úgy fürdenek,
Mint rózsákban a június.
Milyen forrón, milyen buján ledér
A kéz, a kar, a mell, a szűz-fehér!
Kezedért, karodért, szűz melledért
Nyúlok mohón, vad július!
Ha gyümölcshúsra éhez bús husom,
Te körte-tested vágyja gusztusom,
E pompás, nehéz augusztuson
Ne vess, etess, vérembe juss!

Aztán a fény már nem oly áradó,
De lassú, lomha, könnyen fáradó,
Bágyadt, sápadt, opálos már, fakó
És mélabús: szeptemberi.
És félni kezdek: szívéből kivet,
Elhervadt csókot felejtés követ...
Csak azt remélem: a hajdanvolt hevet
Októberem tán felleli.
És lám, ragyog megint: a láza új,
Hogy melegedni biztos házba bújt,
Csordultig tölt és újabb nászra gyújt –
Gazdag, szép nász: novemberi.
Ölelném még – egyszerre nincs velem,
Elengedett, köddé lett hirtelen.
A zord december máris itt terem:
Éjem-napom nem emberi.

A köd fölött...

A köd fölött
Győz az azúr
A mennybolt végtelenjén,
Pillád mögött
Szemedbe szúr,

*Te hibátlan teremtmény!
Szép skatula,
Kin makula
Sem fakul, a
Szívem tökéletesnek
Ki úgy kiált,
Hogy kis hibát
Sem fogna rád,
Megtestesült legesleg!
A jajt,
A bajt,
Sok fürge kint,
Ellenem mind mi cselt sző,
Elhajt,
Ki majd
Reám tekint:
Szüzek között az első!*

*Új nap lobog,
Zengnek rigók,
És duzzadó erecskék.
Mind úgy csobog,
Mind úgy csivog,
Hogy Szent Szüzüknek tessék!
E dallam oly
Édes-komoly,
S mégis mosolyg,
Vigaszt ad, lelkeket nyit!
Májusfa, nap,
Virág, patak
Mind dallanak,
Hangjuk fölér a mennyig,
S leül
Felül
A Szűz előtt.
Jámbor Királynő, Krisztust
Ki szült,
Derült,
Víg kedvvel őt
Dicsérje buzgó himnusz!*

A víz, a tűz,
A föld, a szél,
Gyémántok csillanása –
A tiszta Szűz
Mindenkinél
Különb, nincs néki mása.
El nem veszít,
De óv, segít,
Szívemben itt
Övé e halk monostor.
Húsvét közelg...
Te tiszta kert,
Gyógyfűvel telt,
Őrizz gondtól s gonosztól!
Eseng
Fejem
Lebiccenőn
Szádhoz, e gyenge sebhez:
Legyen
Selyem
Ajkad erőm –
Gondolj velem, te kedves!

Benedicite

Áldassanak minden gyümölcsök,
Étel-ital, bor és kenyér.
Ő adta, kit hoz ősi törzsök
Szűz ága
Világra,
Kínok közt halt a vétkekért,
És él ezért örökkön,
Se vége nincs, se kezdete,
Háromban-egy, ki önnön
Testével

*Vendégél,
Ha éltünk gyöngé s reszketeg.
Segíts rajtunk, Királyi Asszony!
Kyrie eleison,
Atya, Szentlélek,
És Egyfiad,
Te védj meg,
Ha les ránk ártó indulat,
Óvón te tekints ide!
Ámen. Benedicite.*

GYÓREI ZSOLT fordításai

GEREVICH ANDRÁS

Fénykisérlet

*Idegen maradok köztetek.
Körbeüljük a kocsmakertben az asztalt,
de a társaságból csak téged látlak.
Este van: sárga hold és lámpafény.
A szememmel éhesen simogatlak.
Egy fényképező vakuja elvakít.
Ahogy visszanezel rám, elvakulok.
Egész testemet átvilágítod,
míg tekintetemmel nyalogatom
az arcodat, a kezedet, a bőrödöt.
De hiába markolom a fényt,
a tested megfoghatatlan marad.
A csontomig ég a pillanat,
mint filmre a fény, íródik belém
az arcodon a magabiztos mosoly,
mert érzed, kívánlak, és játszol velem,
ahogy nem adod magadat.
Rendelőnk még egy kört:
sört, fröccsöt, gyorsan fogy a cigi.
Mesélsz. Élvezed, ahogy zavarba hozol,
imádsz csábítani. Senki nem látja.
Csak nekem szól. Ez a titkunk.*

*Vágyom rád, akarlak, és képzelődöm.
Hazafelé a semmit nézegetve
eltöpregek, mit kellett volna mondanom,
közben torz fantáziákká írom át
a valóság egyre elmosottabb perceit,
állattá faraglak, és észre sem veszem,
hogy mint egy szentjános-bogarat,
egy ügyetlen, buta lépéssel eltaposlak.*

Felszín alatti sodrás

GEREVICH ANDRÁSSAL LANCKOR GÁBOR ÉS ORCSIK ROLAND EMILEZGET

Date: Mon, 4 Jan 2010 08:56:58

From: Orcsik_Roland<orlando@...hu>, Lanczkor_Gabor<lanczkor@...hu>

Gerevich_Andras<gerevich@...hu>,

Subject: Interjú

Bár biztosan sokszor kapsz ehhez hasonló „megkerülhetetlen” kérdéseket, mégis szeretnénk megkérdezni, hogy te személyesen milyen kulturális területen, illetve konkrét alkotókon és műalkotásokon keresztül közelítettél a gay-kultúrához, amellet, hogy a verseid beszélője egy meleg férfi? Volt-e, van-e szükséged kulturális referenciákra e téren?

Date: Mon, 4 Jan 2010 09:24:04

From: Gerevich_Andras<gerevich@...hu>, **To:** Orcsik_Roland<orlando@...hu>,

Lanczkor_Gabor<lanczkor@...hu>

Subject: Re: Interjú

Mindig a saját tapasztalataimra hagyatkoztam, ha a versek középpontjába a szexualitás, vagy más szemszögből a szexuális identitás került, ha meg jó irodalmat akartam olvasni, amiből tanulhatok, sosem számított, hogy a szerző vagy a mű témája meleg-e vagy sem. Pilinszkyt másokkal ellentétben sosem úgy olvastam, mint meleg költőt, holott kamaszkorom egyik meghatározó élménye volt. Saját magam felvállalásához éppenséggel egy könyv vezetett. Tizenhat éves lehettem, amikor egy barátnőmtől kölcsön kaptam a Narancs-könyvek sorozatban megjelent *Közelebb* című Dennis Cooper-regényt. Kemény, megrázó olvasmány volt, bár irodalmilag nem hagyott mély nyomot, elég hatásvadásznak tartottam, de abban segített, hogy utána ezzel a barátnőmmel beszélhessünk a melegről, beavathassam az addig mindenki elől titkolt érzéseimbe, és le is menjünk közösen, kíváncsiságból az Angyal bárba. Sok más ponton szivárgott be az életembe a meleg kultúra, de kulturális vonatkozásait tekintve sosem tartottam fontosnak. Jarman filmjeit akkoriban például még nem értettem és nem szerettem. Évekkel később fordítottam Frank O'Hara verseit, talán ez volt az első olyan találkozás, hogy meleg irodalom (társ)alkotója is lettem, mint műfordító. Az akkori verseim még inkább sejtetésre épültek és nem kimondásra. Igazán a mai napig nem mozogok otthonosan a meleg irodalom térképén, bár azóta sok mindent olvastam és láttam.

Ha jól tudjuk, Londonban filmes iskolába jártál. Beszelnél erről egy kicsit? Volt-e már, vagy várhatunk-e tőled esetleg a jövőben bármi átruccanást a filmművészet területére? A Barátok az egyik ponton a vágyról is szóló Tarkovszkij-filmre, a Sztalkerre utal. Az olyan kultikus meleg rendezők, mint pl. Kenneth Anger vagy Derek Jarman munkái nem foglalkoztattak?

Londonban a National Film Schoolon szereztem diplomát négy évvel ezelőtt. Több filmen is dolgoztam, elsősorban művészi animációs kisfilmeknek írtam a forgatókönyvét.

Bár mindegyik Londonban készült, bejárták a világ fesztiváljait, így egyiket-másikat itthon is játszották a Mediawave-en és a KAFF-on. Gyerekkorom óta szeretem a filmeket, de naivan soha nem gondoltam, hogy az emberből lehet filmes, mindig azt hittem, annak születni kell. Már jócskán egyetemista koromban ismertem meg Gazdag Gyulát, aki akkor már régóta a UCLA filmrendező professzora volt, ő biztatott, rajta keresztül hirtelen elérhetővé vált ez a nagyon messzinek tűnő világ. Persze 2006-ban a hazatéréssel átmenetileg kiestem a filmes közegből, elsősorban irodalmi munkákat vállaltam, de célom viszont az, több rendezővel játszunk is filmötletekkel, de igazán konkrét terv még nincs.

Stalker egyik jelentése angolul az, aki szerelemből, szenvedélyből vagy perverzióból titokban követ vagy megfigyel valakit, így a vers címe konkrétan arra a szituációra utal, amiben a vers gyökerezik. Persze örülök az áthallásnak, ez is fontos volt, hiszen Tarkovszkij minden idők egyik legnagyobb filmművésze, a zsenialitása utolérhetetlen és utánozhatatlan. Valószínűleg a verseimben konkrét utalásokat filmrendezőkre nehezen találnál, inkább egyféle vizuális gondolkodás jellemző rájuk. A forgatókönyveimet gyakran nevezik poétikusnak – nem véletlenül dolgoztam animációs filmrendezőkkal – míg a verseimnek gyakran a vizualitását hangsúlyozzák a kritikusok. Szerintem ez jó kombináció.

Meleg rendezők közül szeretem Fassbindert, Pasolinit, főleg a korai filmjeit, és mint ez a két példa is mutatja, ők sem feltétlenül meleg témájú filmeket rendeztek. Sőt. Pasolinire egy ideig példaképként tekintettem, mert egyszerre költő, író és zseniális filmrendező, és irigyeltem a tehetségét. A művészetét viszont mindig túlzottan átpolitizálta, ez távolabb áll tőlem, persze, más korban élt, az olasz fasizmus mély sebeket hagyott benne, és csak becsülni tudom, hogy nyíltan és őszintén vállalta a nézeteit, amiért valószínűleg az életével fizetett, bár, mint tudjuk, a mai napig vitatott, hogy ki és miért gyilkolta meg. És persze Pasolini mellett ott van Visconti is. Kevés ilyen kaliberű rendező van manapság. Terence Davies közelebb áll hozzám, mint Jarman, a legjobb filmje, a *Távoli hangok, csendéletek* még nagyon régen ment a Cirko-gejzír moziban, innen ismerhető csak Magyarországon. Azért hallunk róla keveset, mert ez az egy igazi nagy filmje volt, a többiben egyre gyengébben ismételte magát, manapság meg könnyebben fogyasztható és felelhető filmeket rendez. Rengeteg jó ázsiai meleg film van, hogy csak egy ismert kortárs klasszikust említsek, Wong Kar-Wai *Édes2kettes* c. filmjét csak ajánlani tudom. Ha kérnél tőlem egy listát a kedvenc filmjeimről, és köszönöm, hogy ilyen hülyeségen nem kell törnöm a fejemet, biztos nem kerülne be a legjobbak közé egy meleg témájú film sem, mert sok más szempont ennél fontosabb. Meleg rendező talán. A brit egyetemen különben Bergman forgatókönyveit és Kieszkowski *Tíz parancsolatát* olvastam folyton, úgy éreztem, tőlük tudom megtanulni azt az alapot, amire szükségem van a filmíráshoz.

Az a benyomásom – de ezt csak halkan mondom, mert semmilyen komoly „kutatást” nem végeztem – hogy mostanság, ahogy egyre könnyebb a nyugati világban melegként élni, a meleg szubkultúra egyre sekélyesebb művészetet hoz létre. Persze vannak kivételek, de egyre ritkábbak. Amíg egykor a melegség vállalása lázadást jelentett, manapság a melegek azt akarják bizonyítani a világnak, hogy ők is csak olyanok, mint mindenki más. Ez társadalmi szempontból érthető és fontos, de sajnos egyik mellékhatása, hogy a meleg szubkultúra manapság elsősorban konformizmusra épül, az alkotók a „mainstream” kultúrát akarják belülről formálni, így éppen a termékeny kívülállás szűnik meg.

Az első köteted utolsó ciklusa egy képzelt férfi, Hattyú Nándor szindbádos, don juanos szerelmi utazásáról olvasunk. Ám abban a ciklusban a nők meghódításáról írsz. Az első köteted idején még bizonytalan voltál a melegség felvállalásában?

A Hattyú Nándor-ciklus játék, szerintem a címe is már ebbe az irányba mutat: szerepjáték egyfelől, játék a szexuális identitásokkal másfelől. Nem akartam magamat rögtön beskatulyázni. Nem akartam rögtön úgy indulni, mint meleg költő. Sőt, kimondottan izgattott, hogy egyfelől utalok és célzok rá, miközben nem mondom ki sehol. Ez a játék az olvasóval a költészet eszközévé vált. Nádasdy Ádám, amikor elolvasta a kéziratot, egyértelműen meleg verseskötetnek definiálta az *Átadom a pórázt*, mert minden utalást értett és összerakott, de sok más olvasónak, akit a melegség nem érint a mindennapokban, fel sem tűnt ez a felszín alatti sodrás. A kötet előtti verseim még nagyon játékosak voltak. Az egyik első megjelent versem tizenhét évesen a (nem létező) feleségemnek ajánlottam. Utólag belegondolva a játékoság valószínűleg a belső bizonytalanság elmaszkírozására szolgált, a csiki-csuki mögött nem csak költői céltudatosság húzódtott, hanem elsősorban egy alakuló identitás kereste a szavakat és eszközöket, amivel leírhatja magát. Kerestem a határt az intimitás és a nyilvánosság között. Az állandó kihívás hajtott és visszahúzott: meddig mehetek el? Mindig egy lépéssel tovább! És minél közelebb kerültem a kimondáshoz, majd később minél többet mondtam ki, annál komolyabb lett számomra a költészet, annál nagyobb lett a tét. A bizonytalanságot és szorongást már nem leplezni akartam, hanem megírni.

Miután a verseid coming-outja által az amúgy egy kézen megszámolható, melegségüket nyíltan vállalt magyar költők egyike lettél, hogy viszonyulsz ennek a szerepnek a közéleti részéhez? Hogyan viszonyul Gerevich András a köteteinek némiképp reprezentatívú lett „meleg költő”-jéhez?

Nem tagadhatom: magamra írtam ezt a szerepet a *Férfiakban* és a *Barátokban*, amint elkezdtem nyíltan meleg verseket publikálni, tudtam, hogy ez a tematika központi szerepet fog kapni a kritikai fogadtatásban, éppen azért, mert az elsők között írok izzadt, szőrös, csókolózó férfiakról. Ha meg akartam volna úszni, írhattam volna verseket Annákhoz meg Flórákhoz, de egyértelmű választás volt, hogy ilyen zsákutcában nem szeretném leélni az életemet. Néha zavar, ha megkeresnek, hogy a kötetemről készítenének interjút, majd végig a melegségemről kell beszélnem, máskor meg úgy érzem, hogy van valami, amit képviselhetek, hogy nem kell zászlókat lobogtatnom, elég magamnak lennem, és ennek társadalmi perspektívája is van. Költőnek lenni gyakran értelmetlennek tűnik, üresjáratnak, ez a fajta nyilvánosság viszont új tartalommal tölti meg ezt a fényét vesztett mesterséget. Miközben pontosan tudom, hogy nem képviselem a meleg közösséget, mert a költészet az egyénről szól, a költőről és az olvasóról, mégis rengeteg olvasó találhat magára egy-egy versben vagy kötetben. Jó érzéssel tölt el, amikor különböző ismeretlen olvasóktól kapok levelet, hogy mennyire együtt tudtak érezni a verseimmel. Nem ez a célom, de jólesik. Különb, legyünk őszinték, a *Barátokról* megjelent kritikákban a melegség nem kap központi szerepet, a verseket más szempontokból is elemzik, igazán nem panaszkodhatom, teljesen korrektek a kritikások, inkább beszélgetésekben lesz ez domináns téma. Annyi fiatal költő van, akik rengeteget izzadnak, hogy ne legyenek egyformák, hogy megtalálják, miben különböznek egymástól, én meg ettől vagyok más, és ez, úgy tűnik, sokaknak érdekes.

Platón Lakomája szerint az ideális szerelem az idős, bölcs férfi és a fiatal férfi közötti szerelmi, szellemi kapcsolat. Szerinted ez számárság?

Valahol még kamaszkoromban azt olvastam, hogy egy meleg férfinak harmincéves koráig tart az élete. Ez nagyon megmaradt bennem, mert sok benne az igazság: az idős, bölcs meleg urak általában magányosak. Ugyanolyan ritka, hogy egy húszéves férfi egy hatvanéves férfihez vonzódjon, amilyen szokatlan, hogy egy húszéves férfi egy hatvanéves nőbe szeressen bele. Ha vén faszi leszek, az ideális világot én is majd biztos olyanoknak képzelem el, ahol a fiatal srácok a vénekhez vonzódnak. A *Lakomát* nagyon régen olvastam.

Az első két kötetedben elég sok helyen szerepel a görög mitológiára, a görög hősökre való kavafiszos utalás. A Barátokban ez visszaszorult. Meguntad az ógörögöket?

A görög mitológia az egész európai költészetet átszövi. Őszintén megvallva, elég későn, csak néhány éve ismertem meg behatóbban Kavafisz költészetét, korábban csak az antológiákban megtalálható és a gimnáziumi szöveggyűjteményben is szereplő néhány versét olvastam. A görög mitológiai szereplők mozgatója rendkívül nagy szabadsággal ruházta fel az embert, azáltal, hogy egy létező és nagyon gazdag, mégis formálható világot ad a költőnek, és így egyben biztos fogódzót is jelent. A saját legitimitását teremti meg azzal a költő, hogy az európai kultúra alapjaihoz tér vissza, irodalmi és kulturális hitelt kölcsönöz, így írja bele (ebben az esetben) a melegségét a kultúrtörténetbe, így próbál beljebb kerülni a perifériáról, rosszabb esetben a kitaszítottságból. A *Férfiak* c. kötetem első, görög ciklusában mindegyik vers a szexuális másságot járja körül, a *Barátokban* a sokkal közvetlenebb és nyílabb hang szerintem pont attól működik, hogy nem használja ezeket az eszközöket.

Sokszor olvasni a Barátokban az apához való viszonyról. Freud szerint az anyaképnek meghatározó szerepe van a férfi nő-választásaiban. Az apa számodra mennyire meghatározó minta a férfi-választásaidban?

Az anya-gyerek viszony gyakrabban jön elő ebben a kötetben. Volt már, hogy úgy éreztem, a barátom olyan, mintha az anyám lenne férfit. Érdekes érzés. Még soha nem éreztem viszont, hogy a társam bármiben is hasonlítana az apámhoz. Érdekesen lépnek át a kérdéseid a költészet és magánélet közötti elmosódott, folyton változó határon.

Az első kötetedben az erotika, a meleg szerelem gyakran panteisztikus maszkban jelent meg. A Férfiakban, de leginkább a Barátokban a természeti világ már alig van jelen, felváltotta az urbánus környezet. Nincs visszatérés a természetbe?

Városi gyerek vagyok, talán ahogy egyre jobban felvállalom magamat, úgy találok meg a helyemet az otthoni környezetben, a városban. Talán a görög mitológiához hasonlóan a természeti világ menekülés a jelen valóságból. A természet kivezeti a városi embert a saját életéből és idejéből, szinte egy másik világ, amihez még közelebb áll az ősi, elérhetetlen boldogság, amit a verseimben is keresek. Talán a panteizmus helyettesítette azt a nyersebb őszinteséget, ami az újabb kötetemben fontos szerepet kapott, és nekem, mint szerzőnek, hasonló energiákat ad. Nem tudok annál kegyetlenebb száműzetést elképzelni, mint amikor nincs visszatérés a természetbe.

A Barátokban a test ambivalens színház: a vágy és annak halála játszik szerepet benne. Szorongsz a test megszűnésétől? A halál a Darth Vader számodra?

A test rengeteg öröm és fájdalom forrása. A halálfélelem nagy civilizációs hajtóerő. Csak egy fogaskerek vagyok a hatalmas gépezetben. Gyerekkoromban Darth Vader olyan jól megtestesített egy érzést, amit ma már nehezen tudok leírni, szorongás, halálfélelem, fájdalom, hosszan sorolhatnám a szavakat, de talán a versekben van a lényeg, a szavak között.

Verseid kíméletlenül őszinte hangot ütnek meg, tabu nélküli vallomások a testben létezésről. Ez elűt a rejtőzködő, visszafogott újhholdas magyar líra gyakorlatától, amely mintha az első kötetedre lenne jellemző. Verseidet a 18 éven aluliak csak szülői felügyelettel olvashatják?

Minden versem egy maszturbáció. A kötetet 18 éven felüliek csak magányosan és méztelenül olvashatják.

A Barátok kötet nemcsak szókimondó, hanem melankolikus, érzelmileg finom kötet is. Egyszerre retrospektív (visszatekintés a gyerekkori múltba, a családtörténet kutatása) és introspektív (a lírai alany önmegfigyelései stb.) lírai reflexió zajlik benne. Mi készített a családi múlt feldolgozására?

A költészet nem díszítés, nem kozmetika, hanem a lényegre kell érintenie, meg kell kérdőjelezni a létezést alapjaiban. Az ember legfontosabb kapcsolatai az önmagához való viszonya, a társához és a családjához való kötődése. Ezeket a kérdéseket nem szabad szerintem megkerülni. Rengeteg nagy vers forrása gyerekkori élmény vagy trauma, a családi múlt fontos szerepet kap például József Attila vagy Seamus Heaney költészetében is.

A Barátok köntőrfalazás nélkül szól a meleg egyik alapproblémájáról: az utódlás lehetetlenségéről. Feldolgozható ez a kérdés számodra?

A Matrac és a Francia mozis c. versekben éppen olyan lehetőségek tárulnak fel, amelyekben a meleg élet és a gyereknemzés nem válnak szét, mégha a hagyományos és idealizált család nem is valósulhat meg, talán kapcsolatok vagy családok párhuzamosan léteznek egymás mellett. Kísérletek és kihívások, lehetséges kudarcok és sikerek vannak, nem teljes és egyértelmű lehetetlenség. Úgy érzem, a kötet maga a kísérlet rá, hogy feldolgozzam ezt a kérdést.

A Barátok rendkívül színes, érzelmileg gazdag könyv. Egyik novuma a korábbi munkáidhoz képest a nyíltabb, játékos ironia használata: Állatok, Párhuzam, Egészség, Holland Park. Lesz ennek folytatása, vagy ez csupán kísérletezés volt számodra?

Ezek a versek nem tartoznak szerintem az erősebbek közé, ennél jobb versekben is vannak ironikus gesztusok, mégha nem is ennyire nyíltak. Nem tudom, ez mennyire novum, úgy éreztem, hogy a korábbi verseimben több játékoság van, mégha nem is feltétlenül ironia. Majd meglátjuk, hogy alakul, de szeretek kísérletezni, másfelől meg az ironikus hang nem áll tőlem távol.

A Férfiaktól kezdődően aktuálpolitikai témákkal is foglalkozol. A Barátokban: Verjen a sors keze (2007). A politika esztétizációjának gazdag hagyománya van a magyar irodalomban. A vers szerint a test is politikai kérdéssé válik. Van-e rock'n roll a politikán túl?

A rock'n'roll eredetileg egy eufemizmus volt a szeretkezésre, elsősorban a fekete angolban használták, így már maga a szó is testiségre és annak politikájára utal. Próbálok az aktuálpolitikai témákat kerülni, az említett vers azért szokatlan kivétel, mert túlzottan konkrétan ír le eseményeket. Különbösen abban a pillanatban, amikor kimondom, hogy meleg vagyok, politikai tettet követek el, sajnos ezt nem lehet ma Magyarországon megkerülni. Ha azt mondom, hogy szeretem a barátom formás seggét simogatni, máris a test került ebbe a politikai kontextusba. Nem szeretem a politikai költészetet, példaképpen hadd hozzam fel, hogy miközben József Attila az egyik legnagyobb költő, a nagyon nyílt politikai verseit mégsem tartom erősnek. *A Dunánál* rendkívüli vers, de a kommunista verseinek nagy része hidegen hagy. Nehéz kérdés, mert Seamus Heaney verseiben is sok aktuálpolitikai utalás van. Talán addig működik, amíg inkább társadalmi kérdéseket feszeget a vers és nem csap át politikai agitációba. Nehéz, mert a kettő között néha nagyon vékony a határ. Az igazságot nem szabad leírni, csak éreztetni, nem jó, ha a költő ítéletet akar mondani, elég, ha a véleményét írja meg.

Korábban a József Attila Kör (JAK) elnöke voltál, most a Szépirók Társaságának al-elnöke vagy. Mit jelent számodra az effajta reprezentatív közéletiség a kortárs irodalmi életben belül?

Sok oka van, hogy ezeket a tisztségeket elvállaltam. Egyfelől mindig úgy éreztem, és úgy látom a mai napig, hogy Magyarországon a kultúrában, és főképp az irodalomban, nincs a nyugati országokhoz hasonlóan kiépülve az ügynökök és menedzserek hálózata, és a civil intézményrendszer sem olyan erős, így mindenkinek kisebb-nagyobb szerepet kell vállalnia az irodalmi élet szervezésében, hogy az rendesen működjön. Másfelől mindig nagyon szerettem a JAK-ot, tizenkilenc évesen léptem be, sokat jártam a JAK-táborokba, és a JAK-nak köszönhetem, hogy még nagyon fiatalon megjelenhettem az első kötetem, majd a Műfordító táborot szerveztem és a műfordító füzetek egyik kötetébe is fordítottam. Másfelől az írás magányos munka, szeretek más emberekkel is együtt dolgozni, talán ezért is voltam tíz évig egyetemista, és ezért is szeretek filmkészítésben is részt venni.

Számos kötetet fordítottál magyarra angolról, verset, prózát egyaránt. Elmondanád, ezek közül melyek azok a szerzők, akikkel esetleg hatásként is számolnunk kell nálad?

Minden, amit fordít egy szerző, hat rá. Néhány mű erősebben, más kevésbé, sőt, van olyan, amiből azt tanulom el, mit hogyan nem szabad vagy lehet csinálni. Egy vers mitől működik vagy mitől nem. A fordítás mélyebbre visz, mint a sima olvasás, a fordító jobban átlátja a „gépezetet”, ami a versben működik, ahogy egy mérnök is pontosan tudja, mitől repül a repülő, míg én csak a magasságot és sebességet élvezem.

Volt már olyan műfordítási feladat, amit kényszerként éltél meg?

Mindenben próbálok megtalálni az örömet. Volt már olyan felkérés, hogy nagyon nem tetszettek a versek, amiket le kellett fordítanom, így, bár tisztességesen megcsináltam, de fordítói álnéven jelentek meg. Ritka, hogy valamit elfogadok, ami nem tetszik, és

szerencsére általában a szerkesztők is szabad kezet és választási lehetőséget adnak. Persze tudom, hogy néhány közepes művet is fordítottam, de azokból is megpróbáltam a legtöbbet kihozni.

A harmadik kötetet egyfajta határvonalnak szokás tekinteni a költők esetében. Merre tovább, van-e bármi előzetes koncepció a negyediket illetően?

Lassan egy éve nem írtam verset, de most jelent meg a Kalligramnál Seamus Heaney: *Hűlt hely* c. kötete, amelynek jelentős részét (hónapokon át) fordítottam. Írtam egy gyerekdarabot a Stúdió K Színháznak, amit májusban fognak bemutatni, és több dráma- és filmterven is dolgozom. Jó nem csak versben gondolkodni. Különböző ritkán vezet tudatos koncepció, a versek írják magukat, és egy idő után összeállnak kötetté. Azt tudom megírni, ami éppen izgat, nem tudok tervek alapján alkotni. Bár sokan nem hisznek abban, hogy létezne ihlet, nekem mégis szükségem van rá. Lehet, hogy ez álinaivságnak hangzik, de ösztönös költő vagyok.

BÍRÓ-BALOGH TAMÁS

Kosztolányi Dezső és a *Széphalom*

KOSZTOLÁNYI SZEGEDI KAPCSOLATAIHOZ

A két világháború közötti magyar irodalomtörténet egyik jellegzetes lapja volt a Szegeden szerkesztett *Széphalom*, melyet főszerkesztőként Zolnai Béla, a szegedi egyetem nyelvész-professzora jegyzett, aki „a kar leginkább szabadelvű tanárai közé tartozott”, s akinek „eszményképe nem a négy fal közé bezárkózott szobatudós, hanem az »életes irodalomtudomány« volt. [...] A *Széphalomban* egyébként már első évfolyamától kezdve Adyról, Babitsról olvastunk igényes írásokat. Itt jelent meg az ifjú Szerb [Antal] néhány tanulmánya, szépirodalmi részében pedig az egy ideig állandó munkatársnak számító Juhász Gyula mellett többek között Kosztolányi, Szabó Lőrinc és Radnóti Miklós nevével találkozunk.”¹

Zolnai Béla (1890–1969) 1925 és 1940 között volt egyetemi rendes tanár Szegeden, folyóirata 1927-től 1940-ig élt, kezdetben rendszeresen jelent meg, később – pénz fogytával – egyre ritkábban. A lapnak Kosztolányi is szerzője volt – legalábbis az első években –, a szerző és a szerkesztő rövid kapcsolattörténeti ismertetését Lengyel András adta.²

Részletesebben vizsgálva kettejük kapcsolatát, egy korántsem klasszikus – mégis nagyon jellegzetes – eseménysorozat bontakozik ki előttünk, a megismerkedéstől egyenletesen ívelve a közös munkáig, majd egy hirtelen törés nyomán a kapcsolat gyakorlatilag megszakad, illetve egyoldalú lesz: Zolnai részéről csupán a távolból való figyelem marad, és a kegyvesztett Kosztolányi elleni, minden alkalmat megragadó támadássorozat.

1.

Kosztolányi és Zolnai vélhetően az első világháború első évében találkoztak *A Hét* szerkesztőségében. Zolnai 1914 és 1923 között Budapesten volt gimnáziumi tanár, azonban emellett irodalmi tevékenységet is kifejtett: írásai 1912-től jelentek meg (kisebb recenziókat és tanulmányokat írt az *Egyetemes Philológiai Közlönybe* és az *Irodalomtörténetbe*), 1915-től 1919-ig pedig *A Hét* munkatársa volt. (1929-ben Pintér Jenő irodalomtörténetében „lesújtó ítélet” jelent meg *A Hétről*, miszerint azt „divatos pesti írók” írták tele; a *Széphalom* rögtön maliciózus cikkben sorolta fel, hogy valójában „kik voltak ezek a destruktív írók, akik Kiss József hazafiatlan zászlója alá szegődve már a múlt század kilencve-

¹ Baróti Dezső: *Kortárs útlevelére*. Bp., 1977. 145.

² Lengyel András: *A Széphalom történetéhez*. Délmagyarország, 1986. szept. 6. In: Uő: „Közkatonái a tollnak...” *Vázlatok Szeged sajtótörténetéhez*. Szeged, 1999. 424–429.

nes éveiben megkezdtek a nemzetromboló munkát”.³⁾ Zolnai rövid időre a *Nyugatban* is feltűnt, első cikke a 1915. május 1-jei számban jelent meg.

Kosztolányi ekkor szintén *A Hét* munkatársa volt – szerepel is a *Széphalom* idézett cikkének felsorolásában –, nyilvánvalóan sokszor találkoztak. (Hogy Kosztolányi pontosan meddig volt *A Hét* munkatársa, az élettörténet eseményeinek nem kellő felderítettsége miatt még nem teljesen tisztázott: a *Széphalom* cikke szerint 1906-tól 1921-ig, valószínűsíthetően azonban csak 1917 februárjáig, amikor is Hatvany Lajos a *Pesti Napló*hoz szerződtette, mely munkával egy időben, 1918–1919-ben az *Esztendő* című irodalmi lapot is szerkesztette, ahonnan majd 1919-ben az *Új Nemzedék*hez, 1921-ben pedig a *Pesti Hírlaphoz* csatlakozott.)

Korántsem paradox módon pedig éppen ez a „legszorosabb” együttműködés a legkevesbé dokumentált: egy városban éltek, egy lapnál dolgoztak, bármikor személyesen értekezhetek, így nem volt szükségük pl. később írásbeli dokumentumokká váló levelekre. Ebből az időszakból két írásbeli nyoma maradt fent kapcsolatuknak, mindkettő 1917-ből: Zolnai recenziót írt Kosztolányi *Modern költők* című műfordítás-antológiájáról az *Egyetemes Philologiai Közlönybe*, nem fukarkodva a dicsérettel, de szóvá téve kritikai észrevételeit is: „Kosztolányi maga is költő, ez már eleve értéket biztosít fordításainak. Célja nem a szószerinti hűségű fordítás, de az eredeti szöveggel párhuzamos hangulatú új költészetet tud teremteni. Könnyedén adja vissza a tömör sorokat is, és modern ritmusával, stílusérzékével és szókészletével magyar formaművészet nyilatkozik meg fordításaiban. Ami a versek összeválogatásáról illeti, [...] kevesebb írótól több vers célravezetőbb lett volna. A verseket rövid életrajz, jellemzés és bibliographia előzi meg. A jellemzések impresszionista modorban sokszor találóan vázolják egy-egy író lelkivilágát és kifejezőmódját.”⁴ Látszik, hogy a szerző maga is szeretettel mélyedt el a symbolista és dekadens költők megértésébe és utánaérzésébe. Hasznos adalékokat gyűjtött össze a bibliographiai rovatba, csak az a kár, hogy a magyar cikkek mellett egy-két fontosabb külföldi kritikai művet is nem említ, és hogy egyes utalásai csak nagy általánosságban mozognak [...]. Az anthologia mindenesetre nyeresége irodalmunknak.”⁵ Kosztolányi néhány kritikai észrevételt meg is fogadott.

Viszont ez a szimpátia és jóindulat, amely egy „kolléga” évekkal azelőtt könyvről szóló elismerő recenzió megírásához kell, kölcsönös volt. Kosztolányi ugyanekkor, 1917. július 27-én Zolnai Béla könyvét ajánlja a Tevan Andornak kiadásra: „engedje meg, hogy meleg jóindulatába ajánljam dr. Zolnai Bélának, *A Hét* kitűnő munkatársának a kérését. Ha csak teheti, teljesítse azt, amit kér. Könyve a könyvtár igazi nyeresége lehetne.”⁶

Ezt a levelet persze nem kell túlértékelni: Kosztolányi levelezéséből kitűnik, ekkor szinte hetente ajánlott valakit a csabai kiadó figyelmébe. Sajnos Tevan válaszát nem is-

³ Gedeon Jolán: *Divatos pesti írók*. Széphalom, 1929. nov.–dec., 402–403.

⁴ Ehhez a „Szerk.” lapalji jegyzetben az alábbi kommentárt fűzte: „Csakhogy ez az »impresszionista« jellemzés többnyire inkább Kosztolányira, mint a tolmácsolandó költőkre nézve jellemző. Pedig az ilyen bemutatásoknak természetes célja az olvasó tájékoztatása és felvilágosítása, és nem a fordító öntökröztetése.”

⁵ zb. [Zolnai Béla]: *Kosztolányi Dezső: Modern költők*. Egyetemes Philologiai Közlöny, 1917. 2–3. füzet, 190–191.

⁶ Kosztolányi Dezső: *Levelek – Naplók*. Sajtó alá rend.: Réz Pál. Bp., 1996. 404. – A továbbiakban: KDL.

merjük, csak a lényegét: Zolnai könyve – amely kritikagyűjtemény lett volna – nem jelent meg, később, más kiadónál sem. Amit tudunk róla, azt éppen a Kosztolányi-kapcsolat révén tudjuk: a fenti levélhez ugyanis Kosztolányi mellékelve elküldte Zolnai saját feljegyzéseit tervezett könyvével kapcsolatban.⁷

*

Zolnai 1919-ig dolgozott *A Hétnél*. 1923-ban lett egyetemi magántanár, egy évvel később pedig a Pécsre került. Vélhetőleg 1917–1923 között is volt köztük kapcsolat, erről azonban nincs adatunk.

Zolnai pécsi éve alatt azonban dokumentáltan találkoztak egyszer. 1924. május 29-én délelőtt 11 órakor Kosztolányi ugyanis Juhász Gyulával irodalmi matinét tartott a pécsi Pannonia szálló nagytermében. Az előadást az egyetem két „lelkes és tudós, a modern irodalmi törekvések iránt fogékony tanára” szervezte: Thienemann Tivadar és Zolnai Béla.⁸ Kosztolányiék előző este érkeztek Pécsre, „a pályaudvaron az egyetem tanárai és a pécsi újságírók fogadták őket. A Nádorba hajtattak, ahol az étterem egyetemi asztalánál késő estig beszélgetett a társaság.” Másnap délelőtt a zsúfolásig megtelt teremben Juhász előadása és felolvasása után „Kosztolányi az *Égi jogász* című elbeszélését olvasta fel és három új versét mondta el.” (Nem véletlenül választotta éppen ezt a novellát.) „A matiné után autogramot adtak a költők, [...] aztán a Séta téri Kioszkban találkoztak a város szellemi életének vezetőivel. Ismét elkísérték őket az egyetemre, ahol a vendégek megtekintettek több tanszéket, majd az Egyetemi Könyvtárba látogattak el.” Kosztolányi és Juhász még egy éjszakát töltöttek Pécsen, majd másnap reggel utaztak vissza Budapestre.

Egyik fő szervezőként Zolnai nyilvánvalóan végig jelen volt a két költő pécsi időzésénél. Az irodalmi matiné után nem sokkal Zolnai Szegedre került. A kapcsolat ekkortájt újra megszakadni látszik, bár a tanár 1926-ban megküldte Kosztolányinak a *Nyelvek harca* című dolgozatát (Magyar Nyelv, 1926. márc.–ápr.), mely „szép és nagyon érdekes” tanulmányt Kosztolányi 1926. április 12-én levélben köszönte meg, és hozzátette: „Örvendenék, ha beszélhetnék erről veled, s egyszer felvilágosítást kérhetnék tőled, főképp a kérdés francia irodalmára vonatkozólag. Csöngess fel, mikor Budapesten jársz, s tisztelj meg látogatásoddal.”⁹ Hogy ez a látogatás megtörtént-e, nem tudjuk. A valódi, élő kapcsolat csak egy évvel később, a *Széphalom* szervezése idején támadt fel újra.

2.

Zolnai Béla 1925-ben lett a szegedi egyetem rendes tanára. 1926 közepe táján már körvonalazódott benne egy új folyóirat terve, s amikor a tervezgetés szervezésbe fordult, valamikor ez év vége felé kérhetett Zolnai Kosztolányitól írást az induló *Széphalom* számára. A folyóirat első száma 1927 márciusában jelent meg, a szervezésre-szerkesztésre fordítandó idő miatt Zolnai már előző évben gyűjtötte az anyagokat az induló számhoz. Kilényi Irma, Juhász Gyula „titkárnője”, később hagyatékának rendezője volt az egyik előfizetés-

⁷ MTA KK Ms 10.420.

⁸ Tüskés Tibor: *Juhász Gyula és Kosztolányi Dezső Pécsen*. Dunántúli Napló, 1958. febr. 7. – Zolnai szervező tevékenységéről lásd még: Péter László: *Juhász Gyula és Nagyfalusi Jenő*. Jelenkor, 1962. okt. In: Uő.: *Juhász Gyula*. Bp., [2002] 167–183.

⁹ KDL, 537.

gyűjtő, 1926. november 7-én már egy előfizetési ívet küld vissza Zolnainak, „végtelen sajnálatára”, üresen.¹⁰ A szerzők felkérése is ekkor történt; erre utal Reményik Sándor 1926. december 2-án írt levele, melyben *Akácsor ősz utóján* című versét küldte, mely a *Széphalom* első számában jelent meg.¹¹ Kosztolányi verse, a *Sakkozunk egyszer* Juhász Gyula *Férfiat énekelek* című költeménye és Móra Ferenc novellája, a *Messzi keresztapám* között jelent meg a *Széphalom* első számának 21. oldalán, tehát Zolnai tőle is előző év végén kért írást.

Ugyanekkor a szerkesztő azonban nemcsak szerzőnek, de propagátornak is hívta Kosztolányit. Levelét nem ismerjük, így csupán Kosztolányi 1927. március 7-én írt válaszából következtethetünk tartalmára, miszerint Zolnai segítségét kérte a lap népszerűsítésére: „csak reám vess, én vagyok a hibás, hajszás munkámban egészen megfedekeztem a *Széphalom* hirdetéséről. Még ma leadom. A Rilke-vers egy héten belül kezeid között lesz, legkésőbb 13-án, vasárnap. Leköteleznél, ha közölnéd velem Victor Hugo kiadójának pontos címét.”¹² Kosztolányi feledékenységé miatt mentegetőzött, tehát feltehetően nem ez volt az első Zolnai-levél ez ügyben, hiszen Kosztolányi ekkor már egy baráti sürgető reklamálásra válaszolt. Azonban teljesítette ígéretét, s a *Pesti Hírlap* két nap múlva a következő hírt adja olvasóinak: „*Széphalom* címmel új folyóirat jelent meg Szegeden, Zsolnai [!] Béla szerkesztésében. Kiemeljük Zsolnai Béla tanulmányát, mely az Ady-kérdésről szól. Az új tudományos, szépirodalmi szemle hármast tűzött maga elé: a gyökeres magyarság, európai kultúra és modern művészet nagystílű organuma akar lenni. Gróf Teleki Pál írta a bevezetőt, Vargha Gyula, Kosztolányi Dezső, Juhász Gyula, Oláh Gábor, Reményik Sándor, Szabolcska Mihály a verseket, Móra Ferenc a novellát. A tudományos rovatokban Huszti József, Mészöly Gedeon, Várkonyi Hildebrand és Szerb Antal neveivel találkozunk. Minden közleménye eleven, harcos és mégis tudományos.”¹³ De hiába volt Kosztolányi sietsége, hogy teljesítse Zolnai kérését, a szegedi főszerkesztőnek ez önmagában nem volt elég, és a *Széphalom* egy nem sokkal későbbi önreflexív cikkében szóvá is tette ezt: „Folyóiratunk alig negyedéves létezése alatt szinte meg sem érdemelt mértékben vonta magára az irodalmi és tudományos nyilvánosság figyelmét. Különösen a napisajtó foglalkozott behatóbban az új folyóirattal. A *Pesti Naplót* és a *Pesti Hírlapot* leszámítva, amelyek egyelőre csak néhány sort szentelhettek annak a tagadhatatlan eseménynek, hogy Szegedről egy országos célú folyóirat indult útnak: a többiek hosszabban, de hasonló elismeréssel méltatták a *Széphalom* programját és a program első hírnökét.”¹⁴ Zolnai tehát terjedelmes elismerést várt volna Kosztolányitól, nem csak tényszerű híradást.

Ráadásul, minden fogadkozás ellenére, a Rilke-vers sem került március közepéig Zolnai kezébe, sem később, mert Rilke-fordítása nem jelent meg Kosztolányinak a *Széphalomban*.

¹⁰ Zolnai Béla: *Emlékezés Juhász Gyulára*. Irodalomtörténeti Közlemények, 1957/1–2. 112–120.

¹¹ Közli: Madácsy Piroska: *Egy magyar „összekötő”: Zolnai Béla és Szeged*. In: Uő: *L'esprit français autour de la revue Nyugat – Francia szellem a Nyugat körül*. Párizs–Lakitelek, 1998. 345–365.

¹² Közli: Lengyel András: Im.

¹³ *Pesti Hírlap*, 1927. márc. 9. 12.

¹⁴ Zolnai Béla: *A Széphalom taglalatja. Adalék az irodalmi visszavonás történetéhez*. *Széphalom* 1927. ápr.–jún. 210–227.

Kosztolányi neve a folyóirat első számában azonban nemcsak szerzőként tűnt fel: Zolnai említette a *Modern irodalmunk és az irodalomtudomány* című tanulmányában Ady, Babits, Juhász Gyula és Tóth Árpád mellett mint a „nagy tehetségek” egyikét.¹⁵ A *Széphalom* e programcikke egyértelmű kiállítás a modern magyar irodalom, azon belül is elsősorban Ady mellett – s ehhez Zolnai mindvégig elvhűen ragaszkodott – még Kosztolányi ellen is.

Az első évfolyamban még kétszer tűnt föl – ha nem is szerzőként – Kosztolányi neve, ez arra utal, hogy Kosztolányi ekkor valóban fontos és megbecsült írója volt a *Széphalom*-nak. A második füzetben az *Édes Annáról* írtak. A recenziens szerint a regény olvasóinak két csoportja van: a „beavatottak, a lélek rejtekei felé fordított szeműek”, akik számára értelmezhetők Anna tettének okai, a második csoport pedig „a kézzelfoghatóságot, a félreértéketlen nyíltságot kereső olvasóközönség”, akik a regénnyel talán kissé „értetlenül, éppen ezért hitetlenül álnak szemben”. Az előbbieket számára a lélektan művészi ábrázolása „várás”, utóbbiaknak „hátrány”, viszont őket „kielégítheti a reális milieu-rajz, abból az időből, amikor lábaink alatt megrendült a föld”. Majd így folytatja: „Vergilius mondja hajótörött társainak vigasztalásul: *olím et haec meminisse iuvabit*”, azaz „egykor tán érdemes lesz gondolni ezekre” – bár az *Aeneis*ben ezt inkább Aeneas mondja hajótörött társainak, mintsem a költő Vergilius –, és ez a gondolatmenet kínálja számára a lehetőséget, hogy saját emlékeit elevenítse fel: „Így vagyunk mi is a közelmúlt zord emlékeivel, ha azokat művészi emlékek keltik életre: mint egy rossz álmot – de annak a kellemes tudatában, hogy ez ma már valóban csak elmúlt álom –, újra végigéljük a szörnyű napokat, mikor a házbizalmi elvtárs rettegett hatalmasság volt, mikor az otthonból a bizonytalanság rideg fedelet formált, mely alatt az embernőj ideig-óráig, a napról napra élés aggasztó légkörében meghúzódhatott, mikor nem volt kenyér, nem volt szén, nem volt semmi, főleg nem volt emberi méltóság, s katasztrófaszámba ment (a tradíciók erejével erre még berendezkedett háztartás számára) egy züllött cseléd távozása is, midőn a hierarchia eresztékei mindenütt megropogtak s fölkerült, ami alól volt és örökre elsüllyedtnék látszott mindaz, ami az élet értékét adja...” Ezután, mert mégiscsak Kosztolányi utolsó regényéről ír ismertetést, az utolsó mondatban tényként jelenti ki: „Kosztolányi Dezső harmonikus, delelő művészete ma már azon a magaslaton áll, amit nemes értelemben vett akadémizmusnak nevezhetünk.”¹⁶ A harmadik számban pedig Pérely Imre ismert Kosztolányi-rajza jelent meg.¹⁷

A második évfolyam (1928) első felében Kosztolányi az egyik meghatározó szerzője volt a lapnak: az 1–2. számában *Fürdés* című novellája jelent meg (14–18.), a 3–4. számban *Wilde Oszkár három kiadatlan verse* címmel fordításai (*Désespoir, Mikor Keats szerelmes leveleit árverezték, [Édes, én vagyok a bűnös]*; 102–103.), a következő számban pedig a szemlélő Visszhang rovatban Ibsenről máshol megjelent gondolatait idézték (227.): „Ibsen centenáriuma alkalmából Kosztolányi Dezső jellemezte legtalálébban az északi »forradalmár« világát: »Ha most józanul és nyugodtan szemlét tartok az alakok pompás csarnokán, melyet a norvég drámaíró alkotott, régi ismerőseimen, kik benépesítették ifjúkori képzeletemet, előbb egy kis csalódást érzek, aztán egy kis meghökkenést. [...] Úgy rémlik, hogy egy idegklinikán járok, vagy egy elmeegógyintézetben. Mikor Charles

¹⁵ Zolnai Béla: *Modern irodalmunk és az irodalomtudomány*. Széphalom, 1927. jan.–márc. 8–19.

¹⁶ H. R. R. [Husztiné Révhegyi Rózsi]: *Édes Anna*. Széphalom, 1927. ápr.–jún. 194.

¹⁷ Pérely Imre: *Kosztolányi Dezső*. (Rajz) Széphalom, 1927. júl.–szept. 238.

Richet, Pierre Janet, vagy Freud elmekórtani munkáit olvasom, melyekben klinikai eseteket kapok, alig találok ily tarka társaságot, mint e költő műveiben, ki pusztán képzeletéből merített. « (Új Idők.) »

*

1929-ben a *Széphalom* szerzője és szerkesztője ismét találkoztak személyesen. Ez év január 27-én ugyanis Kosztolányi előadást tartott a versről és a költészetéről az egyetem aulájában. „Nagy esemény volt akkor, egy »nyugatos« költő, akit az Egyetem Barátainak Egyesülete meghív és aki a díszteremben a régi rektorok képmásainak tekintete alatt, valóban »irodalomrajongó« fiatalság és ünneplő közönség előtt, frakkban és átszellemülten legújabb verseiből szaval. Egy pillanatra mintha a tétova, inkvizitor Múlt és az eretnek, tétközlő Ma karjai ölelésre nyíltak volna” – írja Zolnai, aki meghallgatta Kosztolányit.¹⁸ Az esten az akkor már visszavonultan élt „Juhász Gyula nem volt jelen”, így „Kosztolányi hiába kereste”, ezért „el kellett menni hozzá”. Zolnai elkísérte Kosztolányit, s visszaemlékezésében megörökíti a régi barátok találkozását. „Juhász Gyula az ágya mellett állt, zavartan, hálásan, könnyező szemekkel. Kosztolányi úgy lépett a szobába, mint színpadra a bonvivant, aki széles gesztussal az Élet diadalát hozza. Néma kézfogások és egy pillanatra csönd. (Az egész látogatás alatt állottunk. A leültetés vagy a helyetfoglalás már kölcsönös lelki kontaktust, konvenció alkalmazást, cselekvést jelentett volna.) Kosztolányi felismerte a helyzetet. És elővette minden ékesszólását, egy félórán át beszélt, beszélt. Juhász hátat fordított neki, szelíden, rejtőzködve, meghatottan. Én, a fölösleges szereplő, a nyitott ablakhoz mentem és kinéztem: nem lehetett elviselni a jelenetet. Kosztolányi nem adta föl a harcot, hogy megszólalásra bírja diákkori, egyetemi barátját. Odahajolt Juhász fölé mögé és pszichiátert megszégyenítő szőőzönnel ostromolta. Néha, mikor halkra fogta a beszédet, úgy tetszett, mint valami Cyrano, aki suttogva szép szavakat sugalmaz az Élet reményvesztett Szerelmesének. De a Juhász Gyula leütött, fölkavart billentyűzete nem rezgettette meg a húrokat.”

Ekkor még jó kapcsolat volt a lap (a szerkesztő) és a szerző között. Nem lehetett azonban tudni, hogy ez a „munkakapcsolat” a Wilde-fordítások után véget is ért, s hogy Kosztolányi nem ad több írást a *Széphalom*-nak. Ami persze – sajátos módon – nem jelenti azt, hogy több műve nem jelent meg a lapban.

3.

Kosztolányi *A Toll* című lap 1929. július 14-i számában tette közzé *Az írástudatlanok áru-lása. Különvélemény Ady Endréről* című dolgozatát, amely azonnal hatalmas sajtóvisszhangot váltott ki; az ekkorra már fanatikus Ady-hívó Zolnai szintén gyorsan, a *Széphalom* éppen szerkesztés alatt lévő, július-augusztusi számában reagált rá, még hozzá rögtön két cikkben is.

Elsőként, „abból az alkalomból, hogy Kosztolányi Dezső a *Toll* hasábjain támadást intézett Ady Endre ellen, a szerző engedélye nélkül közöljük az alábbi verset, amely a Rozsnyay Kálmán szerkesztette *Ady koszorúja* c. kötetben jelent meg 1925-ben Szeghal-

¹⁸ Zolnai Béla: *Emlékezés Juhász Gyulára.*

mon”.¹⁹ Ez a *Kosztolányi verse Adyról* főcím alatt engedély nélkül, tehát valójában jogsértően közölt *Ó szép magyar fejek...* című vers lett tehát az utolsó Kosztolányi-szereplés a *Széphalomban*.

Zolnai azonban nem érte be ennyivel, és ugyanebben a számban, Garázda Péter álnéven, tihanyi lakosként feltüntetve *Kosztolányi árulása* címmel glosszát is írt a pamfletről: „Ady sok verse *vegyes értékű és modoros*, csupán *elvakult fullajtárjai* dicsérik érte... Ady *sután* írta sok versét, megtörtént vele, hogy olyan üresen énekelt, mint a Hazafi Veray Jánosok – írja Kosztolányi. Ady így, Ady úgy. »Ijesztő a sok holt anyag« Adynál. Balkanizálja az irodalmunkat az Ady-kultusz. Ady kevésbé rokonszenves, fölöttébb félszeg. Nincs benne ízlés. Pőre. Néha egyenesen rút és ostoba. Olyan, mint egy *véres költő* – mondhatnánk kosztolányibb szóval. Sajnos, nincs már időnk rá, hogy a *Széphalomnak* ebben a számában foglalkozzunk ezzel az új port fölkavaró incidenssel, csak annyit jegyzünk meg, hogy itt az apollói és dionysosi művészet ősi ellentétének kirobbanásáról van szó, és hogy Kosztolányi Dezső még ezzel a herosztráteszi gesztussal sem lesz soha olyan zseniális költő, mint néhai fegyverbarátja, Ady Endre.

Boileau és Shakespeare nem hozhatók egy nevezőre.

Kosztolányi munkatársa a *Széphalomnak*. Nagyon tiszteljük és értékeljük Kosztolányit, a tudós kritikust és a klasszikus író...

Pardon! – egyelőre csak ennyit akartunk az irodalmi pestifutár cikkéről mondani.”²⁰

A cikk igencsak beszédes, mert nemcsak az Ady-ügyről szól. Mert nemcsak az van benne, hogy a nevét és lakhelyét még vállalni sem merő Zolnai kinyilatkoztatja, hogy Kosztolányi Dezső nem „lesz soha olyan zseniális költő, mint [...] Ady Endre”, hanem arról is, hogy költőként egyáltalán nem tartják számon (hiszen csak mint „tudós kritikust” és „klasszikus író” tartják tisztelik), hanem még ennél is tovább megy a személyeskedésben: cikkének utolsó mondatát Kosztolányi egykori hírhedt *Új Nemzedék*-beli rovatának címével kezdi, s ez a teljesen témaidegen, az előzőekhez semmiképpen sem tartozó utalás gyakorlatilag csupán a rosszindulat és az együgyű „bosszú” szándékával kerülhetett ide: a fogadatlan prókátor ellentámadással kívánta megvédeni rajongott Adyját. – Ráadásul Kosztolányi, aki soha nem volt Ady „fegyverbarátja”, legfeljebb munkatársa a *Budapesti Naplónál*, ekkor már nem is a *Széphalom* munkatársa; többek között éppen e cikk miatt.

Megjegyzendő, hogy Zolnai cikkéhez Kosztolányitól választott mottót: „Megettem a világot s kiokádtam”, s a szövegkörnyezetéből kiragadott, s így „természetesen” értelmezhetetlen sor forrásként a *Meztelenül* kötetet jelöli meg; a mottó a *Hetedhétország* című vers nyitósora. A sors különös fintora, hogy a *Meztelenül* kötetet éppen a költő jutatta el hozzá. Kosztolányi 1928. január 5-én írta Juhásznak: „elküldtem Zolnaihoz – az ön számára – új kötetemet, a szabadverseket, a *Meztelenült*. Olvassa el, s ha érdemesnek találja a fáradságot, írjon a *Széphalomba*.”²¹ A kötetből ekkor feltehetően maga Zolnai is kapott. Juhász végül is nem írt a *Széphalomba* róla, sőt a lapban egyáltalán nem jelent meg cikk a kötetről, vélhetően annak „modernkedése” miatt. Pedig ha Zolnai akart volna, írhatott-írathatott volna róla, mert recenziós példányt is kapott belőle: a lap 1928. május-júniusi számának Beküldött könyvei között szerepel a *Meztelenül*, az alábbi környezetben: „Földy

¹⁹ *Kosztolányi verse Adyról*. Széphalom, 1929. júl.–aug. 246. – A kiemelés tőlem: BBT.

²⁰ Garázda Péter [Zolnai Béla]: *Kosztolányi árulása*. Széphalom, 1929. júl.–aug. 286–287.

²¹ KDL 564.

Mihály: *A másik élet*. [...] Legközelebb ismertetjük. / *Meztelenül*. Kosztolányi Dezső új versei. Bp., é. n. 4°, 67 l. / Terescsényi György: *Délibáb*. [...] Legközelebb ismertetjük. / Keleti Artur: *Angyali üdvözet*. [...] Jövő számunkban írunk róla.”²² A felsorolás mintha tüntetően azt hangsúlyozná, hogy Zolnai szerkesztői szándéka szerint eleve nem is fognak írni a kötetről.

Kosztolányi természetesen tudomást szerzett arról, hogy Szegeden is cikkeznek róla, ezért augusztus 16-án levélben kérte Zolnait: „légy szíves, küldesd el címemre [...] a *Széphalom*nak azt a számát, mely – mint értesülök – szintén beleszól az Ady-vitába”.²³

Erre – az éppen Párizsban tartózkodó Zolnai – szeptember 3-án felelt: „nagyon örültem soraidnak, amelyekből azt látom, hogy még nem olvastad a *Széphalom* legújabb számát, amely bizony polemizál Veled az új Ady-vitában.”²⁴

A *Széphalom* szeptember-októberi számában Földessy Gyula *Ady, Babits, Kosztolányi. Az Ady-vita mai állása* című írása jelent meg, melyhez a szerkesztő csillagos lábjegyzetet fűzött: „V. ö. *Széphalom* 1929: 286.”, azaz Zolnai saját cikkére (*Kosztolányi árulása*) utal, hogy mindenki rögtön tudja: az alábbiakban is erről lesz szó.²⁵

Földessy valóban nem kegyelmez Kosztolányinak, akinek „hírhedt lett cikke”, ez a „dicstelen pamflet” és „kietlen emberségű irka-firka” melyben „nagy feneket kerít” mondanivalójának, amelynek előzményei azonban „semmi nyomát sem sejtetik Kosztolányi mai meggondolásainak, *úgyis mondhatnám: árulásának*”.²⁶ Bár – ahogy később bevallotta – „amikor 1929-ben Kosztolányinak ezt az *Az írástudatlanok árulása* [!] c. Ady-revizíóját érdeme szerint megbíráltam [...], még jóegyetmást nem tudtam ennek a támadásnak a hátteréről.”²⁷

Az Ady-rajongó irodalomtörténész, a költő feltétlen híve és egyben életművének tudós, ám később vitatott megítélésű gondozója azonban Adyról nem sok szót ejt. Írásában nem Adyt védi, hanem Kosztolányit támadja, aki „annyi mindent elhallgat és annyi mindent el-elmasít, hogy az ember igazán zavarba jön, mit véljen róla, az *emberről*”.²⁸ Tehát nem Kosztolányi véleményével vitatkozik, hanem a jellemén keres fogást. S meg is találja: Kosztolányi cikkének oka „az a seb, a kibírhatatlanul folyton sajgó: a művelt, a kiváló, mégis kis fantáziájú poétának tőle magától is bevallott féltékenysége a zsenire. Micsoda kis katalizmák földrengtek ebben a nagyambíciójú, de tömegeket sohamegmozgatnimentudott poétában húsz éven keresztül, mikor arra a szerencsés nagy varázslóra gondolt, micsoda visszás és lefordíthatatlan zűrzavar tombolhatott a lelkében.”

²² *Széphalom*, 1928. máj.–jún. 237.

²³ KDL 583.

²⁴ Közli: *Levelek Kosztolányihoz (1907–1936)*. Sajtó alá rend.: Dér Zoltán. Szabadka, 1985. 65. A levél megtalálható az Ady-vita jegyzetei között is, lásd: Kosztolányi Dezső: *Tükörfolyosó. Magyar írókról*. Szerk.: Réz Pál. Bp., 2004. 714.

²⁵ Földessy Gyula: *Ady, Babits, Kosztolányi. Az Ady-vita mai állása*. *Széphalom*, 1929. szept.-okt. 341–350. – Lásd még: Földessy Gyula: *Ady értékelése az Új versek megjelenésétől máig. Kosztolányi és Babits szerepe az Ady-problémában*. Bp., 1939. (A Kelet Népe Könyvtára 1.)

²⁶ Kiemelés tőlem: BBT.

²⁷ Földessy Gyula: *Ady értékelése az Új versek megjelenésétől máig*, 11.

²⁸ Kiemelés tőlem: BBT.

Kosztolányi persze nemcsak emberként alávaló, költőnek is gyenge: „Az elvtelen, *l'art pour l'art*-os poétáknál persze nincs mit kutatni emberi meghatározottságuk után, de ezen aztán a művészet is olyan idegenül lóg, mint Rilke német-szlávsága a Kosztolányi *Szegény kis gyermek panasza*in [!]” Sőt „nem született gondolkozónak s így esztetikuskak is kissé gyarló. Asszociációi annyira rendetlenek és rendezetlenek, annyira telvék fogalmi zavarokkal és ellentmondásokkal, mintha ma kezdene először elmélni a művészetről”, viszont mégis „a kizsákmányolható költői szólásoknál lesipuskásként örömmel csap le Adyra, piszkálgatván a versei közt, *melyekhez felérnie nem adatott meg*. [...] Anélkül, hogy a *leghalványabb sejtelve volna* Ady igazi világnézetéről, művészi stílusáról, ennek törvényszerűségeiről és változatairól, költői modoráról, vakon ugrik neki egy pár Ady-versnek, s felháborító módon mer felháborodni ő, aki évek óta nem ült neki becsületes esztétikai szándékkal egy Ady-kötetnek sem, hogy annak értelme és szépségei kitárulkozhassanak előtte.”²⁹

Kosztolányi tehát a *Széphalomban* megjelent cikk szerint nemcsak erkölcsileg gazember, de rossz költő és gyarló esztéta, ráadásul buta is. Ezek után meglepőnek hat, hogy Zolnai – aki a cikket megrendelte Földessytől, beszerkesztette és megjelentette lapjában – a már idézett, szeptember 3-án írt levelét így folytatta: „Remélem azért, hogy a kis megjegyzés elolvasása sem fog elidegeníteni a *Széphalom*tól, amelynek nagy erkölcsi lökést adtál... [...] Egyébként készséggel fölajánlom a *Széphalom* összes tereit, ha megtsítnél bennünket azzal, hogy újság vagy hetilap helyett nálunk válaszolj összegzőleg az elhangzottakra. Ha a *Széphalommal* polemizálsz, azt is leközölném, sőt nem is válaszolnék rá, csak esetleg a köv. számban. [...] Ha óhajtod, továbbra is mindenkor készséggel rendelkezésre állok.”

Ezzel a lehetőséggel Kosztolányi nem élt. Szeptember 4-én válaszolt Zolnainak: „Köszönöm, hogy fölajánlod folyóiratod a válaszom számára. Több helyről érkezett hozzám hasonló ajánlat. De én úgy döntöttem, hogy egyáltalán nem felelek senkinek. Olyan irodalomban, ahol az ellentétes vélemény ekkora ingerültséget kelt, és a személyeskedés, vallásos fölháborodás ilyen orkánját kavargat föl, lehetetlen vitatkozni. Leghelyesebbnek tartom, ha minden »a régiben marad«.”³⁰ Ugyanitt kérte Zolnait, hogy küldje meg neki a *Széphalom* legújabb számát, amely szintén foglalkozik az Ady-üggyel, mert szeretné összegyűjteni a „papírheggyé dagadó anyagot”. (Megjegyzendő, hogy ezt a levelet Zolnai maga tette közzé. Kommentárja szerint a *Széphalom* Rosta-rovatában „kis közlemény jelent meg *Garázda Péter* tollából, Kosztolányi Dezsőnek [...] cikke [...] alkalmából”. Azaz: az álnevet nem oldja fel, s nem vallja be, hogy a Kosztolányit támadó cikket ő maga írta.”³¹)

Kosztolányi vélhetőleg megkapta a *Széphalom* vonatkozó – Földessy írását közlő – számát, mert soha többé nem küldött nekik kéziratot. (Földessyvel azonban állítólag kibékült: legalábbis Földessy állítása szerint, aki már Kosztolányi halála után írta: „Életemben is volt vele egypár melegebb találkozásom, a *Széphalomban* megjelent cikkem után is egy futó beszélgetésünk és kibékülésünk, de változtathat-e mindez azon az állásfoglalásomon, amelyre az ő Ady ellen elkövetett bűnös igazságtalansága rákényszerít.”³²)

²⁹ Kiemelések tőlem: BBT.

³⁰ KDL 583.

³¹ Zolnai Béla: *Kosztolányi levele az Ady-vitáról*. Irodalomtörténeti Közlemények, 1955/I. 113.

³² Földessy Gyula: *im.*, 18.

Zolnai lapja ezután nem foglalkozott közvetlenül Kosztolányi Ady-pamfletjével, indirekte viszont még kétszer visszatért rá. A lap következő számának Visszhang rovatában álszent iróniával idézik Németh László vonatkozó cikkének egy – Zolnainak nagyon is imponálható, az ő nézeteit alátámasztó – részletét: „Bármennyire is kerüljük a személyes polémiát, kénytelenek vagyunk konstatálni, hogy Kosztolányi Ady-cikkét még az Ady-kérdésben egyébként óvatos *Napkelet* is dezavualta: »Milyen volt Kosztolányi vitairata? A kritikus szemében szürke, törékeny, érdektelen. Tisztelem a teljesítményt, s tudom, ki Kosztolányi Dezső. De mit mondjak az ő öregágyúí kaliberéről? Csak csodálkozom. Mi vehette rá, hogy a *Pesti Hírlap*-beli ötletek játékpuskáit Adyra szegezze?... Csak le kell verni a fogalmazás vakolatát, s akárki kimutathatja e vitairat építészeti hézagait. Mi ez az írás? Baklövés!« (Németh László cikkéből, *Napkelet*, 1929:388.)”³³ Az 1930. évi első számban – tehát közvetlenül az előbbi után – a Beküldött könyvek rovat, s így az egész lapszám utolsó cikként, így az egyik lehangsúlyosabb szerkezeti helyen a nyilván az Ady-revízióra is utaló Kosztolányit idézik: „A Reggel, 1930. febr. 3. – A 17. lapon Kosztolányi Dezső beszédéből: »A magyar könyvek petrezselymet árulnak a könyvesboltok polcain. Kiszorítják az írókat azok, akik érdekesebbek náluk: a szobafestők és szobalányokból lett mozicsillagok. Minden önálló szabad véleményt gyanakvással fogadnak. A magyar irodalom vérengző pártok rémuralma alatt él. A gondolatszabadság ebek harmincadjára jutott, senki sem mer pisszenni sem.«”³⁴

Kosztolányi a tervezett, de meg nem jelent válaszában jegyzetei közt írta: „Csak az a baj, hogy az illetők az Ady-kérdésből, melyet megpendítettem, egy Kosztolányi-kérdést szerettek volna csinálni, mégpedig úgy, hogy minden költői és írói értéket megtagadtak tőlem.”³⁵ Feltehetően Zolnai, Földessy és a *Széphalom* személyeskedéseire is gondolt.

*

A kapcsolattörténet Kosztolányi Ady-cikke után másfél évre megszakadt. 1931 januárjában Zolnai Béla levélben kereste meg Kosztolányit, ezt a levelet azonban sajnos nem ismerjük, megsemmisült, elveszett vagy lappang valahol. Így azt sem tudjuk, hogy miért kérdezte Kosztolányit arról, amire Kosztolányi 1931. január 16-án szűkszavúan így válaszolt: „a Békéről szóló cikkem a *Pesti Napló*-ban jelent meg, a békekötés évében, a forradalom előtt.”³⁶ A rövidség mellett – bár ez általában jellemző a kései Kosztolányi leveleire – az elköszönés is az elhidegültségre utal: a régi „híved” helyett a semleges „üdvözlő” áll.

Kosztolányi nyilván nem emlékezett sem az írás címére, sem a pontos megjelenési dátumára, de nyilvánvalóan az 1918 legelején megjelentetett *Ábránd egy szóról* című cikkére utalt.³⁷ De még rosszabbul emlékezik Zolnai, hiszen 1926-ban a *Nyelvek harca* című, Kosztolányinak is elküldött tanulmányában éppen erre hivatkozik: „egy nyelvben sincs »jambusos« szó a béke fogalmának kifejezésére (KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: *Pesti Napló* 1918. jan. 1.)”.

³³ *Széphalom*, 1929. nov.–dec. 401.

³⁴ *Széphalom*, 1930. jan.–febr. 56. – A kiemelés tőlem: BBT.

³⁵ Kosztolányi Dezső: *Diktatúra és irodalom*. In: *Tükörfolyosó*, 715–727.

³⁶ KDL 616.

³⁷ Kosztolányi Dezső: *Ábránd egy szóról*. PN, 1918. jan. 1. In: *Uő.: Füst*. Szerk.: Réz Pál. Bp., 1970. 437–438.

Újabb, közel kétéves szünet következett a kapcsolatban, csak a *Széphalomban* adtak időnként hírt Kosztolányi munkáiról. Az 1931-es év első számának Beküldött könyvek rovatában a *Zsivajgó természet* című kis kötetről ennyi jelent meg: „A satirikus könyv virágok beszédeit közli. Egy példa: »Gyurgyalag. Roppant muris a nevem. Magyarosították. Azelőtt – neked elárulom – merops apiaster-nek hívtak.«,»³⁸ (Ráadásul a kis kötetben nem csak virágok beszélnek; az idézett gyurgyalag is: madár.) A következő dupla szám Beküldött könyvek rovatában pedig Kosztolányi *Romeo és Júlia*-fordításáról közöltek – immár valamivel hosszabb – ismertetést: „A klasszikus magyar Shakespeare modernizálására valóban elérkezett az idő, de Babits és Kosztolányi új fordításain is látszik, hogy mennyire erős itt a stílushagyomány és mennyire nem tud szabadulni a Shakespeare-tradíció a tizenkilencedik századi magyar klasszicizmus szókészletétől és dikciójától. Nincs is erre szükség. Sőt ma kétszeresen irodalmi értékük van az ilyen szavaknak, mint »lakomba«, »a kínok írja«, »megásandó«, »néki«, »adsza«, »pajzán lányka«, »bús orcáidat« stb., mert archaizáló hatást keltenek és egy régebbi múltra mutatnak vissza. Kitetszik ebből az is, mennyire rokon a két szellem: Shakespeare racionális-barokk stíluskritikája és a magyar biedermeiernek romantikából kinőtt józan okossága. Kosztolányi tudós és irodalmi költőisége méltón csatlakozik a »klasszikus« hagyományokhoz. Shakespeare-ben nem a »Sturm und Drang« titánját, hanem az urbánus zsenit érzékelteti.”³⁹

A cikk alatt megjelenő é. g. szignó az egyébként is álnévként használt Édes Gergely rövidítése, mögötte – akárcsak a Garázda Péter álnévnél – ismét Zolnai Béla rejtőzködik. Mindkét kis ismertetés beszerkesztése az ő érdeklődését mutatja, mindkettő a nyelv és a nyelvművelés szempontjából tesz észrevételeket, s emel ki részleteket. Mindenesetre érdekes jelenség, hogy a „kegyvesztett” Kosztolányi, akit Zolnai 1929-ben még – éppen Shakespeare nagyságával szemben, Boileau-hoz hasonlítva – kvázi műkedvelő, udvari írnoknak, de ugyanakkor dogmatikusnak is nevezett, most már Shakespeare rokon szelleme. Zolnai talán újabb kéziratot szeretett volna kérni tőle?

4.

1932-ben újabb „vitájuk” támadt. Zolnai ugyanis nemcsak Ady-hívő, hanem nyelvész is volt, ezért egyáltalán nem meglepő, hogy az 1929-ben megjelent Ady-pamflet után ekkor ismét megtámadta Kosztolányit – immáron annak nyelvművelői tevékenysége miatt.

Zolnai ismét csak a Garázda Péter álnéven írt gúnyos cikket Kosztolányiék mozgalmáról, *Pénzpuffasztás és nyelvszegényítés* címen, nem mellőzve a Kosztolányi elleni – ironikus megjegyzésekben nyelvet öltő – személyes támadást sem. „Az új nyelvújítási harc, amelyet a [...] *Magyarosan* c. folyóirat és Kosztolányi Dezső hirdetnek, egyik főprogramjával az idegen szavak kiirtását tűzte ki. Állítólag hatezer idegen szónak adtunk tanyát és munkát nyelvünkben, és legalább tizenkétezer magyar szavunkat tettük földönfutóvá és munkanélkülivé.

Ez így nagyon szépen hangzik és a nemzeti színű ruhába öltözött frázissal odiózus dolog szembeszállani... De mégis kénytelenek vagyunk, elvi és ténybeli alapon vitázni ezzel a

³⁸ Kosztolányi: *Zsivajgó természet*. Széphalom, 1931/1–2. 46.

³⁹ é. g. [Zolnai Béla]: *Shakespeare: Romeo és Julia*, ford. Kosztolányi Dezső. Széphalom, 1931/3–4. 93.

költői frázissal, bármennyire is örülünk neki, hogy Kosztolányi Dezső végre – egy ponton legalább – közös alapra és együttműködésre jutott az Akadémiával, amely oly sokáig hív-
vös ignorálással ment el az ő stílusújító lírája, szentimentális realizmusa és világirodalmi kultúrája mellett...”⁴⁰

De Zolnai tovább is ment a személyeskedésben. Ha a nyelvtisztító mozgalom valóban lelkiismeretesen végezné munkáját, „Kosztolányi Dezső verseiből is száműzni kellene a következő szép sorokat (kár volna értük, de ő maga kívánja)?

*Hurrázzatok e nyári hajlalon...
Korán keltem, felhúszom a rolót...
Mint sifonérban fájó, ócska kelmék...
Ballagtam haza a redakcióból...
Eszembe jut, egykor vidéken vőfény
Voltam s cilinderemen a verőfény
Táncolt...*

A költő Kosztolányi nagyon jól tudja, hogy a szavak hangulata fölér minden józan nyelvész meggondolással: hogy a *roló* nem egyértékű a versbe nem is szorítható vasredőnnyel; hogy a *sifonér* sohasem fogja kiszorítani az egyébként szintén nem magyar eredetű szekrényt, amint már a nóta (ejnye, hiszen ez is jövevényszó!) megmondja: olyan nincs a sifonérba’...”

A Zolnai által – két helyről, de forrásmegjelölés és -megkülönböztetés nélkül – 1932 végén idézett sorok Kosztolányi 1913-ban írt *A jó élet*, illetve az 1914-ben született 1914 című verséből valók. (Előbbi az 1916-os *Mák*, utóbbi az 1924-es *A bús férfi panaszai* című kötetben jelent meg.) Zolnai tehát közel húsz évvel korábbi szövegeken kérte számon Kosztolányi aktuális nyelvi felfogását.

Érdemes megjegyezni, hogy Kosztolányi az 1935-ben megjelent *Összegyűjtött költeményeiben* megváltoztatta az egyik példaként felhozott sort, s az 1914 című versből a *szekrény* szorította ki a *sifonért*:

*Vén limlomok vannak szívünkbe zárva,
mint a szekrénybe fájó, ócska kelmék.*

Zolnai bírálatának egyik fő tétele a nyelvtisztítás időpontja (s így aktualitása): „ha elfogadjuk elvi alapul az idegen szavak száműzését: akkor mi jöhet le a sorompót az 1932-es évvel”, mert „ha például már az Árpádok korában sikerrel működhetett volna egy nyelvtisztító hivatal, akkor Kosztolányi most nem beszélhetne nyelvtisztaságról, lévén ez a szép magyar szavunk is – szláv eredetű” –, írja. De mintha nem elég alaposan olvasta volna el az általa kritizált Kosztolányi-cikket, vagy támadó kedve esetleg annyira elragadta, hogy megfedkezett róla, mert ezzel éppen hogy nem vitatkozik a nyelvművelő költővel: Kosztolányi ugyanis éppen a megtámadott, *A nyelvtisztaságért* című cikkében írta, hogy az általa szerkesztett *A Pesti Hírlap nyelvőre* idegen szavakat helyettesítő magyarító szótára „az újabban gyökeret vert idegen szók magyar egyértékűit közli. Nem szerepelnek itt a régebben meghonosult jövevényszók, s az újabban közül azok sem, melyeket csak a mű-

⁴⁰ Garázda Péter [Zolnai Béla]: *Pénzpuffasztás és nyelvszegényítés*. Széphalom, 1933/1–5., 27–29.

veltebbek használnak.”⁴¹ Tehát az Árpádok korában átvett idegen eredetű szavakat sem lehet számon kérni rajta – mert azokat, elvi alapon, nem tartalmazza.

A *Széphalomban* megjelent támadás azonban, mindezekkel együtt, már Zolnai mondanójának egy higgadtabb lecsapódása. A cikknek a *Délmagyarország* 1932. évi karácsonyi számában (!) megjelent korábbi változata ugyanis korántsem ilyen visszafogott; abban Zolnai még keményebben személyeskedett. Ekkor még, nem meglepő, hogy a nyelvművelési vitában is szóba hozta régi vesszőparipáját: „Kosztolányi Dezső – *Ady megtámadása után* – végre egy táborba jutott azzal a tiszteletreméltó társasággal”, tudniillik az Akadémiával.⁴² És bár „mégoly szívesen látnók most végre beérkezni őt a halhatatlanok közé”, vitatkozni kell vele: „Nézzünk szembe azzal a tetszetős és demagóg frázissal, hogy az idegen szavak földönfutóvá teszik a magyar szavakat. Ez éppen olyan politikai, hamis jelszó, mintha azt mondanám, hogy Petrovics-Petőfi Sándor nem volt jó magyar ember, vagy hogy Gárdonyi-Czigler Géza sváb maradt világeletemben, hogy Babits szerb, Gvadányi olasz, Zrínyi horvát, Herczeg Ferenc, Tormay Cecil[e] nem magyarok.”

Zolnai ezen túl azt is fontosnak tartotta közölni a nyilvánossággal, hogy „e sorok írója [mármint ő, Zolnai] nem érzi magát kevésbé magyarnak, mint éppen Kosztolányi Dezső, aki megtagadja nevének (Desiderius) múltját, a *Stádium*-író Széchenyi szellemét, és aki nem veszi észre, hogy amikor Széchenyi *palotájáról* beszél, akkor is latin szót használ, amikor pedig azt írja, hogy »Széchenyi palotájában szellemiségünk múltját *kovácsolják*« – tulajdonképpen maga is tót szóval üldözi a magyar szavakat”.

Mivel a nyelvművelő mozgalom közérdekű célt tűzött ki maga elé, konkrét programmal és a megvalósítás gyakorlati tervével, így, mint minden karakteres vállalkozás, könnyen támadható lett. Zolnai támadása pedig nem egyedi eset volt. Az Akadémia Nyelvművelő Szakosztályának – s így az egész mozgalom – vezéralakját, Négyesy Lászlót nem sokkal a *Széphalom* cikke előtt Supka Géza „bírált” meg saját folyóiratában, a *Literatúrában*, „s célja láthatólag az, hogy az egész mozgalmat lejárassa, nevetségessé tegye. A leghatásosabb érvhez nyúl, a személyeshez. Semmi sem mulatságosabb, mint ha a tanárt tudatlanságában marasztalják el diákjai. Dr. Négyesy László egyik cikkét kapja elő, melyben éppen nyelvünk tisztaságáért száll síkra. Mondatait ízekre tépdesi. Azt igyekszik kimutatni, mennyire nem tud magyarul a mozgalom kitűnő vezére, aki másokat akar tanítani.”⁴³

Ugyanaz tehát a Négyesy elleni támadás stratégiája is, mint Kosztolányi esetében: nála az Ady-kérdésben azt igyekeztek kimutatni, hogy a pamflet írója mennyire rossz költő, a nyelvművelési vitánál pedig azt, hogy mennyire magyartalanul ír, s mégis mindkét esetben másokat akar „tanítani”.

*

Tizenkét évvel később, Kosztolányi halála után nyolccal, *Pörbe szállok Kosztolányi Dezsővel a magyar nyelv latinossága ügyében* címmel publikált Zolnai cikket, annak ürügyén, hogy korábban közreadtak egy olyan Kosztolányi-magánlevelet, amelyben a költő nyelvművelői

⁴¹ Kosztolányi Dezső: *A nyelvtisztaságért*. PH, 1932. dec. 17. In: Uő.: *Nyelv és lélek*. Szerk.: Réz Pál. Bp., 2002. 153–154.

⁴² Zolnai Béla: *Új nyelvújítási harc?* Délmagyarország, 1932. dec. 25. 11. – A kiemelés tőlem: BBT.

⁴³ Kosztolányi Dezső: *Nyelvtisztítók és nyelvpiszkitók*. PH, 1932. aug. 20., szept. 4. In: *Nyelv és lélek*, 134–143.

nézeteit írta le.⁴⁴ Az idegen szavak kérdésében tehát „nem Kosztolányival, a költővel és az *Édes Anna* halhatatlan írójával lesz” vitája, hanem a nyelvészszel, s ezért Zolnai a régi, korábban bevált módszeréhez folyamodik: „Az alábbiakban mindenekelőtt ismertetem a Kosztolányi szövegéből idézett állásfoglalást és kimutatom, hogy ez a szöveg ellentmond önmagának. Azután Kosztolányi verseiből idézek, a nagy költő dicsőségére.”

Először tehát a levelet idézi, amelyben Kosztolányi „fülsértőnek állítja az idegen szavakat, holott ő maga is leírta a következő idegen eredetű, elsőrangúan magyar szavakat: »Tisztelt Uram ... ész ... célja ... gyakorlati ... pont ... család ... kincse ... jelleg ... [...] idegen (!) ... szegény ... beszéd ... ereklje ... tíz ... munkáimat ... Kosztolányi Dezső«. Íme, az idegen szavak! Sapienti sat!”

Ezt követően pedig azt mutatja ki, hogy a költő Kosztolányi maga is használt idegen szavakat verseiben. Kosztolányi 1930-as évekbeli, nyelvről vallott nézeteinek cáfolására és persze „a nagy költő dicsőségére”, ismét citálja tehát *A jó élet* (1914) és az *1914* (1914) szöveghelyeit, de immáron idéz *A bal lator* című versből is:

„Téged dalollak: vasderekú lator!
Jéggé fagyott dac, néma, komor herosz.”

Csak hogy mindezt Kosztolányi 1904-ben írta, s később át is dolgozta, a kérdéses sort pl. így: „jéggé fagyott dac, szótalán óriás”. Zolnai ekkor tehát már nemcsak hús, hanem immár harminc évvel korábbi szövegekből keresett igazolást a halottal való vitájában. Gondolatmenetének végkicsengése ugyanilyen nehezen feloldható logikájú: „Kosztolányi nem purista volt, hanem annál sokkal több: magyar költő.”

Sapienti sat.

5.

A Széphalom taglalatja című, már többször idézett programcikkében írta Zolnai: „Szeged már egyszer meghódította Budapestet: a magyar katona erkölcsével, fizikai és szellemi erejével. Most a szegedi magyar írók indultak el, hogy a tollnak erejével hódítsanak. De nem ócska fringiókkal, elavult, rozsdás kardokkal indultak ám, hanem a legmodernebb szellemi tankokkal, [...] nem vizenyős szépirodalommal, »vidéki« fűzfapoétákkal, maradi tudománnyal indultak útra, hanem [...] tartalomban és formában versenyképes irodalommal.”⁴⁵

Ez a regényes-patetikus vallomás némi magyarázatra szorul. Az első hódítás, amire utal, a fehérterror kezdetét jelentő, 1919-ben Zadravecz István vezetésével Szegeden szervezett Nemzeti Hadsereg megindulása, amely azonban – az abba nem jelentkező szegediek helyett – elsősorban menekültekből és emigráns tisztekből állt. Feltehető a kérdés, hogy 1927-ben, a második nagy szegedi hódítás emlegetésénél Zolnai vajon kikre gondolatott, amikor „szegedi magyar írók”-at említett?

Gróf Teleki Pál volt miniszterelnökre, akinek négy hónapig valóban volt szegedi kötődése, igaz, tíz évvel korábban, amikor 1919. május 3-tól augusztus 12-ig Károlyi Gyula és

⁴⁴ Zolnai Béla: *Pörbe szállok Kosztolányi Dezsővel a magyar nyelv latinossága ügyében*. Magyar Nemzet, 1944. márc. 1. 9.

⁴⁵ Zolnai Béla: *A Széphalom taglalatja*.

Ábrahám Dezső szegedi kormányában kultusz-, ill. külügyminiszter volt? Vagy a Statisztikai Hivatal igazgatójára, az MTA másodelnökére, Vargha Gyulára, talán a született pesti Komjáthy Aladárra vagy a fővárosi tanárköltő Bodor Aladárra, netán az ifjú Szerb Antalra, aki ekkor Kőbányán tanított? A Debrecenben élő Oláh Gáborra, a Kolozsvárott élő Reményik Sándorra, a Temesvárról éppen ekkoriban Budapestre költöző Szabolcska Mihályra, vagy a Szegedre csak 1930-ban érkező Radnóti, esetleg magára Kosztolányira? Akkor, amikor a Szegedhez valóban ezer kötődésű, de innen „eltanácsolt” József Attilát mint „fűzfapoétát” lépten-nyomon glosszáiban gúnyolta ki.

Tény, hogy mellettük publikált a lapban Juhász Gyula, Móra Ferenc, Szalay József és persze Zolnai is, viszont a *Széphalom* valódi lényege mégiscsak az volt, hogy nem csak úgynevezett „szegedi írók” voltak szerzői, hanem „ezt a még gyöngye erőit támogatják már Budapestről is,”⁴⁶ és ezáltal „értékrendszerében, válogatásában a *Nyugat* nagy íróihoz igyekezett fölzárkóztatni a »hagyományos« ízlésű, s mind inkább kiüresedő, érdektelenné váló, ám politikailag preferált konzervatív irodalmat. Azaz: *egy közönségtörténeti fölzárkóztatás és kiegyenlítődé irányába alakította élő irodalmunkat*, ami pedig akkor a továbbhaladás elengedhetetlen művelődéstörténeti föltétele volt.”⁴⁷

A *Széphalom* országosan *egy* folyóirat volt, Szeged második világháború előtti kultúrtörténetében vitathatatlanul a legjelentősebb. Kosztolányi ennek a lapnak volt *egyik* szerzője, ráadásul érdemben csupán az első két évfolyamban (1927–1928). 1929-ben a lap főszerkesztőjétől eltérő véleménnyel nyilatkozott Adyról, és mivel „az Ady neve félmegjelte *Nyugat*-hagyomány védelmében Zolnai még az ízlése körébe eső írókkal is képes volt szakitani”,⁴⁸ a *Széphalom* sorozatos támadásoknak adott teret Kosztolányi ellen.

Még akkor is így van ez, ha 1939-ben, tehát már jóval Kosztolányi halála után őt méltató sorok jelentek meg a lapban. Ekkor ugyanis a Visszhang rovatában Szabó Lőrincet idézték: „Kosztolányi – mondotta Szabó Lőrinc a Kisfaludy Társaságban – költő volt, szenvedélyesen, tüntetően, forradalmian költő, egyik dísze a századeleji lírai megújulásnak, tökéletes teoretikusa, érdekes művésze mindannak, amire a szó színben és zenében kész. Döntő élménye ifjúkorában az érzéki világ vad és értelmetlen színpompája, férfikorában a világ üresedése, az impressziók ismétlődése és lekopása, a belső ember magára maradása s végül az állati lét megszűnésének komor iszonya volt, tetézve a rákos évek a lassú halál kínjaival. Összegyűjtött költeményeiben Európát olvasom; az anyag elsőrendű részében az örök Európát, a többiben a modernet.”⁴⁹

A Kosztolányi-”revízió” azonban csalóka. Közvetlenül az idézet alatt ugyanis egy Szabó Lőrincet kritizáló, hiteltelenítő szemelvénnyel következik. Sós Endre cikkét idézik (Magyar Hírlap, 1938. máj. 31.): „A *Széphalom* című folyóirat igyekezett méltó lenni *Széphalom* nagy tradíciójához. [...] A szegedi *Széphalom* kísérletet tett arra, hogy hidat verjen a múlt és a jelen, a tegnap és a ma között. Hasábjain békés egymásmellettségben jelentek meg öreg tanárok és ifjú diákok tanulmányai, versei. A *Széphalom* olykor-olykor szinte megteremtette a kettészakadt – vagy inkább százfélé szakadt – magyar irodalom egységét, és munkatársának tekintete, például [...] Szabó Lőrincet, a *Fény, fény, fény* költőjét és Baude-

⁴⁶ Zolnai Béla: Im.

⁴⁷ Lengyel András: Im.

⁴⁸ Lengyel András: Im.

⁴⁹ *Széphalom*, 1939. 55–56.

laire fordítóját, akiről akkor senki sem gondolhatta, hogy egyszer majd a Kisfaludy Társaság és a Turul Szövetség felé vezet az útja.”

Nyilvánvaló, hogy Zolnai az idézetek beszerkesztésével azt sugallja, hogy ha Szabó Lőrinc ilyen elvtelen és szavahihetetlen, akkor a Kosztolányiról írott sorait sem szabad elhinni.

*

„Kosztolányinak négy levele van a birtokomban” – írta Zolnai húsz évvel később.⁵⁰ „Kilényi Irmától kerültek hozzám, Juhász Gyula halála (1937) után. Kosztolányi már 1936-ban meghalt. Arra gondoltam akkor, hogy a leveleket a *Széphalomban* közlöm, de vártam vele. És a kiadás végül is elmaradt.”

Két cikkben – *Emlékezés Juhász Gyulára és a Kosztolányi, Nietzsche, Juhász* – közölte végül a négy, Juhászhoz szóló levelet, de azt is megjegyzi, hogy a fiatal Juhász és a fiatal Kosztolányi közti levelezés darabjai közt „vannak olyanok, amiknek közlése még nem érett meg, pedig rengeteg, mély és mélyreutaló európai probléma függ velük össze”.⁵¹ Hogy Zolnai 1957-ben mely levelekre gondolhatott, nem tudni. A nem sokkal később megjelent *Babits – Juhász – Kosztolányi levelezése* (1959) lényegében az összes levelet közli, és azóta sem került elő újabb. Nem valószínű, hogy Zolnainak esetleg valami olyasmiről volt tudomása, amit azóta sem ismerünk, inkább szeméremből vagy tapintatból hallgatott el bizonyos leveleket.

Mindkét írás Juhász Gyula kapcsán foglalkozik Kosztolányi alakjával: az előbbiben mint futó emlék szerepel, utóbbiban a német filozófus magyarországi hatástörténetének részeként. „Juhász Gyula nem szorult rá, hogy Kosztolányi figyelmeztesse őt Nietzschére”, írja itt, és kimutatja, hogy Juhász hamarabb ismerte Nietzsche tanait, mint Kosztolányi, aki ráadásul következtetlenségül alkalmazta azokat (ha nem épp ellentmondott nekik).

Az *Emlékezés...*-ben közli a tényt, hogy „Kosztolányi nem volt tagja a nagyváradi »[A] Holnap« társaságnak”, de ehhez véleményét illetve sokat sejtetően még annyit tesz hozzá: „A társaság neve a jövőbe mutat...” A sugalmazott kritikát Kosztolányi modernizmusával szemben a második tanulmányában fejti ki: „Kosztolányi mindig múltbanéző ember volt. [...] Hiányzott belőle a Nietzsche és az Ady profétizmusa.” Viszont „a konzervativizmus Kosztolányinál talán kissé dandyizmus és szenvelgés is volt, bizonyos gentry-póz, mint például a címeres, kékszínű pecsét használata a levelek lezárására”. Ehhez lábjegyzetben teszi hozzá: „A Kosztolányi-család előnevei: alsó- és felsőkamenici, nemeskosztolányi és felsőlehotai...” 1958-ban ez bűn, ráadásul Kosztolányi „már az egyetemen összeveszett [...] Vágó Bélával, a későbbi népbiztossal, a marxista irodalomszemlélettel szemben az elefántcsonttoronyt védve...”, hiszen „pályája tetőpontján is a *l'art pour l'art* hívének vallotta magát”, ráadásul van olyan verse, amely „arisztokratikus attitűdöt mutat,” és még „túlhajtottan intellektuális faragványt” is magyarított.

A levelek közlésének idején kegyetlen vádak ezek. Ráadásul az egyikben még található egy igazán – Zolnai szavával – „kényes passzus” is: „Az a mondat, hogy jólesik Kosztolányinak, miszerint Juhász »a magyarság jogait is védi«. Mi lehet ez? Fajvédelem? Soviniz-

⁵⁰ Zolnai Béla: *Kosztolányi, Nietzsche, Juhász*. Irodalomtörténet, 1958/3–4. 389–405.

⁵¹ A közölt levelek: Szabadka 1905. jan. 5., Szabadka, 1905. júl. 19., [Bp.,] 1906. aug. 24., Budapest, 1909. nov. 17.

mus? A konzervativizmusa azonosítás a magyarsággal? (Amint később a sváb származású Rákosi Jenő tette a valóban »fajmagyar« – ha van ilyen – Ady Endrével szemben.)”

Írta ezt 1958-ban az a Zolnai Béla, aki 1919-ben, a Tanácsköztársaság bukása után a *Virradat* című szélsőjobboldali napilap munkatársa volt, és aki 1929-ben beszerkesztette a *Széphalomba*, hogy A Hétnél egykor munkatársai voltak, „olyan eminensül keresztény-párti írók, mint Lendvai István [...], a »harmadik« Magyarország későbbi harcosa, Rozványi Vilmos, az *Új Nemzedék* munkatársa [...], Surányi Miklós, a *Nemzeti Újság* vezércikkírója [...] és Zilahy Lajos, az elegáns és fehér író”.⁵² (A *Széphalomba*ban különben végig virágzik az irredenta gondolat – ennek kiszemelvényezése azonban nem e dolgozat feladata.)

Kosztolányinak azonban – 1957–58-ban – nemcsak nemesi származása és a költészet öncélúságába vetett hite volt a bűne. Zolnai külön kiemelte Kosztolányi Juhászhoz 1905. július 19-én írt levelének két mondatát: „Csak előre: a babérkoszorú (és talán egy Kufstein) vár reánk. De azért csak előre”, s ezeket akképp magyarázza, hogy „Kosztolányi Kufsteinra céloz, amit verseiért – Juhász Gyulával együtt – esetleg szenvedni fog. Nyilván forradalmár érdemekre gondol és titkos Wunschtraumja, hogy merész költőként Kazinczy dicsősége várjon rá. *Magánbeszélgetéseiben – talán szabad már erről írni, magam is tanú vagyok rá* – Kosztolányi Adyval szemben magának vindikálta az új magyar költészet megújulásának érdemét.”⁵³

Zolnai sajátosan értelmezi a húszéves Kosztolányi levelének kiragadott mondatát, nyilvánvalóan saját előfeltevéseihez igazítja a sorok vélt jelentését. Mindenesetre saját szavainak igazolására ismét személyeskedik, amikor Kosztolányi „magánbeszélgetéseiben” elhangzottakra utal. Ráadásul kontaminál is, hiszen az idézett levél keltezésének idején, 1905-ben nem vehetett részt Kosztolányi társasági szavainak elhangzásakor, hiszen akkor még nem ismerték egymást – valószínűleg későbbi beszélgetésekre céloz.

A Nietzsche-dolgozatban pedig az az alábbiakat tartotta fontosnak megjegyezni: „Ismeretes Kosztolányinak meglepetésként ható állásfoglalása Ady ellen, húsz évvel az együtt harcolt harcok után. (Vö. *Széphalom*, 1929. 286.) Ismeretes csatlakozása a purista mozgalomhoz (vitája Schöpfung Aladárnak a *Nyugatban* megjelent cikkével), pedig éppen Kosztolányi volt az, aki a legszebb idegen szavakat használta költeményeiben és aki az *Esti Kornél* egyik fejezetében hálát mond egy török lánynak azért, mert 330 legékesebb szavunkat a törökségtől kaptuk... A kérdés-komplexum vizsgálata Kosztolányi biográfusaira tartozik.” Azaz tételesen leírja a kapcsolattörténet nagy nézetkülönbségeit (Ady megítélése és az idegen szavak szerepe), az Ady-ügyben pedig ismét csak saját cikkére (*Kosztolányi árulása*) utal; s nem, mondjuk, a Kosztolányiéra vagy Földessy Gyulára.

Zolnai tehát negyven évvel Ady halála, harminc évvel Kosztolányi „árulása”, s több mint húsz évvel Kosztolányi halála után még mindig Adyt védte vele szemben. Nem bocsátott meg neki. Talán ezért is, hogy soha nem írt portrét vagy önálló visszaemlékezést róla. Pedig, láthattuk, lett volna miről.

⁵² Gedeon Jolán: Im.

⁵³ Zolnai Béla: *Emlékezés Juhász Gyulára*. – A kiemelés tőlem: BBT.

LENGYEL ANDRÁS

„A földmíves verset ír”

A KÖLTŐ-FÖLFEDEZŐ KOSZTOLÁNYI

Az Érdekes Újság 1924. március 6-i számában, a 6. oldalon, az első hasáb alján egy vers olvasható, Báski (helyesen alighanem: Baski) Imre Verse:

*Mért nyom engem ez a gyász, ez a bánat?
Beteg vagyok, lelkem, testem oly fáradt.
Mintha volnék egy vén kolduló zenész,
Kinek kopott hegedűje is nehéz.*

*Vagy azért érzem a gyászt túlnehéznek,
Hogy azok az új boldogok lenéznek,
Kiknek a szerencse azért kedvezett,
Mert énnekem minden kincsem elveszett.*

*Néznék rám ismerős hadi gazdagok,
Várják, köszönjek szíves nagy jó napot,
De szívemből köszönést ki nem húznak,
Megtakargatom a rokkant koldusnak.*

E három strófa önmagában ma már aligha keltené föl érdeklődésünket, de csillagos lapalji jegyzet is társul hozzá: „E vers szerzője egyszerű földmívesember, akit nemrégiben hosszabb cikkben Kosztolányi Dezső mutatott be Az Érdekes Újság olvasóinak.” Ez az információ már, valljuk meg, annál meglepőbb: Kosztolányi mint egy parasztköltő fölfedezője! Az, persze, hogy egy parasztember verset ír és publikál, nem volt annyira váratlan fejlemény, mint amennyire ma egyesek esetleg hiszik. A 19. század végétől már jól érzékelhetően zajlott a magyar parasztság oralitásból való kilépése, s az agrárszocialista lapokban már rendre föltűntek az olvasói „levelekkel”, apró cikkekkkel, olykor versekkel jelentkező parasztok. Sőt egyik sorstársuk, Csizmadia Sándor mint „vörös költő” már országos hírnévre vergődött. De volt rendszeresen cikket író és publikáló parasztgazda is: a vásárhelykutasi Gregus Máté például mind gazdasági szervezőmunkájával és teljesítményével, mind írásaival figyelmet keltett. S kétségtelen, e fejleményben, bár egyelőre alig-alig ismert, valóságos, „élő” történeti trendről volt szó. Olyannyira, hogy az 1930-as évek nagy s már jelentős társadalmi bázissal is bíró irodalmi áramlatának, a népi írók mozgalmanak egyik vonulata az önmagáról hírt adó parasztkultúra képviselőiből állt össze (pl. Veres Péter, Szabó Pál, Sinka István, Sértő Kálmán). Mindez, ismételjük meg, egy nagy

történeti trend volt, amelynek lényege egy nagy, addig csupán oralitásban mozgó társadalmi csoportnak az oralitásból az írásbeliségbe való (részleges) átlépése. Baski Imre tehát csak egy volt a többiek között, noha az, amivel ő is föltűnt, az 1920-as évek elején még egyáltalán nem számított szokványosnak. Annál meglepőbb azonban, hogy fölfedezője és bemutatója szerepét éppen Kosztolányi Dezső vállalta magára. Ez, valljuk meg, a róla máig élő sztereotípiákba nem illik bele.

De, kérdezhetik, hol van az a cikk, amelyikben Kosztolányi bemutatta Baski Imrét? Ilyen cikk nincs az eddigi legteljesebb gyűjteményben, a Réz Pál-féle életműsorozatban, s tudomásom szerint egyetlen kutató sem hivatkozik rá. Ám ha Az Érdekes Újságot visszafelé kezdjük el lapozgatni, az 1923. február 8-i számban megtaláljuk a bemutató cikket: *A földműves verset ír*. A cím alatt egész alcímcsoport: – *Baski Imre, a parasztköltő*, – *Tanulmány egy lélekről*. – „*Jó-e ez a hasonlat?...*” Maga a cikk, amely a „földműves-poéta” három versét (*A földműves*, *Legszomorúbb karácsony*, *Ősz*) is tartalmazza, aláíratlan ugyan, de bizonyosan Kosztolányi műve. Nemcsak a már idézett szerkesztői jegyzet visszaütalása teszi ezt nyilvánvalóvá, de – s mindenekelőtt – maga a cikk megszövegezésének módja. (Még Kosztolányi kedvenc, s rá nagyon jellemző határozószója, a *künn* is fölbukkan a szövegben, anakronisztikus módon a „földműves-poéta” szájába adva a szót.)

S Kosztolányi szerzőségét állítja előtérbe az a mód is, ahogy a szerző az egész problémát megragadja. Baski Imrében őt, jellemző módon, nem annyira a szociokulturális jelenség izgatta, hanem a per excellence irodalmi probléma: *Hogyan születik a költő?* Már a cikk nyitása ezt a kérdést helyezi középpontba: „»A költő születik és a szónok lesz«, – tartja a régi latin közmondás. De hogy születik a költő és mikor? Semmiesetre sem akkor, mikor a kisdedet először megfürdetik és az első kamillateát csöpögtetik gyenge ínyjére. // A költő születése olyan rejtély, melyet többnyire nem látunk, ismeretlenül titokban történik, lelki okok, különös rázkódtatások és élmények hatása alatt úgy hogy, aki húsz éves korában még nem volt költő és sohasem gondolt írásra, harminc vagy negyvenéves korában az lehet.” (17.) Baski Imre esetében Kosztolányi a költő születését figyeli meg s írja le. „Most itt egy külsőségeiben és belső mivoltában nem érdektelen történetet mondunk el olvasóinknak, mely majdnem szemléltető módon mutatja be, hogy határozza el magát valaki a betűvetésre.” (17.) Ez a nézőpont, ez a figyelem, úgy vélem, jellegzetes kosztolányis gesztus, a *homo aestheticus* gesztusa, akit a szociológiai adaléknál jobban érdekel a poétikai mozzanat.

Ám Baski Imre esetének bemutatása, bármily meglepő is ez esetleg, nem pusztán parasztságtörténeti adat, egyben Kosztolányi életrajzának ismeretéhez is fontos adalékokat szolgáltat. A cikk ugyanis a személyes kapcsolat fényében mutatja be a parasztköltőt. Kiderül, hogy három évvel korábban, azaz valamikor 1920 elején ismerte meg, akkori lapja szerkesztőségében:

„A háború után betoppan a szerkesztőségbe egy őszbe csavarodott hajú, feketeruhás magyar. Azt keresi a munkatársak közül, ki a versekkel foglalkozik.

– Baski Imre vagyok, – mondja – földműves.

Magyar földműves budapesti szerkesztőségben, a füstfellegek között, villanylámpák alatt, telefoncsörömpölés közepette. Különös látvány. Hozzá egy daloló földműves, ki ákombákom betűkkel, dirib-darab papírra verseket ír. Akár a pacsirta a szobában.” (17.)

A hozott verseket, a cikk szerint, Kosztolányi „formásak”-nak találta: „egyszerű érzések szólalnak meg bennük, ízes magyar nyelven”. De (s ez már a szituáció hatalma!) a versnél ezúttal jobban érdekelt az, „hogyan szánta rá magát [Baski Imre] a versírásra”. S a cikk e pontján, a párbeszédese formában előadott ismerkedés-történetre érdemes fölfigyelnünk. A szituáció az életmű ismerőiben már az ismertség érzetét keltheti:

„– Hány éves?

– Negyvennyolc.

– Mikor írt először verset?

– Most kérem, a háború után.

– Azelőtt soha?

– Soha.

– Mivel foglalkozott?

– Szántottam, vetettem. Van egy kis földem, künn Csepelszigeten, Maklárón.

– És hogy jutott eszébe a versírás?

– Isten tudja – és vállalt vont. Azaz talán azért, mert két fiam meghalt a háborúban. Az egyik elesett a harctéren, nagyon sokat sirattam, a másik betegen érkezett haza és itt halt meg. Aztán nem tudtam mit csinálni. Hát verset kezdtem írni.” (17.)

A történetnek ezt a pontját a szerkesztő és/vagy a cikkíró oly fontosnak ítélte, hogy a cikkhez közölt fénykép-illusztáció (a 23. lapon) három fotóból áll: „Baski Imre, a földműves-költő, két hős halált halt fiával.” Középen az apa portréja, mellette, jobb és bal oldalt a két katonaruhás fiú egész alakos képe. Úgy látszik (a bemutatás szövege is, a képi illusztráció is erre vall), hogy azok a „lelki okok, különös rázkódtatások és élmények”, amelyek versírásra készítették, azaz költővé változtatták Baski Imrét, Kosztolányi szerint e személyes tragédiában gyökereztek.

S itt, ezen a ponton érdemes emlékezetbe idézni Kosztolányinak a *Vérző Magyarországra* (1920) írott novelláját, az *Égi jogászt*. Ennek címszereplője Kaszás-Kis János, aki a háború, majd a román megszállás okozta trauma következtében „fűzfapoétává” válik. A novella voltaképpen ennek a költővé válásnak az esettanulmánya, példázatszerűvé növesztve. Kaszás-Kis János egész életében napszámos volt, írni-olvasni alig tudott, megszkott életéből csak a háború, majd a háború végi fejlemények emelték ki, s verscsinálásba csak akkor fogott, amikor a megszállók általi megalázása kiforgatta önmagából. Az *Égi jogászban* Kosztolányi nem tagadta meg önmagát, hosszan elidőz annak a folyamatnak a leírásánál, amely – előbb csak élőszóban, véletlenszerűen, majd írásban, már tudatosabban – a napszámosból versfaragót csinál. A novella ugyan nem hagy kétséget afelől, hogy Kaszás-Kis János „fűzfapoéta”, „aki valamit hasonlított Hazafi Veray Jánoshoz”. De mégis, ez a Pestre fölvetődött parasztember, aki a magas költészet mércéjével mérve legfőljebb csak furcsa, kinevetett és megalázott különc lehet, az *Égi jogász* (s az 1920-as Kosztolányi) diagnózisa szerint esendőseivel egyetemben is a „magyar költő” példázatává válik. „[Ő] volt ebben a hűtlen országban a hűség, ő volt ebben a rothadt városban [Budapesten] a megalázott szenvedés, a pokolba hullajtott ártatlanság, a jogászfajta szent prókátora, a leggyilkosabb világtörténelmi pör égi fiskálisa, a vértanú, kürtös és apostol, a dalolni és szólni nem tudó igric, aki csikorgó-ízetlen rigmusokban jajgatja ki barbár fájdalmát, a századokig parlagon hagyott parasztság magáraocsúdása, Komárom, Kassa, Pozsony, Eperjes, Losonc, Szabadka, Temesvár, Arad, Nagyvárad, Kolozsvár, Marosvásárhely ke-

serve, egy nép ki nem szakadható halálordítása. // Ő volt a magyar költő” (*Vérző Magyarország*. Bp. 1920. 234.).

Nem kétséges, persze, az *Égi jogász* fiktív szöveg, Kaszás-Kis János nem feleltethető meg a történeti Baski Imrével, a két sors, a novellabeli és a valóságos lényeges pontokon különbözik. Azaz az *Égi jogász* nem kulcsnovella. De van rokonsága a valós eseménnyel. A két sors és a különbözőségeiben is azonos szerep mélyszerkezete megegyezik. Az *Égi jogász* és a cikk ugyanazt az alapvető lelki történetét „meséli” el két, merőben más nézőpontból, más modalitással. S aligha merész a föltételezés, hogy 1920-ban Kosztolányi nem nagyon sok ilyen „fűzfapoétát” ismerhetett személyesen. Sőt, megkockáztathatjuk, csak egyetlen ilyen, számára modellként szolgáló, példázattá emelhető „földmíves-poéta” ismerőse volt: Baski Imre. Aki fölkereste őt az Új Nemzedék szerkesztőségében, s megmutatta neki verseit, beszámolva sorsáról is.

Az *Égi jogász* történetalakítását és narrációját persze legalább annyira Kosztolányi akkori, aktuális beállítódása és nézőpontja alakította, mint amennyire a „modell” személyes példája, sorsa. De így is jellemző, hogy Baski Imre személye és példája volt az, amit az irredenta antológia „kurzista” szerzője a „bűnös várossal” aktuálisan szembeállíthatott.

*

A beállítódás és a nézőpont megváltozása min se mérhető le jobban, minthogy a cikk – a találkozás után csak három évvel született meg. S a cikkben már nincs nyoma sem az *Égi jogász* apokaliptikus légkörének, sem a verselgető parasztember mitikus megnövelésének.

A cikk megszületésének közvetlen előzményeiről maga a cikk már csak így ad számot: „Közben elmúlt három év. A földmívest nem láttuk, ma újra bekopogtat. Egy-egy versét megjelentették és az ő kis falujában sokat beszéltek róla a népek. Bodroghy Zsigmond, a népdalszerző, meg is zenésítette egyik dalát. Mint mondja, sokat olvasta közben Petőfit és Aranyt” (17.). A változás Baski Imrénél is, Kosztolányinál is észlelhető. Baski „most már ideges”, az alkotás műhelygondjai is foglalkoztatják. Jó-e egy hasonlata, melyik szóalak a helyes stb. De Kosztolányi is más, mint az *Égi jogász* szerzője volt. A „földmíves-poétát” most már nem növeli mitikussá, sőt ’helyére teszi’: „Ne olvasson semmit, ne tépelődjön, hanem írjon a maga mulatságára” – tanácsolja neki. De azért, mindent összevetve, három versét mégiscsak a nyilvánosság elé segíti.

S föltételezhető, hogy az 1924-ben közölt *Vers* megjelenésében is volt szerepe.

Az Érdekes Újság következő, 1924. évi 11. számában pedig maga Kosztolányi közölt A *magyar paraszt* címmel verset:

*Csak akkor látod őt, ha szürke éjjel
Száguld tovább a gőzvasút veled
S a hajnal mérgező lehelletével
Leng tejszínű az alvó táj felett.*

*Merengve megy előre: méla, álmos,
Lovát magára hagyja szántani,
Olykor kitarja karját, mint a táltos
S csillognak inge hősín fodrai.*

*Roskadt inakkal jár útjában aztán,
Bölcs mélabú van napsütötte arcán,
De szem nem látta őt könnyezni még.*

*Mint egy bús isten jár a zöld mezőben,
Döbbenve nézem, mint halad előttem
És nem tudom, mi bántja nagy szívét.*

Ez a vers persze nem ekkor, hanem sok évvel korábban született, az itteni nem is első közlése volt, de beszédes, hogy Az Érdekes Újságnak Kosztolányi ekkor mégis ezt a versét adta újraközlésre.

*

A tüntetően zöld tintával író és a politikát mélyen, deklaratív megvető, önmagát *Desiré* pózában láttatni szerető Kosztolányitól, hiedelmeink szerint, meglehetősen idegen volt minden rusztikus fejlemény, így a népi mozgalom is. E képet, bár nyilvánvalóan csupán a külvilágnak szóló szerep egyik eleméről van szó, mai tudásunk alapján nem szükséges felülvizsgálni. De azért, mint minden sztereotípiát, ezt sem fölösleges árnyalni. Bármennyire is nem szerette a népieket, azt kell tapasztalnunk, hogy a költészet mégis összekapcsolta a parasztköltők egyikével-másikával – például, meglepő módon, a fölöttébb kétes hírű és szerepű, életét elzüllötten befejező Sértő Kálmánnal. Róla, tudjuk, 1933. március 26-án méltató cikket írt, áprilisban – igaz, vezetéknévének említése nélkül – nyilvánosan anekdotázott: jól láthatóan tartotta vele a kapcsolatot. (Vö. Bíró-Balogh Tamás, Jelenkor, 2010. február, 242.) Nem itt válaszolható meg, persze, a kérdés, hogy mi motiválta ebben a meglepő kötődésben, mennyi része volt benne Sértő tagadhatatlan költői tehetségének, s mennyi valami más, egyelőre ismeretlen és rejtélyes motívumnak. De a tény, bármily meglepő, tény. S kimondható, irodalomtörténet-írásunknak számolnia kell Kosztolányi érdeklődésének egy olyan – rejtőzködő – szálával is, amely Baski Imrétől Sértő Kálmánig terjed, s amely egy, az övétől gyökeresen különböző szociokulturális összefüggésrendbe tartozik bele.

Ám maga a figyelem a Baski Imrét fölfedező 1923-as cikk ismeretében talán már nem is annyira érthetetlen.

Danse macabre a metróállomáson

TÉREY JÁNOS: JEREMIÁS AVAGY ISTEN HIDEGE

**Magvető Kiadó
Budapest, 2009
146 oldal, 2490 Ft**

A fülszöveg eligazító sorai szerint a legújabb Térey-opus magyar trilógiává egészíti ki a Papp Andrással közösen írt történelmi tragédiát, a *Kazamatákat*, valamint az *Asztalizene* című társalgási színművet, mégpedig elsősorban a múlt–jelen–jövő hármas relációjában. Az előbbi az 1956-os események egyetlen mozzanatát, a Köztársaság téri pártház ostromát emeli ki, míg az utóbbi a jelen Budáján játszódik, szereplői huszonöt és negyven év közötti fiatal, középosztálybeli értelmiségiek. A *Jeremiás avagy Isten hidege* pedig „a jövő Debrecenjébe röpít, ahol már metró köti össze Apafáját a Tócsövölggyel”. Amikor az életmű alakulásának újabb mozzanatait a műfajiság aspektusából vesszük szemügyre, mindenképpen érdemes a szerzői célkitűzésre figyelni. Miként Térey előző kötete, az *Asztalizene* utószavában megfogalmazta, az elmúlt években a hiátusokat kereste, vagyis olyan műfajok felé fordult, amelyek az irodalmi kánonban meghatározó szerepet játszanak, ám az utóbbi

időben tetszhalott állapotba kerültek. Hogyan kelthető életre a verses regény? Milyen a drámai költemény teherbíró képessége az ezredforduló tájékán? Milyen perspektívákat kínál ma egy „vérbeli polgári színjáték” – Szomory után szabadon? Vagyis hogyan gondolhatók tovább és tehetők élővé a magyar irodalom bizonyos klasszikus műfajai? Térey tehát ezekre és hasonló kérdésekre próbált választ találni izgalmas kísérleteiben. Ennek lenyomataként született meg a *Paulus, A Nibelung-lakópark*, valamint az *Asztalizene*, s az újabb interjúk és folyóiratokban közölt részletek azt is nyilvánvalóvá tették, hogy a szerző ismét verses elbeszélésen dolgozik. Az említett törekvések természetesen új szempontrendszerrel gazdagították a Térey-líra horizontját: a hangsúlyok áthelyeződését már a *Sonja útja a Saxonia mozitól a Pirnai térig* című válogatott (és új verseket is közreadó) kötet demonstrálta, ám még nyilvánvalóbbá tették a 2006-os *Ultra* szövegei.

Misztérium nyolc képben – hívja fel az olvasó figyelmét a *Jeremiás avagy Isten hidege* alcíme arra a vallásos műfajra, amelyre a szerző ezúttal összpontosít. Már a 0. jelöléssel ellátott kezdő és befejező kötetegység, vagyis a nyitány és a zárókórus segítségével kijelöli azt az irodalomtörténeti kontextust, amelyhez művével kapcsolódik. Közli ugyanis Ráday Pál 210. dicséretét, valamint Szenci Molnár Albert XXV. zsoltárát. A klasszikus szövegek interpretálásával tehát Térey olyan keretbe foglalja saját művét, amely még inkább megvilágítja, hangsúlyozza az ábrázolt világ és figurák jelentéktelenségét, kisserűségét, s egyúttal felhívja a figyelmet ironikus látásmódjára. Másrészt a két szemelvénny az opus debrece-

ni vonatkozásaira is rámutat, ugyanis a Ráday-szöveg forrása egy 1751-es, Debrecenben megjelent kiadvány, az pedig közismert, hogy Szenci Molnár vándoridiákként megfordult a városban.

A befogadó számára hamar nyilvánvalóvá válik a mű bibliai utalásrendszere, s mindekelőtt a két Jeremiás, a címszereplő és Jeremiás próféta párhuzama. Térey Jeremiása azonban alapvetően más karakter, ő egyáltalán nem profetikus alkat. Országgyűlési képviselő, aki listán jutott be a parlamentbe. Hétvégére hazalátogat szülővárosába, Debrecenbe, s a közlekedési vállalat sztrájkja miatt ott reked. Ez a situáció már önmagában is rendkívül abszurd: Térey futurisztikus Debrecene metróvonallal rendelkezik, ami történetünk idején nem használható, nem lehet eljutni a város egyik pontjából a másikba. Ezt a mozdulatlanságot, süppedtséget, röghöz kötöttséget erősíti a szinte elviselhetetlen kánikula (hármás fokozatú hőségriasztás, totális vízkorlátozás van érvényben). A szín tehát a burjánzó nagyalföldi metropolisz, voltaképpen egy „mintha-Debrecen”, amely „[s]e szebb, se csúnyább, mint a létező. Váratlanabb. Ami volt, és ami van; ami nincs már, és ami lesz vagy sohasem lesz: mindez együtt.” (8.) A további események – miként a szerzői utasítás hangsúlyozza – Jeremiás elméjében, kvázi álmában zajlanak, valamikor a nem túl távoli jövőben, de talán precízebb úgy fogalmazni, hogy „kívül az időszámításon”. Jeremiás a metróállomáson téblábolva álmában múltjával szembesül: „Én mégis visszajöttem a tilalomfáimhoz, / A hajdú regulákhoz. Oda van a kedvem máris. / Látom az utcát, ahol ötévesen őrzöngtünk.” (16.) A metrót Apafájától Tócsóvölgyig az életutat szimbolizálja, melynek stációi a metróállomások (közülük Apafája és a Millennium tér az utca szintjén, a Verezstemplom, a Városháza, a Külsővásártér és a Tócsókert a föld alatt található, majd a Tócsóvölgybe már a föld felett érkezik a szerelvény). Jeremiást alászállásán, képzeletbeli utazásán barátja, Cucor kíséri végig (miként Vergilius egykor az *Isteni színjáték* főhősét, de a *Tragédia* Lucifere éppúgy eszünkbe juthat, aki színről színre vezeti Ádámot). „Ha már itt vagy, / Muszáj a vonalon végigmenned” – mondja hősünknek. (128.) S bár a fikció szerint Jeremiás halad állomásról állomásra, mégis az ő állapota tűnik statikusnak, miközben felvonulnak előtte élete szereplői. Elsőként édesanyja és kishúga, Palánta érkezik, aki képtelen az emberi kommunikációra, és semmilyen érintést nem tűr. Majd jönnek az egykori szerelmek, Mókus, Skarlát Johanna („nagy szemű, kun lány”, aki személyzetis egy szoftvercégnél) és dr. Poroszlay Sarolta, Debrecen polgármester-asszonya (folyton utazgat, de a várossal nemigen törődik), bevonulnak az egykori osztálytársak, barátok és ellenségek. Nemcsak élők, holtak is érkeznek, ugyanis a darab harmadik, a Fényes udvarban játszódó jelenetében a város régi polgárai lépnek elő sírjukból. Köztük van Pocsaji bácsi, a Fényes udvar házmestere, aki fogorvos volt ugyanott, Maluska Dorottya, aki „reformkori toalettbten” lép színre (kolerában halt meg), Ruzicska Mátyás, egykori debreceni mészáros (vízkórban hunyt el, később hullarablás áldozata lett), Verrasztó Miklós, építőmester (a saját lakásán gyilkolták meg) és Reszegi Lajcsika, aki lakástűzben veszítette életét. A haláltáncszerű jelenésben valamennyien bemutatkoznak, majd elmesélik saját történetüket, azt követően pedig távoznak, hogy visszafeküdjenek sírjukba.

Bár Jeremiás időnként filozofikus gondolatoknak ad hangot, beszédmódja pedig gyakorta rájátszik a Biblia nyelvhasználatára és a liturgikus retorikára, mondandója ilyenkor rendkívül ironikusnak hat. Jó példa erre, amikor így fogalmaz: „Térj eszedre, ó Jeruzsálem, / Hogy el ne szakadjon tőled a lelkem; / Hogy pusztává ne tegyelek téged, Lakhatatlan földdé!...” Annál is inkább, mert így folytatja: „Legszívesebben karikás ostort pattog-

tatnék.” (128.) Térey műve egészen végigviszi azt az ironikus látásmódot, amelyet az olvasó alapvetően a kisszerű téma és a megidézett műfaj, kulturális hagyomány, valamint a címszereplő és a bibliai próféta alakja közötti kontrasztnak köszönhetően érzékel. Az említett írói szemléletet erősíti a vezetőknév (Nagy) megválasztása is. Ugyancsak beszédes, hogy a címszereplő a mű végén – mielőtt Szörnyű Ottó egy jól irányzott lövéssel leteríti – a zakója alól elővett szabászolló segítségével kivágja a saját nyelvét.

Már a szerző korábbi munkáiban megkülönböztetett szerepet kaptak a városok mint költői terek, így Varsó, Drezda és természetesen Pest, utóbb pedig Buda. Az *Ultra* kötet Jékely Zoltán emlékének ajánlott, *Hadrianus Redivivus* című hosszúversében a mai Óbuda és az egykori Aquincum kopírozódik egymásra, az *Asztalizene* helyszíne pedig a XII. kerületi Királyhágó tér, pontosabban az ott található White Box nevű étterem-kávéház. Onnan nézve kerül egymással szembe az itt és az odaát, a fent és a lent, vagyis a Duna budai és pesti oldala, a két különböző felfogás és perspektíva. A szereplők szemléletét találóan és provokatív módon fémmjelzi a darab Máraitól származó mottója: „Budán lakni világnezet”. Térey kitüntetett locusai között kell említenünk szülővárosát, Debrecent. Több szövegében, versben és prózában vetett számot a fölnevelő közeggel. A *Sonja útja a Saxonia mozitól a Pirmai térig* verseiből (különös tekintettel az első két ciklus szövegeire) egy (ön)életrajzi narratíva konstruálódik, újraalkotva a beszélő Debrecen-élményét, bejárva ismét a gyermekkor emlékezetes tereit, előtérbe állítva a szülővárosból kivonuló, a fővárost meghódítani, birtokba venni szándékozó ifjú költő alakját. Emlékezhetünk, a múlt lezáratlan maradt a *Kétmalom utca 17.* ciklusban. „Sehonnan sehová fut a családi ösvény, / akár egy fölszámolásra váró, / egyvágányú villamosvonal” – olvashatjuk a *Szétszórás* című versben, amely hangot ad a lírai én által átélt gyökértelenség és otthontalanság érzésének. Az új opus ugyancsak ezt az alapélményt közvetíti, erre utal a Gombrowicz-mottó is: „Szülői házába tér meg a fiú, de háza / Már nem ház, / És a fiú sem fiú. Tehát / Ki tért meg és hová? / Sutba az emlékekkel! Előre! / Ne térjen vissza senki sehová!” Jeremiás láthatóan ambivalens érzelmekkel viszonyul szülővárosához, ifjúságához, éppúgy, mint a Sonja-kötet beszélője, és hasonlóan a bibliai Jeremiához. A próféta beszédeiben az északi veszedelem közelségére figyelmezteti a városlakókat, ám nem hallgatnak rá. Bár bebizonyosodik, hogy prognózisa helytálló volt, később mégis őt vonják vád alá áruláért, elítélik és megbélyegzik, börtönbe zárják és ciszternába dobják. De városához mindig hű marad. Térey Jeremiása ugyancsak nem szabadulhat a hűség kötelékeitől, de azonosulni sem tud a várossal és lakóival, kívülállása, idegenségérzése megmarad. „Debrecenbe érkezni mindig olyan, / Mint kiütetés után / Visszaszökni a paradicsomba. (...) És Debrecenből kivonulni mindig olyan, / Mint egy kisebb fölszabadulás. / Megfekszik a gyomrom, nem fog a hely” – mondja. (15.) Más helyen pedig így szól: „Kikoptak belőlem a helyi szokások. / Nem tudok már debreceniül. / Menni finom, sajna, maradni teher... / Kikoptam tényleg.” (45.) Vissza kell azonban térnie, hogy még egyszer számot vessen múltjával: „Elszököm innen. De előtte, mint a kertész, / Visszameteszem a halott ágakat. / Fölszámolok a régi földemen. / Elbúcsúzom, tisztességesen.” (54–55.) Ugyanakkor már a darab elején hangot ad felismerésének: „Nincs többé út visszafelé” (30.) S mint látni fogjuk, a végkövetkeztetés sem lehet más. A *Jeremiás...* tétje tehát egyfelől mindenképpen a Debrecen-élmény újragondolása, a debreceniség mibenlétének körültagogatása jelen, múlt és jövő érintkezésével. Hiába a modernizáció, a nagy mértékű fejlődés, a debreceni polgár szemlélete, gondolkodásmódja alig változott. Miként Bori és Jeremiás párbeszédé-

ből kibontakozik: „Láttam az ezüstkori élet legvégét. / Savanyújósok birodalma: / Ugyanazok, ugyanúgy / Beprogramozva mindig ugyanarra; / Unalomimádat! Szűkölt, visított a paraszt, / Amikor változást tapasztalt valahol. / Katasztrófának számított, / Ha csorbult a megszokás. / Jól mondod, anyám, járvány, unalomjárvány! / Az egyetlen kívánságuk volt: / Maradjon minden mozdulatlanul! / Kiszámított idők, utak, helyek.” (25–26.)

Természetesen a mű túlzott leegyszerűsítéséhez vezetne, ha pusztán Debrecen-drámaként olvasnánk, mert azok a problémák, szimptómák, amelyeket Térey felsorakoztat a *Jeremiás...* lapjain, nem lokálisak, bárhol másutt is érzékelhetők, vagyis mondandója valamiképpen egyetemes érvényűvé tágul. Feltétlenül szólni kell itt a darab társadalomkritikai szolamáról, gondoljunk csak a város működéséért felelős polgármester-asszonyra, Porcelán tiszteletesre, a Verestemplom lelkészére, aki kokainnal kereskedik, vagy Ökrös Lóránd ellenzéki újságíróra, aki minden gátlás nélkül törleszkedik a hatalom képviselőjéhez: „Akármilyen írtam rólad valaha a sajtóban... / Annak az ellenkezője igaz. Tisztelek, becsüllek. / A te nívós nézeteidet. Volna különbség miközöttünk?” (88.) Térey ráadásul látletét találó beszélő nevekkal teszi még érzékletesebbé (Porcelán és Ökrös mellett ilyen Palánta, Kusza, Skarlát Johanna és Szörnyű Ottó neve).

A közeli jövő Debrecen-jében éppúgy megcsillan az a „jéghideg közöny”, amiről Radnóti Sándor beszélt az *Asztalízene* kapcsán megfogalmazott laudációjában, mint a jelen Budáján. Az emberi kapcsolatokat itt sem az érzelmek, sokkal inkább az érdekek mozgatják. A legtöbb szereplő hatalomra, befolyásra törekszik, s ezt bármi áron próbálja megragadni. Eszerint él Jeremiás is (vagy legalábbis élt eddig): „Csak az úgynevezett tettvágy hajtott. Étvágy. / Bizonyos tétek. A program. A tetszés. / Csupa praktikus ostobaság. / Biztos voltam a dolgomban. / Édes mindegy volt, mi a program, a terv: biztos voltam.” (30.) S ugyancsak ez az életstratégiája Skarlát Johannának: „Mert hogyha nálam az erő, na az neked lassú halál, / Ha én uralkodom, nagyon-nagyon rossz. / Akit én hajtok igámba, akit lefektetek, / Aki engem szolgál, mind tehetetlen.” (81.) Számos olyan jelenet, dialógus található az új darabban is, amely nagy konfliktusokra épül, a szereplők között valóságos szópárbajok alakulnak ki. Jól példázza ezt a címszereplő és Sarolta találkozása, amelyben ugyancsak felszínre törnek a régi sérelmek. Az a hatalmi hangszerelés, hatalmi nyelv artikulálódik a műben, amely a korábbi szövegekben is érvényre jutott. „Itt mindenki erős, mindenki uralkodni akar. Nem lehet senkit letörni (...) A látszat-győztesek világa ez. A szó itt a hatalom fegyvere. A szó a kizsorítás, az érzéketlenség, a birtoklás eszköze.” (Sántha József: *Kristályéjszakák*. Műút. 2008. 10. 55.) A *Jeremiás...* világában tehát minden kihűlt, mintha Isten is hátat fordított volna – ahogy a cím is sugallja. Pusztítással, öldökléssel zárul a darab, amire számos mozzanat figyelmezteti a befogadót. Már az első jelenetben tanulni lehetünk, amint Jeremiás a zakója alól pisztolyt vesz elő, megpörgeti, majd elteszi, de később többször kitapogatja, s nem lehet kétségünk afelől, hogy előbb vagy utóbb használni is fogja. Ugyancsak tragikus sejtelmet hordoznak Mókusz szavai: „Gyorsan sötétedik. Minden morajban / A megváltó busz hangját ismerem föl.” (105.) Az Úr a következő útravalóval bocsátja el a bibliai prófétát: „Lásd, én e mai napon népek fölé / és országok fölé rendellek téged, / hogy gyomlálj, irts, pusztíts, / rombolj, építs és plántálj!” (Jeremiás. 1:10) Jeremiásunk azonban az erkölcsi parancsot nem képesé magáévá tenni, csupán a rombolás, megsemmisítés szándékával tud azonosulni. Először Saroltát lövi le, majd mások is áldozatul esnek a főszereplő ámokfutásának. Mindeközben hatalmas eső, valóságos özönvíz zúdul a városra, a Tóció megárad. „Most aztán szakad az eső, szakad az eső. / Teg-

nap vigasztalan, kiégett és kopár volt a róna, / Aszály és szárazság, bárhova nézel a sáska-
lepett síkon: / Sehol sem nő a kaszálnivaló fű, / Csupa gyökerestül kisült legelő. / Tegnapi,
mintha szalmával lett volna / Beszórva a föld. Szigorú szőke. Szikes. / És most: a remény.
Él a vetés, virul Árkádia, / Víg legelő zöldell és víg kert, mintha az éden; / Nő a remény,
hogy lesz még aratás.” (135–136.) Ám az újjászületés nagyon távolinak tűnik a befogadó
számára. Cucor szavai ellenére a remény csak nagyon halványan csillan meg a darab vé-
gén. Felcsendül Szenci Molnár zsoltára, csak a fohász marad. Majd a sötét, s a folyó végte-
len zuhogása.

Ugyancsak egyetértően idézhetjük *A Nibelung-lakópark* kritikását, Bazsányi Sándort,
aki írásában arra hívja fel a figyelmet, hogy „[m]ind a verses regény, mind a drámai köl-
temény látványosan teljesíti be Térey költészetének régóta sejtethő s újabban egyre nyil-
vánvalóbb küldetését: végsőkéig pontos formát adni a kornak, végtelen precizitással felmu-
tatni a kort, azaz felmutatni egy korszak agóniáját”. (Bazsányi Sándor: *Wotan bábszínhá-
za*. Holmi. 2005. 7. 875.) Hasonló törekvés vezérelte, persze, más formát találva, az *Asz-
talizene* megalkotásakor, centrumba állítva a kétezres évek kaotikus világát, megvilágítva
minél többet a morális válság Magyarországnak közérzetéből, korhangulatából. Mert-
hogy hiába kezd el hullni az előző darabban a várva várt (és az egyik szereplő, Delfin által
többször bejelentett) hó, a megtisztulás és újjászületés nem következik be. A háttérben
kavargó események (az augusztus 20-i pusztító vihar momentum, valamint a 2006. őszi
utcai zavargások) tapasztalata a jövőre is rávetül, s mintha továbbélne az új darab világá-
ban, negatív utópiájában. Mindaz, aminek Jeremiás kalauza, Cucor segítségével tanúja
volt, bizonytalanságát növelte, gyökértelenségére még inkább ráébresztette, rá kellett jön-
nie, hogy erőfeszítései hiábavalónak bizonyultak. Múltjának újbóli átélése összezavarja,
elméje megbomlik, s most már, miként húga, ő sem tűri az emberi érintést. Korábbi illú-
ziói, ha voltak is, szertefoszlának. „Elszállt a nap és elúszott az este; / S még nem találkoztam
jóformán senkivel / A Kondorostól a Tócióig, / A Tócotól a Kondorosig, / A Keleti Erdősávtól a
Nyugati Erdősávig, / Hajdútól Biharig senkivel, / Aki élni buzdít. Aki biztat a
tettre. / A vizek városa eltaszított. / Itt, a ciprussal benőtt partokon / Jó nekem. Ó, de-
hogysis fordulok vissza!” – mondja ki végső konklúzióját. (136.)

Térey tehát elsősorban azt vizsgálja művében, hogyan működhet egy nagy múltú, val-
lásos forma egy mai, profán történet elbeszélésekor. Szövegét ezúttal is az a költői nyelv
működteti, amelyet korábról ismerhetünk. Beszédmódja különösen az *Asztalizene* dikci-
ójára emlékeztet. Bodor Béla megállapítása az előző darab próza és vers határán billegő
prozódiaja kapcsán a *Jeremiás...* hangszerelésére is érvényes, amelyben ugyancsak talá-
lunk szabadversszerű megoldásokat, egymással rímelő sorpárokat egyaránt, s az is jellem-
ző, hogy a verssorok nagy kezdőbetűvel indulnak. (Bodor Béla: *Rózsás kacsasült diszkrét
Puccinivel*. Műút. 2008. 10. 60.) Ezúttal is lendületes Térey-sorokkal és versmondatokkal
találkozhatunk, felfigyelhetünk a regiszterek keveredésére, a hajdúsági tájszólás, a vallá-
sos beszédmód és a mai profán nyelvhasználat egymás mellettiségére, vagyis azt mond-
hatjuk, hogy a szerző költői nyelve ebben a közegben is működőképesnek bizonyul, a ko-
rábbi versek és a nagyobb terjedelmű művek jól bevált és hasznosítható megoldásait most
sem hiányolhatjuk. Mindent egybevetve a *Jeremiás avagy Isten hidege* Térey újabb figye-
lemre méltó alkotása, amely kétségkívül továbbviszi a korábbi művek dilemmáit.

Ménesi Gábor

Szélén a szédületnek

KISS ANNA: SZÉLÖRVÉNYEK VONULNAK

**Kortárs Kiadó
Budapest, 2010
176 oldal, 2000 Ft**

„Az isteni, az eredeti részünk vissza akar térni az egészbe – az ezt a visszatérést megcélzó erőfeszítés maga a művészet, az áldozat.”

Kemény Katalin

„A költők istene van a legközelebb a misztikusok istenéhez.”

Aleš Debeljak

„Az élők még ma / visszaindulhatnak” – zárult Kiss Anna előző kötetének utolsó verse (*A régiek nagy halma*). Hogy az életbe visszaindulók, de a halállal társalkodók sorsát rajzolja elénk e mostani munka, a fülszöveg is sejteti: „Ez a kötet a trilógia (*Az éden íze*, 2006; *Az úrnő ezüst ujjá*, 2008) záró darabja”; és sejtet, sugall, eligazgat a borítókép is: Muzsnay Ákos krétarajzán a térdeplő alak, háttérben a boltíves fényességgel s a talán szárnyat viselő álló alakkal transzcendens poétikai távlatokat ígér. Beszédes körülmény, hogy míg az előző két munka címét statikus birtokos jelzős szerkezet adta, a *Szélörvények vonulnak* kifejezés

háromszoros dinamikával („szél”, „örvények”, „vonulnak”) fejezi ki a változás-átlényegülés sorsállapotát, a kiszolgáltatottság és fenyegetettség léthelyzetét.

Kiss Anna első kötete, a *Fabábu* (1971) óta külön utakon járó alkotó. Lírai trilógiájában költészetének három magaslati pontját üdvözölhetjük. Miféle jellegzetességei vannak e poézisnek? Mindenekelőtt az archaikus világképek, a mítoszi elbeszélések, a folklorisztikus motívumok, víziók és formajegyek iránti vonzalmat kell említenünk. Az értelmezők korán észrevették: öntörvényű, fikciós mitológia teljesedik ki e versekben; a költői mitológémák elvont-személytelen jelenléte s a természeti létezők antropomorfizálása ősi hiedelmeket és réveteg babonákat idéz, a népi irodalom szóbeli hagyományaiból merít. Mégsem népies líra ez, ahhoz túlfutól egyedi és autonóm. Amiért az utóbbi kötetekben immár kimunkált, kiérlelt alaktan is szavatul: a kurta sorokból fölépített epikus hosszúvers esztétikája, az ismétlések és variációk szövegszervező elve, a jambikus verselésen áthallatszó magyaros ritmika, a távoli rímek szemérmes eufóniája, a versek-kötetek közti kapcsolatot biztosító motívumkincs (szél, hó, nap, tűz, fa, ég, gylcs, felleg stb.).

Két fő szólam, két meghatározó stílus adódik össze, illetve váltja egymást a kötetben: az anekdotázva elbeszélő és a regeszerűen daloló. (A szólamváltásokra több helyütt dőlt betűs szedés is utal.) Pelbárt és a többi, vissza-visszatérő szereplő a párbeszédesen miti-

zált falusi életképekben a földi létszíntr lakói; ám az archaikus fent–lent térszimbolikának (s az élet–halál dichotómiának) megfelelően életük síkjára a fák és egek magasa vetül. Egy költő–kritikus érzékeny szavaival: „Szélországba eltávolító költészet vezet. [...] Az eltávolító költészet mitikus, folklorisztikus, szimbolikus elemekből épül fel: (táltos)ló, dob, világfa, szárny, nap és hold. [...] Az eltávolító költészet bölcsője a ritmus, szárnya a refrén, koporsója a révülés” (Iancu Laura: *Nincs széle a szélnek*, Új Könyvpiac, 2010. június, 11. o.).

A harminchét vers ciklikus rend nélkül követi egymást. Ez részint a kötet egységét fokozza, részint pedig a verseket is átható, egylényegű sodrás szerkezeti kifejezője. „[E]lszabadult /idők” (*Bolond világok közepe*; 5.) világa a verseké, a „halálos Vadkelet” (*Most lenne*; 23.) félálomi régiója, ahol a beszéd (a költői beszéd is) szükségszerűen korlátos művelet: „ég, föld minden / ablaka tárva, minden / erősebb, mint a szó” (*Most lenne*; 27.), kivált, „ha az / angyalok is vénülnek” (*Hatalmak rejtett ideje*; 76.). Legjellemzőbb vonása a folytonos mozgás, változás és átváltozás („Félelmesen / nagy szárny / lebeg, / valótlan szárny a / hó felett” – *Félelmesen*; 49.; „minden, mint a / dombokat körbefutó ér, / változik, árad” – *S kinn az alkonyatban*; 57.); leglényegibb tulajdonsága mégis a változások mélyén rejtező állandóság, a lét tapinthatatlan fundamentuma: „A szél nem változik” (*Lovas a hunyó napból*; 142.), „a / dolgok örök dolgok” (*Hortenziák*; 163.). A tapasztalaton túli valóságról elsőrendűen a természeti jelenések és a fényalakzatok adnak hírt. Ekkor a versbeszéd ódai szépségeik éri föl: „ha már / világosul az ég, / ujjaid holdja / épp elég, / hogy láss a szélben [...] álunk föl / emelt fehér, / halk lebbenésű / gyolcsok, / a résen át, / a gylcon át / vakító égi / dolgok, // talán a feldőlt / tej s a szél, / talán a szél tavaszszal, / talán a szél / s a hegytetőn / a megterített / asztal” (*Élni*; 13–16.).

Az elmúlás témaköre versről versre élesebben rajzolódik ki. Hol az ismétlődő retorika révülete: „a múló, íme / múlnak, / a múló, íme / múlnak, / szélén a / szédületnek / szélörvények vonulnak” (*Szélörvények vonulnak*; 22.), hol a többes szám első személyű megszólalás bensőségessége ad nyomatékot e verstárgynak: „Elmülünk / mind a szélben, / mint fátyol- / lobbanások, / kereszt árnyán / derengő / imák, / ráolvasások, // elmülünk, / mégis ébren, / világosan, sötéten, / hallgatjuk / vélünk múló / nővéreink a / szélben” (*Vélünk múló*; 28.). A halál–motívum szakrális átértelmezését segíti elő, hogy a vég tudata rendre a világosság képzeihez kötődik: „Bábozódni / a fénybe, / mint halálkor, / ahogy szálon / ingat a szél üres / bábok közt / verssé, végtelen / mélyén a / változásnak / épp így történik” (*Bábozódni*; 100.), „a pillanat / fényére várva, / a nagy, hiába / dőlő fákra, / a pillanat fényébe / halva, hogy / nem esik tovább / az alma” (*Gyolcs szál*; 114.).

A létezés terhét, az elmúlás súlyait veszik magukra Kiss Anna versei; a rímes–dallamos megformáltság s az archaikus–mágikus versbeszéd azonban nem a reménytelenség híreit hozza. Ez idegen szándék volna ettől a vershagyománytól. Jóval jellemzőbb költői művelet a metafizikus reménység föl–fölvillantása, az eredendő és ép létbizalom jegyében. Akár az elemek beszédéből – s a magvetés evangéliumi gesztusából – nyer vigasztalást a versek elvont–közösségi beszélője: „Zúg a / semmi világa, szél, víz, / hó, homok, elvétett / idők sivataga, // de a világ rongyát / hordó hatalmas szélben / valaki sövényt emel, / violamagot szór el” (*Mint egybeszórt idők*; 60.), akár az ajtó–metaforika biztató bölcsességéhez folyamodik (az otthonos és rendezett univerzum hitére hagyatkozva): „minden ajtó / mögött

van / másik ajtó” (*Hadak járnak*; 97.), „megyünk hovába, / sehovába, / de az ajtók / egymásra tárva” (*Nyitott ajtók*; 123.).

Az úrnő ezüst ujja kapcsán írta Tóth Ákos: „Ha házunk táján s jelenünkben tájékozódunk, jó lenne, ha újra és újra felfigyelnénk arra a markáns, de sosem erőszakos vershangra, mely Kiss Anna több évtizedes költői jelenlétének hírvivője” (*Visszajáró ének*, Tiszatáj, 2009/2, 78–79. o.). A *Szélörvények vonulnak* olvastán el kell ismételnünk ezt az intést. A 2010. évi Ünnepi Könyvhét egyik legszebb kiadványa minden figyelmünket megérdemli – ha ugyan *mi* megérdemlünk egy efféle lírai minőséget.

Halmai Tamás

A rejtőző klasszikus

SZEGEDY-MASZÁK MIHÁLY: KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

**Pesti Kalligram Kft.
Budapest, 2010
588 oldal, 3900 Ft**

Talán a legnépszerűbb 20. századi klasszikusról írt monográfiát Szegedy-Maszák Mihály. Bár a népszerűségről Kosztolányi azt tartotta, hogy az csupán „félreértések és belemagyarázások” sorozata, mégis van valami elgondolkodtató abban, ahogy „Désiré” évtizedeken átívelve és átvirágozva folyamatosan az élen van. A magyarországi posztmodern egyik őst találta meg benne. Kanonizációja az élő irodalom egyik karakteres vonalának elfogadtatásával párhuzamosan zajlott. Kosztolányi azonban a posztmodern után is népszerű. Annál furcsább, hogy az első igazi monográfia csak most, születésének 125. évfordulóján jelent meg. Kiss Ferenc alapos munkája, *Az érett Kosztolányi* (1977) nem törekedett teljességre. (Tudjuk, Kiss Ferencre egyszerűen intézeti feladatként „osztották” ezt a munkát, noha szívesebben írt volna Adyról, a népiekről vagy azok kortárs utódairól.) Így aztán még abban is lehet némi igazság, hogy Kosztolányi értelmezői (így Kiss Ferenc is) „olykor abból indultak ki, milyennek szerették volna látni e költő műveit, s nem azt próbálták kideríteni, miféle alkotásokról is van szó”. Kiss Ferenc úttörő könyve azonban ren-

geteg kiváló elemzést tartalmaz, miként Rónay László könyvecskéje is (1979). Utóbbi a szűk terjedelmi korlátok miatt vázlatos. 1986-ban Király István *Vita és vallomás* címmel adott ki könyvet. A szembenézés, a vallomás őszintesége, a szövegmagyarázatok eleganciája (a szerző Ady-könyveihez hasonlóan) ma is elismerhető, ám az ideológia olykor kíméletlenül agyonnyomja a legfinomabb elemzési szempontokat is.

Szegedy-Maszák Mihálynak mindenestre hatalmas, könyvtárnyi irodalmat kellett áttekinteni, hiszen az utóbbi időben a legtöbb tanulmány, tanulmánykötet ezt az életművet vizsgálta. A szerző gondos előszavában kifejti, „különféle nézőpontokból nagyon eltérő igény és tájékozottság alapján lehet közelíteni ehhez az életműhöz. (...) Az eltérő alkat s szemlélet korántsem szükségszerűen tesz érzéketlenné, sőt olykor előtérbe állíthatja az életműnek addig elhanyagolt részét”. (Az előszó eme mondatainak idézésével nem akarom a szellemes George Moore-idézet igazát újabb példával bizonyítani: „Ne illessz előszót munkádhoz; a bírálók csak róla fognak szólni.”) A monográfus lelkiismeretesen összegzi a különféle véleményeket. Nemritkán megrója a korábbi értekezőket, a fanyalgó Féja Gézárt például: „olyan megnyilvánulás művészi értékét is el lehet ismerni, amely a magunkétól merőben eltérő eszmei értékrendet képvisel.” Az eltérő szemléletet képviselő elemzőkkel

szemben viszont mintha maga is türelmetlen volna. „Téves föltevés”, „elrettentő példa”, „elnagyolt tévedés”, „félrevezető állítás” (utóbbi Szauder József egyik megállapításáról hangzik el). Nem kétséges, a saját vélemény kialakításához szükségesek ezek a kemény elhatárolódások. Értelmezők és értelmezői iskolák egyébként folyamatosan nem állhatnak elő kőbe véshető igazságokkal. „Az a hitem – idézi Kosztolányit –, hogy állandóan – legalább ötvenként revideálnunk kellene irodalmi ítéleteinket. Öt év múltán ismét mást veszünk észre egy-egy munkában.” Ez az ötvenkénti újraolvasás és újraírás természetesen lehetetlen, az óhaj igazságtartalma nem kétséges.

A monográfus hangsúlyozza, nem életrajzt ír, de biográfiai mozzanatokkal gyakran él. Nem nézi le az efféle munkálkodást, többször maga is „az életrajzi vizsgálódások sajnálatos hiánya” miatt panaszkodik, mivel sok esetben csak tétova következtetések vonhatók le. Úgy véli, az elméleti-értelmezői iskolák nem mindegyike tagadja az életrajzt: „Az életrajzírásnak éppúgy komoly létjogosultsága van, mint a műértelmezésnek, de egyik sem helyettesítheti a másikat. Az értelmezés nem az önéletrajzi eredetet vonja kétségbe, hiszen az alkotás természetéből következik, hogy nem létezhet olyan írói mű, mely ne volna ön-életrajzi eredetű.”

A vaskos, hatodfélszáz oldalas kötet szerzője gyakran támaszkodik a kritikai kiadás előmunkálatainak eredményeire, az újabb kutatások módosító szerepével tisztában van. Az életműnek egyébként sem jellemzője a lezártág és véglegesség, a változatok sokasága olykor dzsungelhez hasonlatos. Az újraírás, más összefüggésbe helyezés, a különálló egységek utólagos (ciklusos) elrendezése szinte a mai napig mozgásban tartja az oeuvre-t. Úgyhogy a Kosztolányi-mű múltja még sok meglepetést tartogat. Szegedy-Maszácz Mihály a magyar irodalomtudomány eredményeit összehasonlító szempontokkal egészíti ki. Munkájának gazdag komparatistikai többlete imponáló. A korai művektől az életmű központi szervező elvét keresi, s ebben a visszafelé olvasás is segíti. A korai eklektikus versekben benne van a Modern költők (1914) alkotója, A szegény kisgyermek panaszai hét kiadása a további irányokat, útbejárásokat is sejteti. „Különböző időkben készült szövegek utólagos elrendezése az egyes elemek módosításával jár együtt.” Érzékeny elemzések bizonyítják, hogy a változások általában mindig kiiktatnak valami korábbi poétikai elemet, a népszerű ciklus egyes darabjainak módosítása például az „érzelgős jelenetszerűséget”, s a mondatszerkesztést az élőbeszédhez közelíti. Már az első háború előtti művekben két fontos tényező összjátéka látszik: a vidékiesség mentalitása és a tudatvilág kerül előtérbe, a sárszegi regények ezt a szemléleti és poétikai összefonódást csak fokozzák, de a meghatározó, nagy élmény jóval korábban formálódik. A nyelv létmódjának kutatása, a dolgok reménytelen relativitása, a meghalás utolsó nagy kötelességétől való félelem az Esti Kornélban teljesedik ki, a visszafelé olvasás azonban bármelyik korszakban ilyen jelzéseket és nyomokat talál. Emiatt is rendkívül óvatosan kell bánnunk a törések, nagy váltások kimutatásával. Mert nagy vonalakban kétségtelenül igaz, hogy a pályakezdő művek szentimentalizmusától és románcos jellegétől, stiláris dekorativitásától az iróniáig, formai redukcióig jutunk el. A „boros, bús, lomha Bácskát” megidéző vers és az Ének a semmiről, a Kék gyász és a Fürdés között valóban ég és föld a különbség. Ám jó néhány korai szövegben fölfedezhető a bujkáló ironia és a nyelvi egyszerűsödés egymásba játszása. A Hajnali részség pedig inkább a korai verseszménnyel tart rokonságot. Egyáltalán milyen ez a korai lírapoétika? Mindeneddig azt hittük, leírható az impresszionizmus, szecesszió, szimbolizmus

fogalmakkal; a kötet most azt próbálja bizonyítani, hogy az impresszionizmus és szecesszió irodalmi tartalma nincs kifejtve, s Kosztolányi verseinek Mallarmé szimbolizmusához sincs sok közük. A versfordítót a futurizmus, expresszionizmus és imagizmus bővílte el, a szerző állítása szerint a két utóbbi a lírikusra is hatott. Rendkívül izgalmas az Életművek kölcsönhatása: Kosztolányi és Csáth Géza című fejezet. Hogyan közelítenek Csáth és Kosztolányi „kegyetlen” történetei, halál- és álomleírásai? Miközben a belső nézőpont, a szereplő tudatában végbemenő folyamat elbeszélése uralkodik. A korai novellisztika tárgyalásakor a cseh trombitás elemzése emelkedik ki. Ez a novella azt sugallja, hogy a művészek közül a zene lehet az élen, mivel „az igazi mélység a zene szótlanságában keresendő”. Kosztolányi ötödik regényeként is szokás emlegetni A rossz orvost, mely a rövid történet és a regény kritériumait egyaránt fölmutatja.

Közismert, hogy Kosztolányi élete végéig rendszeres és kiterjedt újságírói tevékenységet folytatott. Bár mindvégig kételyei voltak, zsurnalisztika és/vagy irodalom dilemmáját a megélhetés vastörvényei elhomályosították. Mindazonáltal azoknak lehet igazuk, akik ezekben az egy-két oldalas hírlapi cikkekben, tárcákban, (ál)beszélgetésekben az érkező próza gyöngyszemeit fedezik föl. A gondot nem csupán a hatalmas, jórészt föltáratlan mennyiség jelenti. A monográfus érzékeli, hogy Kosztolányi prózájának ezt a részét igen nehéz jellemezni. Nem a korai írásokban fölbukkanó nyelvi-poétikai, világszemléleti kérdések miatt. Inkább történetfelfogásán és politikai nézetein nem könnyű eligazodni. A következtetlenségnek látszó fordulatok a nagy történelmi omlásokkal is magyarázhatók. Árulkodó az a Szegedy-Maszák idézte Babits-mondat, ami szerint „amit gyűlöltünk, azt most sajnáljuk és visszasírjuk” – utalva ezzel az 1920-as trianoni tragédiára. A mögöttünk lévő évtizedek cenzúrája ezeket a mély megrendüléseket igyekezett semmissé tenni. Sokféle okból ma sem egyszerű beszélni róluk. Az irodalmárok egy része az eltussolás útját választotta, mások bátran kezdeményeztek, mindenféle szőnyeg alá söprést ellenezve. Lengyel András például szembeszáll a politikus és az esztéta szétválasztásának dogmájával, „a valóságban mindkettő ugyanaz az egy ember volt”.

Az életmű neuralgikus pontjaihoz érkeztünk. A Vérző Magyarország című irredenta antológia szerkesztéséről van szó. A monográfia a kötetet, mely számos nagy „nyugatos” író művét tartalmazza, a magyar köztudat őszinte véleményének tükréként láttatja. Noha a „szomszéd népek érzékenységet sértő” alkotásokról van szó. De már itt fölvetődik a kérdés, hogy 19-es-20-as pálfordulás megtagadása-e a korábbi nézeteknek, mivel egyáltalán nem biztos, létezett-e Kosztolányinak egységes értékrendje. A szélsőjobbboldali Új Nemzedékben, melynek munkatársa volt, egyre több név nélkül megjelent cikke irányul a figyelem. A monográfus elutasít, névtelen cikkek „esendő” azonosításáról beszél. A jó szándék is vezérelheti: „nem helyes egész életüket egyszer s mindenkorra megbélyegezni 1920 körüli magatartása alapján”. Ámde megbélyegzésről van-e szó vagy – kilencven év elteltével – a történelmi igazság kiderítéséről. Lehet, nyelvi sajátosságok alapján nehéz valamely szerzőt azonosítani, de nem lehetetlen. Lengyel András és Balogh Tamás több sikeres kísérletet is tett erre például A magyar irodalom és az ő irodalmuk esetében (A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, Történelmi tanulmányok – Studia Historica 11., Szeged, 2008). Az irdatlan anyag filológiai föltárása után – miként Lengyel András jelzi – jöhet a szövegekpusz gondolkodástörténelmi elemzése, még azt a záró megjegyzést is megkockáztatja, hogy „a magyar szélsőjobb egyik mintaadó, paradigmatisz szerzője” léphet elénk. Az árnyalt megkö-

zelítésnek azonban éppen az azonosítatlan cikkek tömege lehet akadálya. Lengyel András következő kijelentésével csak egyetérteni lehet: „Ha a névtelenül publikált Kosztolányi-írások ügye függőben marad, ha a kritikai kiadás munkaközössége nem tudja vagy nem akarja tisztázni e kérdést, a Kosztolányi-életmű továbbra is csonka és (számos összefüggésben) meghamisított lesz.” (Lengyel vonatkozó írásai a Képzelet, írás, hatalom. Irodalom- és művelődéstörténeti tanulmányok, Szeged, 1910 című kötetben: Kosztolányi „latin világossága”. Egy ideológéma rejtett összefüggései, Kosztolányiról, avagy „művészet, érdek, politika” viszonyáról.)

Ugyancsak megkerülhetetlen az életmű tárgyalásakor a híres-hírhedt Ady-pamflet, mely a „latin világosság” jegyében utasítja el Ady messianizmusát. A latinossághoz a szerző az „alkotó értelem”, „arány”, „önfékező szigor”, „előkelőség” fogalmakat köti, miközben újabb vitaponthoz érkezik. Miként is lehet értelmezni, hogy Kosztolányi lefordít egy Muscolinit magasztaló könyvet, s ráadásul még beszélgetést is készített az olasz vezérrel. Újságírómunka – mondja a monográfia, munkaköri feladat, ami még nem jelenti a diktátorral való azonosulást. Lengyel András szerint itt nem csupán a tömör és világos stílusról, hanem gondolkodásmódról van szó, mivel Kosztolányi a „messianizmus” zsidó jellegét érezte. Tény, hogy az Ady-vita idején tartózkodik az időserű állásfoglalásoktól; viszont dokumentumok igazolják idegenségélményét. Az ideológéma tágabb, poétikai jelentése valójában – mint Lengyel fejtegeti – „egy radikális redukció”: „A költő a kifejezés művésze. Hivatása az, hogy a benne alaktalanul forrongó természeti erőket, melyeket értelemmel nem lehet megközelíteni, érzékletesen megformálja, mintegy létezőt teremtvé a megfoghatatlanból, s ezzel a roppant munkával véget is ér hivatása”. Kulcs és műhelyvallomás Kosztolányi prózaírásához. Most már Lengyel folytatva: „Az irracionális iránti fogékonyságot, s az irracionális művészeté szelídítését sajátos módon egy külsődleges eszköz, az írói modor tartja egyensúlyban, amely – lemondva a közéleti hatékonyságról – csupán, mint írásmód realizálódik.” Az „érett” Kosztolányi határozott redukciója és szubjektívizálódása mondatik itt ki – poétikai és történeti megközelítésben, mintegy az érem két oldalaként.

A regényekről és az Esti Kornélról Szegedy-Maszák korábban több alapvető tanulmányt (néhányikról többet is) közölt, melyek eredményei beépültek a monográfia fejezeibe. A Nero, a véres költő elemzése akár a „latin világosság” felől is megközelíthető lett volna. A monográfus inkább a poétika vonalán marad, bizonyítva Danilo Kiš véleményét, mely szerint a Nero, a Pacsirta és az Édes Anna az európai irodalom csúcsa. A világirodalmi, komparatistikai összefüggések a monográfia egészére jellemzők. A Nero-fejezetben például a Feuchtwanger-utalás nyit új távlatokat. Fontos megállapítások árnyalják regény és történelem viszonyát, Britannicus és Nero alakját (szembeállításuk köré szerveződik a cselekmény), a jelenetszerű, showing-típusú bemutatást (a részletező, magyarázó, telling-típusú helyett), Seneca talányos személyiségét. A szerző szerint kizárt, hogy Seneca önarckép volna. Noha a regényhős mondatai olykor igen nagy mértékben egybecsengenek a szerző vélekedésével. Azzal, aki a Zsivajgó természetben például ilyen szavakat kölcsönöz a szekfünek: „Ha tarka ruhában járunk, töröknek neveznek, ha vörösben, szocialistának, ha fehérben, antiszemitának. Kérlek, tiltakozz ez ellen a nevemben. Nekem nincs semmi hitem, semmi meggyőződés.” A helyzet – a titkolt, a kimondott és kimondatlan miatt – minden bizonnyal bonyolultabb ennél.

A Kosztolányi-irodalom a mai napig küzd azzal a félrevezető megállapítással, hogy a regények lélektani regények. Miközben ismeretes a Lélektani regény című rövid írás, melyben az író hevesen tiltakozik e besorolás ellen. Erről a regényféleségről unalmas német művek jutnak eszébe, melyekben a történetmondó egy pszichológiai atlasz ismeretében minden pillanatban meg tudja mondani, mi játszódik le a szereplők tudatában. Az ő regényei viszont ezzel pontosan ellentétesek. A Pacsirta-elemzés valójában a sokféle beszédmód összjátékának érzékeltetésére épül. Beszédmodok, perspektívák, hangok vándorolnak, s létrejön a könnyű kisajátításnak ellenálló szöveg. Nyelv- és időjátékok kavargásában születik meg az újszerű kisváros-regény. Sárszeg „a nagy parlag színekdochéja” a maga ambivalens tartalmaival. Hiszen ugyanakkor joggal idézhető az Esti Kornél rímei négy sora: „gyerekkorom, mindig téged kereslek, / ha járom a poros-boros Szabadkát. / Mióta labdám elgurult itt / nem ér az élet egy fabatkát.” Az emberek itt nemcsak „görbék”, hanem „mélyek” is, „a vidékiesség lelki gazdagsággal jár együtt”.

Az Aranyáskány Novák tanár ura is ebben a kettős, ironikus-tragikus értékelésben közelíthető meg. A nevelődési regény cáfolataként fölfogható mű a fejlődést, személyiségváltozást tagadó nagy 20. századi regények sorába illeszkedik, melyben a tökéletes Novák hibái sorra kiderülnek, s az utolsó két fejezet kivételével értéket – pusztán életkoruknál fogva – a regény diákszereplői képviselnek. (Ezért lehet fájdalmas az ifjúsági változatban Hilda teljes mellőzése.) A hős fizikai, fiziológiai és filozófiai undora a sok tisztázatlanságból fakad, „nem néz szembe a lét értelmének vagy céltalanságának a kérdésével. Úgy cselekszik, mintha a világ cél felé haladna, de valójában csak gépiesen ismétlődő tevékenységbe menekül a céltalanság érzete elől”. A regény csehovi színezetű zárlata – tehetjük hozzá – már csak azért is érdekes, mert a hajdani diákok tíz év elteltével ugyanolyan céltalanok és kiégettek. A monográfus ebben a „kiemelkedően eredeti teljesítményben” a lételméleti, metafizikai meggondolásokból levezethető időszemléletet látja. Két tér, két idő (az iskolán belüli és kívüli) áll itt szembe egymással (zárt világ és szabadság, majd visszatekintve a zártság bensőségessége). A cím szimbolikájáról már nagyon sok minden elhangzott. A képet árnyalja, gazdagítja Fried István „...hogya a sárkány ne szítálgjon.” című tanulmánya, mely a regényt átjáró mesei-mitológiai, a szakralitás körébe tartozó utalások motivikus láncolatát térképezi föl. (Magyar irodalom(történet). Fejezetek a magyar irodalmi modernség történetéből, Szeged, 2010.)

Szegedy-Maszák Mihály az Édes Annában egyrészt a menipposzi szatíra hagyományához kapcsolódó eszmeregény és a lélektani regény sajátosságait fedezi föl, másrészt a lélektani és a történelmi regény beszédmódja közötti feszültséget érzékeli. A példázatnak némileg ellentmond a sok homályban maradó mozzanat („kezdettől az a rejtvény érdekelt, melynek nem volt megoldása” – Kosztolányi), a kétértelműség, a morális tanulság hiánya. Műalkotásról van szó – mondja a szerző –, nem lehet egyszerűen „pszichoanalitikus regényről” beszélni. A kiindulópont ugyan lélektani, ám erre léttani kérdések épülnek. Ha történelmi regény, akkor nyilvánvalóan nem a 19. századi hagyomány folytatója. Akkor viszont milyen 20. századi változatokkal rokon? A kérdés a Nero, a véres költővel kapcsolatban is föltehető.

A regények „sem nézőpont, sem beszédhelyzet tekintetében nem egységesek”, így előlegezik az Esti Kornélt, melyben a címszereplő erős értelmező egyéniség ugyan, az olvasó azonban pillanatra sem lehet biztos, kinek a nézetét hallja. A monográfia a kettős én

előzményeiről (életrajz, korai művek – ld. Lidérc, Erzsébet-kori angol színművek, német romantika, Schumann, Paul Valéry) gazdag képet fest A füzérszerűséget a mozaik nagyon régi hagyományával kapcsolja össze. Regény vagy novellafüzér a számozott tizenkilenc fejezet? A mérleg nyelve most „egy elképzelt mű töredékei” felé billen, s ez a képzeletbeli mű akár regény, antiregény is lehet, miként azt a szerző 1988-as francia nyelvű tanulmányában (Esti Kornél comme antiroman) fejtegette. A regényfejezetekként is olvasható mű hatastörténeti vázlatában bírálja Babits félreértését, de a maga korábbi tanulmányaival szemben is kritikus. A szerkezeti elemzést a nyelvjátékok és a hatás vizsgálata váltotta föl. Az új kötet részletesen foglalkozik a nevezetes III. fejezettel, ami „a nevelődési regény cél-elvének mond ellent”. Igen, ellentmond, ha a fejezet kezdő- és végpontját nézzük. A tengerben fürdő Esti Kornéltól úgy búcsúzunk, hogy a hős láthatóan semmit nem tanult a hosszú vonatút tapasztalataiból. Ám közben ott vannak a vonatfülkében történt fölkavaró dolgok, Esti idézett magánbeszéde mintha valami nagy, éppen most fölsímló tudást feltételezne.

Az Esti Kornél kalandjai ciklus tizenhét történetét (47 változatuk ismeretes a korabeli lapokban) ott tárgyalja, ahol eredetileg megjelentek. Arra a következtetésre jut, hogy a Tengerszem kötetben megjelent írások Estije nem egészen azonos az 1933-as könyv címszereplőjével, Esti szerelmi érzéséről is szó esik, korábban ez hiányzott. Az utolsó nagy novelláskötetben egyébként az Esti Kornél kalandjai mellett még négy alciklust, műfajváltozatot mutat meg a szerző. A Végzet és veszély (benne a Fürdés) a legjobban megfelel a novellaírás szabályainak. Az Egy asszony beszél (benne a Kínai kancsó) a beszédében élő és egyúttal az elbeszélő megbízhatóságát megkérdőjelező hőst állítja középpontba. A Latin arcélek négy darabja a személytelen történetmondással jellemezhető. A Tollrajzok pedig átmenetet képez a novella és a tárca között.

Az 1920-as, 30-as évek lírikusát tárgyaló fejezetnek a Meztelenül és az Összegyűjtött költeményei Számadás című utolsó ciklusa a pillére. A szabadvers és próza felé közeledésben érdekes mozzanat, hogy az egyik legnagyobb „formaművész” szegül szembe a formával. Hiszen a Csomagold be mind... kezdetű vers bejelenti, mit ne várjon a továbbiakban az olvasó („ami régen volt, ami édes”, „rég szavam, az aranyt, kevélyen csengő rímeim”), miközben – ez a dolog paradoxona – ez a vers és még jó néhány költemény látványosan megtartja a korábbi lírapoétika jó néhány elemét. Mindez nem kérdőjelezi meg a fordulatot, mivel a prózai közlésre (Öreg fa a Hyde-parkban), a tovább már nem redukálható egyszerűségre (Ének a semmiről) számtalan példa akad.

A kánonok hiábavalósága? című fejezet Kosztolányi irodalomszemléletének panorámáját adja. Mit gondolt a világirodalomról, a magyar irodalomról, hogyan vélekedett az értékek változásáról? A szerző az újszerűséget állandóan változásnak kitett viszonyként képzelem, remek Kosztolányi-idézetekkel fölverte. Például: „Az ódont néha nagyon újnak, s az újat egypár év múlva kopottabbnak és régiesebbnek tartjuk...” Foglalkozik a monográfus Kosztolányi színbírállataival, melyek a magyar színházi állapotok és a kortárs művek iránti elégedetlenségről árulkodnak. A műfordítói életmű tárgyalása kiszabadítja ezt az igen bonyolult kérdést a hűség vagy hűtlenség csapdájából. Inkább arra kell figyelni, mondja a szerző, hogy „a forrásszövegnek milyen alkatrészéhez vagy vetületéhez kíván hű lenni a célszöveg”. Tudjuk, Kosztolányi legfőbb törekvése az volt, hogy szép magyar verset adjon. A Nyelv és nemzet című zárófejezetben szó esik a nyelvi viszonylagosságról, a vers

és próza közötti éles határ megszüntetéséről, az író műközpontú irodalomszemléletéről és szövegmagyarázatairól. Végül nyelvvédő, a nyelvi magyarságot féltő munkájáról. Mindez cáfolata Herceg János ama kijelentésének, hogy Kosztolányi kevés „itthoni levegőt eresztett be” műveibe. Szegedy-Maszák Mihálynak a magyar irodalomtudományt jelentősen gazdagító könyve és írásom is ugyanazokkal a „nemzetgyalázó” mondatokkal zárul: „Én a szó és szellem jogán minden porcikámmal és leheletemmel egy közösséghez tartozom, melynek tagjai itt és ott, mindenütt a világon mintegy összeesküvésszerűen magyarul beszélnek, én ösztönösen és öntudatlanul is akarom ezt a szellemi és lelki egyházat, én föltétlenül nélkül helyeslem ezt a titokzatos egységet, melynek folytatója vagyok és messze századokból érkező célfutója, kezemben koszorúval és fáklyával, s minden bölcsességen túl az az óhajom, hogy az ocsmány és kegyetlen életharcban ez a közösség, ez az egyház, ez az egység mennél erősebb, hatalmasabb és diadalmasabb legyen”.

Olasz Sándor

Tükörben tükröződő?

GEREVICH ANDRÁS: *BARÁTOK*

**Kalligram Kiadó
Budapest, 2009
82 oldal, 1500 Ft**

„Fontos lett, hogy minden versemnek, sőt, szinte minden sornak érzelmi tétje legyen”, vallotta egy interjúban Gerevich András. *Barátok* című, legújabb verseskötetét épp e miatt az érzelmi tét miatt olyan jó olvasni, de talán épp emiatt is nehéz róla elemző kijelentéseket tenni. A reflektív állítások ugyanis könnyen megtörnek Gerevich verseinek felületén, ám mindezzel nem a versek romantikus előbbrevalóságát szeretném sugallni a fogalmi nyelvvel szemben, csupán a két beszédmód közötti olyan viszonylagos fordíthatatlanságot, amely a *Barátok* vallomásos verseinek terében fokozottan megmutatkozik.

Így az sem véletlen, hogy a kritikák többsége a versek visszatérő, ám nem kizárólagos témájához, a férfiszerelemhez való viszonyt állítják az elemzés középpontjába. A magánynak, a kivetettségeknek, a gyerektelenségnek és a társtalanságnak, egyszerűen az idegenségnek azonban csak egyik, bár kétségtelenül kitüntetett megnyilvánulási formája a kötetben az azonos neműek közötti vonzalom. Az idegenség azonban nem ismer nemi orientációt. Arra pedig, hogy a homoszexualitás hogyan válhat a magány kitüntetett metaforájává a kötetben, már maga a cím kettős értelme is egyfajta magyarázatot ad. A címet ugyanis egyszerre lehet értelmezni a 'friend' és 'boyfriend' értelemben. (Az eddigi kritikákban külön-külön mindegyikre volt példa.) Így a kötet címe egyszerre emlékeztet a szakítás utáni „legyünk barátok” szölamra, és a férfiszerelem valódi státusát elfedve megmutató főnévre is. A *Barátok* mint cím így a szerelemben már eleve bekódolt magányra emlékeztet, voltaképp már a szakítás előtt is „csak” „barátok” a szerelmesek.

A reménytelen szerelem és a vágyódás mint a beteljesüléstől független idegenség a férfiszerelem fénytörésében azonban valami mást is fokozottan megmutat: ez pedig a szerelem önszerelem jellege. „[M]indenkinek csak a teste kellett, / az arcán és szemében a vágy, / csak az kellett, hogy engem kívánjon”. (*Getno*, 60.) „Valaki engem néz, / azt akarom, / hogy gyönyörködjön bennem, / kívánjon meg.” (*Napolaj*, 70.) Az, hogy a vágyott test voltaképpen egynemű a vágyakozott testtel, a kötetben végigvonuló tükröződések motívumában is tetten érhető.

A tükör mint motívum a tekintetek találkozásainak lehetőségében és e lehetőség lehetetlenségének sejtetésében is megjelenik. Ezért is lehet olyan hangsúlyos a végtelenben találkozni próbáló, de találkozni nem tudó tekintetek többszöri említése. „[P]árhuzamos tekintetünk / a végtelenben összeér”. (*Búcsú Londontól*, 5.) „Két párhuzamos vagyunk, / Budapesten összegabalyodtunk, / hogy innentől a végtelenbe egymástól távolodjunk”.

(*Párhuzam*, 72.) A tekintetek találkozásának lehetetlenségét valódi erővel azonban azok a versek jelenítik meg, ahol egy-egy fényképen keresztül valaki mással vagy saját régi arcával próbál szembenézni, valaki mást vagy saját magát próbálja megszólítani a versek beszélője. „[L]átlak a fényképen / [...] / tudod / hogy nézlek / ezen az utolsó képen / mielőtt / megölöd magad”. (*Fénykép*, 33.) „Nézem magam / a képen / húszévesen / meztelenül / mosolygok.” (*Mosoly*, 69.) Ezeknek a tükörszerű felismeréseknek a legerősebb versei talán a *Zöld* és a *Tükör* című versek. „[M]ikor a tükörben / a saját szemembe nézek, / megfordulsz / és világító zöld szemeddel magaddal szemezel.” (*Zöld*, 67.) „[L]átom a testemet a tükörben / [...] / látom a szememet / nem nézek bele / nem nézek bele / nem nézek bele”. (*Tükör*, 68.) A *Zöld* megmutatja, hogy még az egyesülésre mint tükrözésre váró szeretkezés közben is mással nem, legfeljebb saját magával szembesülhet az ember, a *Tükör* pedig már az önszembenezés lehetőségét is tagadva állítja.

Az egymással nem találkozó, egymást nem tükröző tekintetek azonban nem csupán motivikusan jelennek meg a versekben: ezek a tükörszerű struktúrák mint retorikai szerkezetek a versek beszédhelyzetét is meghatározzák. A dialógusok azonban éppúgy nem találkoznak, ahogy a tekintetek. Mindezt jól mutatja a versekben a vallomásos mellett legalább olyan jellegzetes megszólítás beszédpozíciója. Ezekben a dialogikus beszédpozíciókban az önmegszólítás (*Októberi reggel*, *Anya és fia*), a másik, legtöbbször egy szerelem megszólítása (pl. *Búcsú Londontól*, *Fénykép*, *A francia mozis*, *Stalker*, *Vacsora*, *Madár*, *Matrac*) és a szerelem általi megszólíttóság (*Barátok*) azonban nyelviileg csak azonosként mutakozhatnak meg, emlékeztetve megintcsak arra, hogy a mással való szembenezés is mindig csak az önszembenezés vágyáig juthat el. Hiába füröszöd önmagadban, másban sem moshatod meg arcodat.

Az önmegszólítás mint versbéli zárvány az *Októberi reggel* című versben válik igazán erőteljessé: „Nem akarok több gyereket. / Szia, Andris, köszönj az olvasóknak, / látod, itt vagy a versben, ez itt a neved.” (15.) Az idézet első mondata a kötetben végigvonuló gyerektelenség motívumát sajátos fénytörésben mutatja meg. A gyerektelenséget nem csupán a „rossz döntések” és a „rossz biológia” (*Naphegy tér*) indokolja, nem csupán a gyerekkori traumák adhatnak rá egyfajta magyarázatot (*Anya és fia*), a gyerektelenség „oka” volta-képpen az, hogy aki ezekben a versekben beszél, maga is gyerek – „A gyerek még él bennem” (15.) –, ezért nem akar több gyereket. Épp ezért lehet az, hogy ez az önmegszólítás – voltaképpen a versírás maga – egyszerre infantilizál és egyszerre ígéri a felnőtté válás lehetőségét, éppúgy, mint a versekben leírt szerelmi és egyéb kapcsolatok. A (férfi)szerelem – a saját másra, a más sajátára és a saját sajátára irányuló vágya tehát – egyfajta önellfogadási kísérlet, aminek terapeutikus tere nem csupán az emberi kapcsolatokban mutatkozik meg (a szerelmen kívül legalább ilyen fontos a baráti, családi kapcsolatok és függések), hanem efféle térnek tűnik maga a vers is.

Ennek a „terapeutikus” jellegnek azonban maguk a versek egy sajátos belső kritikáját is adják. „Menj analízisbe, ha gyerek vagy még.” (*Barátok*, 31.) A meghalt volt baráttal való képzelt párbeszédben azonban egy másik üzenet is érkezik: „Azt hiszed, a verseid majd igazolnak? / Kit érdekel? Ami elmúlt, úgy marad.” (30.) A *Barátok* versei így nem csupán a testi vágy transzcendencia általi megváltatlanságáról adnak számot, de a személyes érzés vers, megformálás általi megváltatlanságáról is. Talán ezért is lehet az, hogy miközben a képzelet hangsúlyos témája a verseknek – „fantáziákban éltél a valóság helyett”

(*Anya és fia*, 19.), „a képzeletem a nászutunk” (*A francia mozis*, 37.), az álmodott és az elmondott szülés apává tesz (*Apa*, 21.) –, addig magukban a versekben semmi képzelet-, semmi fantáziaszerű nincs, vagyis semmi olyan, ami elszakadna a személyes tétektől. Ezért is lehet olyan zavarbaejtően nehezen beszélni ezekről az első látásra olyan tiszta és áttetsző versekről: mert nemcsak azzal szembesítenek, amit tükrözni próbálnak, de ennek a tükrözésnek a lehetetlenségével is úgy, hogy ennek a lehetetlenségnek az érzékeltetése ellenére, mintegy a tükröt kikerülve, mégis megcsillan. Valami.

Turi Tímea

SASS ERVIN

Brightoni fotográfiák

DAVID MILES KÉPEIHEZ

Egyenesen Angliából, onnan is Brightonból érkezett a 2009-es esztendő egyik legszebb albuma húsz fekete-fehér fotográfiával David Miles műveiből válogatva, összegezve az Anglián túl is ismert brightoni fotóművész világszemléletét. Különös világ az övé, olykor sivárnak tűnő, brutális egyszerűség, tenger, beláthatatlannak tűnő mennybolt, és fák, fák. Mintha emberek lennének, érző lények, vagy éppen halott tömegsírok: cölöpsor a partvidéken, belenyúlva a végtelen víz mozdulatlan panorámájába.

Nagy szimbólumok ezek a fotólapok, és hogy fekete-fehérek, nemcsak kissé régiesnek tűnnek, hanem mentesnek is még a színek túlzásaitól is, a fotográfus mindent elhagy (látványosan is), és csak a lényegre akarja rögzíteni. Az album első képe a vízből alig kilátszó cölöpsorral mintha egy utat jelezne, utat, mely a nagy, távoli végtelen felé visz, az ismeretlen felé, az élet ismeretlen évei felé. Különben is a „nagy, távoli végtelen” megkerülhetetlen témája David Milesnek, a húsz albumbeli kép közül legkevesebb tizenkettő erről szól, ezt rögzíti, hangulatában nyilvánvaló. Mert milyen is az ember? – kérdezhetnénk a negyedik képet szemlélve, valami címet is kitalálva hozzá, mert azt is ránk bízta a művész. Ez is tengerpart, ez is végtelen mennybolt, ezen is egyetlen fa, talán már haldokló is, de az biztos, hogy küzdő, az életet fel nem adó, ha már nincs más méltó mementó arról, hogy élet.

Furcsa látomások is következnek David Miles húsz képes utazása közben: kidőlt kerítés, dróthálómaradványok, mindent elfedő ős-buja nádas (?), vagy éppen sűrű gaz? S ha egy-két ilyen képen kesernyés is a fotóhangulat, ráköszönt azonnal egy másik: mondjuk címnek, hogy „alkonyi facsoport”, fények és árnyak csodás keveréke, végső soron „nagy optimizmus”, vagy derű, vagy közös öröm, boldogság, ahogy az élet értelme mind.

A tizenhetedik fotográfia egy tökéletesen David Miles-i vízió: viharban hajladozó fák között egy hátizsákos nőalak, aki egy óriás, fénylő fellegáradat felé lassan kimegy a képmezőből. Elképesztő percek szerzője itt: a fotóművész önikonja, lényege, léte, világa, és talán üzenete is arról, hogy honnan jövünk és merre tartunk.

Végül van egy másik történet is: egy tizenegy éves kislány, az unoka Oriana Peckham írt hozzá értő-érző szép szöveget, a fotográfus fia, Peter Miles válogatta a képeket és adta ki a könyvritkaságnak számító albumot, hogy édesapjának ajándékozza. Megható gesztus.